

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Alessandra Bucciová

PRÁVNÍ PŘEDPOKLADY RODIČOVSTVÍ

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Doc. JUDr. Senta Radvanová, CSc.

Katedra: Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): červen 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

V Praze 1. 7. 2009

Alessandra Bucciová

Poděkování

Děkuji paní Doc. JUDr. Sentě Radvanové, CSc., vedoucí mé diplomové práce, za cenné připomínky a účinnou pomoc při zpracování.

V Praze 1. 7. 2009

Alessandra Bucciová

Obsah

Seznam zkratk	1
1 Úvod – Smysl a účel právní úpravy předpokladů rodičovství; její soukromoprávní a veřejnoprávní důsledky	2
2 Matka je vždy jistá – mýtus a jeho prolomení	5
2.1 Problematika anonymních a utajených porodů v českém právním řádu a jejich kolize se základními právy dítěte	6
2.1.1 Anonymní a utajené porody – obsah pojmů	6
2.1.2 Zahraniční právní úpravy (francouzská a italská)	6
2.1.3 Důvody přijetí právní úpravy tzv. utajených porodů v České republice	9
2.1.4 Právní úprava porodů s utajením totožnosti matky v České republice, důsledky právní úpravy a její nedostatky ve vztahu k právům dítěte	10
2.1.5 Práva dítěte zaručená Úmluvou o právech dítěte, Listinou základních práv a svobod České republiky a dalšími významnými mezinárodními úmluvami, a jejich uplatnění v souvislosti se zavedením institutu tzv. porodů s utajením totožnosti matky	13
2.1.6 Prolomení – souhlas soudu k otevření obálky s utajenými osobními údaji matky	16
2.1.7 Případné návrhy řešení právní úpravy tzv. utajených porodů v České republice	18
2.2 Právní aspekty tzv. “Baby – schránky”	19
2.2.1 Pojem Baby schránky a jejich založení v České republice	19
2.2.2 Zahraniční praxe s baby schránkami	19
2.2.3 Proč Baby schránky? Právní aspekty Baby schránek v České republice	20
2.2.4 Jaký je dopad zřízení Baby schránek na práva dítěte zaručené mezinárodními úmluvami, zejména Úmluvou o právech dítěte?	22
2.2.5 Případné návrhy na řešení a institucionalizaci Baby schránek	24
2.3 Institut asistované reprodukce v České republice a právní problematika surogačního mateřství	25
2.3.1 Právní aspekty asistované reprodukce v České republice	25
2.3.2 Právní předpoklady přístupu k léčbě metodami asistované reprodukce	27
2.3.3 Žádost muže a ženy podávaná na základě předmětného zákona	29
2.3.4 Darování zárodečných buněk a problematika anonymity dárce	29
2.3.5 Problematika anonymity dárce ve vztahu ke statusu dítěte a k právu dítěte znát svůj genetický původ	30
2.3.6 Kdo jsou rodiče dítěte při použití metod asistované reprodukce	32
2.3.7 Právní problematika surogačního mateřství	35
2.4 Právo dítěte znát svůj genetický původ – kolize vzniklé se zavedením výše analyzovaných institutů	40
2.4.1 Mezinárodní právní úprava a evropská judikatura v oblasti práva znát svůj genetický původ	41
2.4.2 Článek 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva v oblasti práva znát svůj genetický původ	42
2.5 Právní problematika maternitních sporů	51
2.5.1 Co jsou maternitní spory?	52
2.5.2 Popírání mateřství	53
2.5.3 Registrace dítěte ihned po narození	54

3	Určování otcovství a úskalí české právní úpravy	57
3.1	Tři zákonné domněnky podle zákona o rodině	58
3.1.1	První domněnka otcovství	58
3.1.2	Určení otcovství nad rámec stanovených právních domněnek.....	60
3.2	Možná úskalí určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů podle § 53 zákona o rodině.....	62
3.2.1	Právní úprava tzv. druhé právní domněnky otcovství	62
3.2.2	Prohlášení otcovství ze strany „cizího“ muže aneb role příslušných orgánů při protokolaci souhlasného prohlášení rodičů	63
3.2.3	Povaha právního úkonu souhlasného prohlášení	65
3.3	Určení otcovství soudem a třetí právní domněnka.....	67
3.3.1	Právní úprava třetí právní domněnky aneb aktivní legitimace k podání žaloby o určení otcovství	67
3.3.2	Dokazování v řízení o určení otcovství a role genetické expertízy	69
3.3.3	Charakter soudního rozhodnutí o určení otcovství – různé pohledy	72
3.3.4	Tři právní domněnky otcovství: jejich pozitiva a negativa.....	73
3.4	Popěrná paternitní žaloba.....	75
3.4.1	Stručný historický exkurs institutu popěrné paternitní žaloby	75
3.4.2	Platná a účinná právní úprava popěrné paternitní žaloby na území České republiky	75
3.4.2.1	Aktivní legitimace podání žaloby na popření otcovství	75
3.4.2.2	Řízení o popření otcovství.....	78
3.4.2.3	Povaha rozsudku soudu o popření otcovství	80
3.4.2.4	K některým právním problémům určení otcovství rozhodnutím soudu a vliv judikatury Evropského soudu pro lidská práva.....	81
3.5	Role nejvyššího státního zástupce a jeho pravomoci.....	83
3.5.1	Koncepce návrhu na popření otcovství nejvyššího státního zástupce podle zákona o rodině.....	83
3.5.2	Podnět nejvyššímu státnímu zástupci a popěrná paternitní žaloba nejvyššího státního zástupce.....	84
3.5.3	Pojem zájem dítěte a kontroverzní praxe státních zastupitelství	85
4	Osvojení – exkurs a kolize s právem znát svůj genetický původ v případě tzv. nezrušitelného osvojení.....	88
4.1	Právní následky osvojení aneb kolize institutu nezrušitelného osvojení s právem znát svůj genetický původ	89
5	Závěr – Potřeba revize právního řádu České republiky. Jakým směrem se vydat? 92	
	Právní předpisy české i zahraniční a mezinárodní úmluvy.....	94
	Použité zdroje	96
	Příloha č. 1: Statistika vybraných trestných činů spáchaných ženami, statistika kriminality na dětech do 18 let a na dětech do 15 let.	101
	Název diplomové práce v anglickém jazyce.....	103
	Resumé.....	104
	Seznam klíčových slov	107

Seznam zkratek

ZOR	Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.
OZ	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
o.s.ř.	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
MatrZ	Zákon č. 301/2001 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
SPOD	Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.
LZPS	Listina základních práv a svobod. <i>znovu vyhlášená pod č. 2/1993</i> , ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb..
Evropská úmluva o lidských právech	Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950, ve znění dodatkových protokolů.
DPR 396/2000	Decreto del Presidente della Repubblica 396/2000.
CCF, Code civil	Code civil français.
Úmluva o právech dítěte.	Úmluva o právech dítěte z roku 1989, vyhlášená na základě sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 104/1991 Sb.
Návrh nového občanského zákoníku	Vládní návrh občanského zákoníku podle stavu ke dni 30. 06. 2009.
Důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku - podle stavu k 30.06.2009	
Zákon o právu rodinném	zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném
Obecný zákoník občanský z roku 1811	zákon č. 946/1811 sb.z.s., obecný zákoník občanský

1 Úvod – Smysl a účel právní úpravy předpokladů rodičovství; její soukromoprávní a veřejnoprávní důsledky

Rodičovství je obecně chápáno jako vztah rodiče a dítěte a je jevem, který vzniká dnes a denně od nepaměti. Zplazení dítěte je výsledkem přirozeného lidského vývoje a je nutný k tomu, aby lidská společnost nezanikla.

V důsledku procesu civilizace společnosti, především s jejím postupným vývojem a její institucionalizací bylo a stále je nutné tento vztah právně upravit. Právní předpoklady rodičovství jsou určitým souborem právních norem, definujících vznik takového vztahu a umožňujících stabilizaci právních poměrů rodičů a dítěte způsobem, aby mohlo být co nejméně zpochybňováno. Je tedy povinností moderní společnosti a každého právního státu, aby právními normami byly stanoveny způsoby určení mateřství a otcovství k dítěti.

Právní předpoklady rodičovství jsou jedním z atributů určujících právní postavení nově narozeného jedince ve společnosti. Důsledky těchto předpokladů, za které se považují určení, kdo je matkou a kdo je otcem dítěte, se promítají do sféry jak soukromoprávní, tak veřejnoprávní. Tento právní vztah je samozřejmě oboustranný, a tak z něj vyrůstají vzájemná práva a povinnosti obou jeho subjektů: dítěte i jeho rodičů, případně rodiče jediného.

Nový jedinec zprvu nabývá práva na základě objektivní skutečnosti, tedy narození. Tato nabytá práva jsou především právy statusovými, a tedy zejména soukromoprávní povahy. Tato osobní, statusová práva mají však důsledky veřejnoprávní, která s narozením dítěte právní řády spojují: veřejnoprávního charakteru je zejména oblast registrace dítěte do státem vedené evidence, dále pak oblast státního občanství, které definuje jedinci jeho náležitost k určitému státu.

Nejen status dítěte, ale i jeho identita, jeho budoucí rozvoj a začlenění se do společnosti jsou tedy svým způsobem determinovány faktem narození a především ze strany státu by měla vzejít iniciativa směřující k tomu, aby jedinci bylo od jeho narození umožněno vyrůstat ve stabilním prostředí, nalézt vlastní identitu a náležet k určitému společenství.

Tato práce je koncipována v souladu s dělením právních předpokladů rodičovství na mateřství a otcovství. V poslední řadě je pozornost věnována i institutu osvojení, jehož koncepce náhradní rodinné péče, zejména v případě nezrušitelného

osvojení, ustupuje do pozadí a dochází zde k faktickému nahrazení rodiny jako zdroje statusových práv.

Cílem této práce je nejen analýza platné a účinné právní úpravy České republiky v oblasti právních předpokladů rodičovství, která je v jistých oblastech doslova kusá a lapidární, ale pozornost bude věnována i institutům moderní společnosti a vývoji právní úpravy v souvislosti s akcelerujícím rozvojem reprodukční medicíny a lékařské vědy, která nejednou donutila zákonodárce podrobit právní řád revizi.

V kapitole věnované určování mateřství je podrobně rozebrána jak právní úprava, tak praxe nového institutu tzv. porodu s utajením totožnosti matky a pozornost je v této oblasti soustředěna i na právní praxi v zahraničních zemích, Francii a Itálii. Rozbor předmětného institutu je následně vypracován z pohledu práva dítěte. Na ni navazuje podkapitola o tzv. baby schránkách, kde je pozornost věnována především absenci právní úpravy a případným možným řešením jejich institucionalizace. Ani zde nechybí pojednání o dopadu zřízení baby schránek na práva dítěte. Podkapitola o asistované reprodukci je pojímána nejen z pohledu současné právní úpravy, která je doplněna o stručný výklad tohoto lékařského institutu, ale i zde je reflexe na práva dítěte a osvětlení problematiky určení rodičů dítěte při použití těchto lékařských metod. Samostatná podkapitola je věnována právu dítěte znát svůj genetický původ, jednomu ze stěžejních práv při vytváření vlastní identity, a judikatuře Evropského soudu pro lidská práva v této oblasti. V poslední řadě je pozornost soustředěna na problematiku maternitních sporů.

V kapitole o určování otcovství je pozornost soustředěna na tři právní domněnky otcovství podle zákona o rodině a na následná úskalí v souvislosti s jejich aplikací, opět ve vztahu s následnými dopady na práva dítěte. Prostor je věnován popěrné paternitní žalobě a řízení před soudem. Samostatná kapitola je dále věnovaná roli nejvyššího státního zástupce a jeho pravomocem v oblasti popírání otcovství.

V souvislosti s očekávanou revizí soukromého práva a vládním návrhem nového kodexu jsou jednotlivé statě vždy doplněny o stručné dodatky v oblasti nově navrhované právní úpravy.

Analýza oblasti právních předpokladů rodičovství a uvedených institutů je zaměřena zejména z pohledu práv dítěte, deklarovaných řadou mezinárodních úmluv,

z nichž většina byla ratifikována i ze strany České republiky. Tento pohled je dle mého názoru velmi důležitý, ačkoliv je často opomíjený právě tvůrci právních předpisů.

Práce si klade za cíl uvést problematiku právních předpokladů rodičovství z pohledu legislativního, z pohledu jejího praktického fungování a z pohledu práva dítěte, zejména práva znát svůj genetický původ, a v neposlední řadě být přínosem případnými návrhy a koncepcemi nejen k zamyšlení.

2 Matka je vždy jistá – mýtus a jeho prolomení

Právní úprava určování rodičovství a stanovení jeho právních předpokladů je upravena v části druhé, hlavě třetí zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Dnešní právní úprava určování rodičovství je koncipována zakotvením úvodního ustanovení o určení mateřství, na které navazuje právními předpoklady otcovství formou tří právních domněnek. Tato úprava se jeví zcela logická a správná, avšak v české právní úpravě není zakotvena po tak dlouhou dobu, jak by se mohlo zdát. Určení mateřství a zakotvení římské zásady „*mater semper certa est*“ do našeho právního řádu je záležitostí poměrně nedávné doby, vzhledem k platnosti zákona o rodině. Implementace zásady při určování matky dítěte se odehrála až v roce 1998. Do 1. 8. 1998 zákon o rodině upravoval pouze určování otcovství a vycházel z praxe, že je „nepochybné“, kdo je matkou dítěte. Až nezadržitelný vývoj lékařské vědy zejména v oblasti reprodukční medicíny přiměl zákonodárce k novele zákona o rodině a ke stanovení základní zásady při určování matky dítěte: tímto byla v našem právním řádu, v ustanovení § 50a zákona o rodině, zakotvena zásada, že „*matkou dítěte je žena, která dítě porodila*“. Toto ustanovení má ryze kogentní charakter, jehož důsledkem je fakt, že se nelze, a to žádným způsobem, od něj odchýlit. V našem právním řádu byla tedy počínaje 1. 8. 1998 zakotvena zásada, která nepřipouští domněnku v oblasti určení, kdo je matkou dítěte, a to samozřejmě v případech, kdy je známo, že určitá žena porodila v určité době určité dítě.

Tato právní úprava je zcela odlišná od úpravy určování otcovství, kde stále platí římský postulát, který deklaruje „*pater semper incertus est*“ a při určování otce dítěte nastupují po sobě tři domněnky otcovství.

Přes striktní právní úpravu zakotvenou ustanovením §50a zákona o rodině, ve znění pozdějších předpisů, se v oblasti určování mateřství projevují a stále diskutují nové problémy a koncepce, které přináší především moderní doba, vývoj lékařské vědy a reprodukční medicíny.

2.1 Problematika anonymních a utajených porodů v českém právním řádu a jejich kolize se základními právy dítěte

V nedávné době byla problematika anonymních a utajených porodů předmětem velké diskuze odborné veřejnosti¹. V řadě evropských zemí existuje tato úprava již poměrně dlouhou dobu a nejen český zákonodárce musel podrobit právní řád revizi a novelizovat tak právní úpravu, která již zaostávala za pokroky v oblasti lékařské vědy. Tento tlak tedy přiměl zákonodárce České republiky k zakotvení formy tzv. „utajených porodů“ v našem právním řádu.

2.1.1 Anonymní a utajené porody – obsah pojmů

Nejprve je nutné vyložit význam klíčových pojmů v oblasti takzvaných anonymních a utajených porodů a tyto od sebe vzájemně odlišit. Takzvaný „utajený porod“, se kterým se konkrétně v našem právním řádu setkáme pod pojmem „*porod s utajením totožnosti matky*“ je nutno odlišit od tzv. „*anonymních porodů*“. „*V případě anonymního porodu jde o situaci, kdy matka vůbec není známa a dítě je odloženo případně i do zdravotnického zařízení (např. tzv. Babyklappe ve Spolkové republice Německo)*“²

U anonymních porodů matka vůbec není známa, tedy žádné osobě, nejen dítěti, ale její totožnost není známa ani osobám ve zdravotnickém zařízení, do kterého matka dítě buď odložila, nebo ve kterém dítě porodila. Matka, která porodí dítě anonymně, je tedy v utajení vůči všem osobám. Oproti tomu u takzvaných *porodů s utajením totožnosti matky* je tato matka známa především osobám, které ji ošetřují v daném zdravotnickém zařízení, její totožnost je však utajena vůči dítěti, především v jeho dokladech.

2.1.2 Zahraniční právní úpravy (francouzská a italská)

Francie je příkladnou zemí, kde možnost realizace utajení totožnosti matky je založena již koncepcí, kterou upravuje Code Civil, podle které je „*mateřství založeno*

---

¹ k tomu např. Hrušáková, M. a Králíčková, Z. Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita? Právní rozhledy. 2005. Sv. 2.

² Hrušáková, M. a kolektiv. Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 212.

nejen na faktu porodu, ale současně i na uznání mateřství rodičkou“.³ Ve francouzském právu má tedy „l'abandon secret“ (v překladu utajené opuštění, tedy anonymní porod) letitou tradici a jeho zavedení nebylo provedeno pouze přijetím určitých zlomků úpravy. Francouzská právní úprava tedy spočívá v takzvaném “dobrovolném uznání dítěte” a to jak ze strany otce, tak zejména ze strany matky, a toto uznání má tedy právní účinky projevu vůle mající za následek založení právního vztahu k dítěti. Pokud však matka neprojeví vůli “znát se” k dítěti a založit tak právní vztah, může zůstat anonymní⁴ a předat toto dítě instituci, aniž by uvedla své jméno či jméno dítěte. Jedinou podmínkou, kterou Code Civil stanoví, je, že “dítě musí vypadat mladší jednoho roku”.⁵ Takováto matka se však nemusí obávat své dítě porodit v nemocnici a má právo na veškerou péči, jako jiná těhotná žena, která se ke svému dítěti zná a uvedla své jméno. Nemocnice, v takových případech, kdy žena chce zůstat anonymní, není povinna uvádět její jméno a žena není z tohoto důvodu nikterak diskriminována. Zaměstnanci nemocnice jí poskytnou potřebnou péči a mají povinnost zachovat mlčenlivost o totožnosti anonymní matky.

Obdobný přístup k anonymním porodům zaujala i italská právní úprava, která je, stejně jako francouzská, primárně založena na institutu uznání rodičovství. Institut anonymního porodu je pak založen právě na neuznání mateřství k dítěti ze strany rodičky a na možnosti matky zvolit si následně anonymní porod (tzv. „parto in anonimato“).

Podle italské právní úpravy⁶ zákon dovoluje ženě neuznat své mateřství k dítěti a ponechat ho v lékařském zařízení, kde se dítě narodilo, s tím, že mu bude poskytnuta jak lékařská péče, tak právní ochrana. Jméno matky však zůstane utajeno a v rodném listě dítěte bude následně napsáno „narozen ženě, která nechce být jmenována.“⁷

Na uvedení předmětného institutu do praxe participovalo v Itálii mnoho organizací, a to jak v oblasti poskytování sociální a psychologické pomoci, tak v oblasti lékařské péče a veřejného zpravodajství, a to nejen s cílem informovat veřejnost o tomto institutu a o

---

³ Tamtéž.

⁴ Podle platné a účinné francouzské právní úpravy v čl. 341-1 CCF je tento institut ve Francii nazýván „accouchement sous X“.

⁵ Viz k tomu též Frank, R. Právo znát svůj genetický původ? Zeitschrift f.d. ges. Familienrecht, 1988, Sv. 2.

⁶ Legge n. 127 del 15/5/1997 (Zákon č. 127 ze dne 15. 5. 1997, čl. 2 – změna R.D. (Regio decreto – „královský dekret“) č. 1238 ze dne 9/7/1939 (čl. 67-74).

⁷ “nato da donna che non consente di essere nominata”, čl. 30, odst. 1, DPR n. 396/2000.

možnostech ženy při výběru porodu anonymního či klasického, ale zároveň i z důvodu zabránění budoucích traumat a psychických potíží souvisejících právě s tímto velice citlivým institutem neuznání rodičovství. Zároveň byl v Itálii široce diskutován právě střet práv matky a dítěte takto narozeného.

Praxe je nyní taková, že nemocnice, ve které bude uskutečněn anonymní porod, musí zajistit jak matce, tak dítěti plnou možnost uplatnění svých práv, a to prostřednictvím svých lékařů, sociálních a administrativních pracovníků a dalších pověřených institucí.

Se zavedením institutu anonymních porodů v Itálii úzce souvisí tamější pojetí uznání mateřství rodičkou. Italská právní úprava je koncipována ve prospěch vysoké ochrany jedince již od narození. Aby nedocházelo k diskriminaci dětí uznaných svými rodiči a dětí narozených anonymně, byla do právního řádu Italské republiky zakotvena řada přesných pravidel a povinností, která musí být dodržována ze strany řady institucí. Narozenému neuznanému dítěti musí být zajištěn specifický přístup, a to podle přesných právních povinností aby bylo dosaženo absolutní ochrany jeho základních práv.

Oznámení o narození, které je nutné učinit *nejděle do deseti dnů od narození*, umožňuje vydání rodného listu dítěte, a tedy registraci jeho identity, přidělení jména a státní příslušnosti. V případě, že žena chce zůstat anonymní, oznámení o narození je provedena ze strany lékaře nebo ze strany porodní asistentky.⁸

Italský právní systém dále k ochraně novorozence umožnil rychlý přístup k nové, adoptivní rodině, když podrobně stanovil další kroky, které je nutné učinit: fakt o anonymním porodu neuznaného dítěte je následně okamžitě oznámen Prokuratuře Italské republiky (*Procura della Repubblica*) zřízené při speciálním Soudu pro mládí (*Tribunale per i minorenni*), a to za účelem co nejrychlejšího přístupu novorozence k novým, adoptivním rodičům. Tímto způsobem Italská republika zaručuje novorozenatům, které jejich rodiče neuznali, aby jim bylo zajištěno právo vyrůstat a být vychováván v úplné rodině a aby získalo status legitimního dítěte adoptivních rodičů.

---

⁸ „La dichiarazione di nascita è resa da uno dei genitori, da un procuratore speciale, ovvero dal medico o dalla ostetrica o da altra persona che ha assistito al parto, rispettando l'eventuale volontà della madre di non essere nominata" (DPR 396/2000, čl. 30, odst. 1)

2.1.3 Důvody přijetí právní úpravy tzv. utajených porodů v České republice

Pro zavedení právní úpravy byla prezentována různá pozitivní kritéria, a to především přesvědčení, že tato úprava „zamezí vraždám novorozenat, případům opuštění dítěte a zčásti i umělým potratům“ a mimo jiné i víra, že nová právní úprava urychlí osvojení takto narozených dětí, tím, že matce bude umožněno dát souhlas k osvojení ještě před porodem, a to po uplynutí právem vyžadovaných šesti týdnů, zakotvených na základě ustanovení § 68a ZOR. Atmosféra okolo tzv. „utajených porodů“ byla tehdy přednášena jako alternativa s ryze pozitivními rysy, a to jak ve vztahu k matkám, které zvolí tuto alternativu, tak především ve vztahu k novorozencům takto narozeným. Dle tehdejšího prohlášení poslance Josefa Janečky *"Každé dítě teď bude mít šanci nalézt svou rodinu"*.⁹

Návrh o tzv. utajených porodech měl tedy od počátku chránit především děti, a to jak ty v ohrožení před vlastními matkami, tak ty nechtěné, čekající na své adoptivní rodiče.

Ač byl zákonodárce veden snahou vytvoření podmínek ke snížení počtu vražd novorozených dětí matkou a případů opuštění dítěte i umělých potratů, tyto jevy jsou především řazeny mezi jevy patologické; takové ženy někdy vůbec lékaře nenavštíví a těhotenství tají od samého počátku. Ve většině případů ani nikdo z nejbližších nepozná, že je žena v jiném stavu. Některé budoucí matky lékaře navštíví se žádostí o provedení interrupce, ale někdy až v době, kdy interrupci již nelze provést. V takových případech se jedná především o ženy-rodičky, které buď v rozrušení způsobeném porodem úmyslně usmrtí své novorozené dítě při porodu, nebo bezprostředně po něm, případně dítě usmrtí až po několika týdnech. Příčinou tohoto jednání může být věk rodiček, jejich sociální postavení, snížený intelekt, strach z budoucnosti, nezkušenost, zdravotní stav, duševní trauma z rodinného prostředí nebo bývalého či stávajícího manželství a další okolnosti. Avšak, dle mého názoru, ani nová právní úprava nepodníká takové matky k obrácení se na zdravotnické zařízení v případech, kdy se chtějí doslova „zbavit“ svého nechtěného novorozeného dítěte. Jak již vyplynulo z různých statistik¹⁰ provedených po zavedení tohoto nového institutu, ani nově poskytnutá možnost „rodit tajně“ nepřinesla výrazné snížení úmrtí novorozenců či jejich opuštění jejich matkami.

⁹ Zdroj: www.idnes.cz, 13 května 2004 http://zpravy.idnes.cz/poslanci-dali-sanci-utajenym-porodum-dsh-domaci.asp?c=A040513_143434_domaci_jpl

¹⁰ Viz příloha č. 1.

2.1.4 Právní úprava porodů s utajením totožnosti matky v České republice, důsledky právní úpravy a její nedostatky ve vztahu k právům dítěte

V tomto bodě se pokusím vyložit danou právní problematiku a nastínit případné klady i zápory této zavedené právní úpravy, a to zejména z pohledu práv dítěte, kodifikované především Úmluvou o právech dítěte přijaté v New Yorku dne 20. listopadu 1989 a vyhlášené na základě sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí pod. č. 104/1991 Sb. (dále jen „**Úmluva o právech dítěte**“).

Zakotvení a legalizace utajených porodů v našem právním řádu byly provedeny poměrně jednoduchým způsobem, který se však jeví i podle názorů právních odborníků¹¹ ne zcela šťastným. Tato úprava byla realizována přijetím poměrně stručného textu zákona č. 422/2004 Sb., o utajených porodech, kterým s účinností od 1. 9. 2004 byla v České republice zavedena možnost tzv. *porodu s utajením totožnosti matky*. Naš právní řád se tedy tímto rokem přiřadil k dalším zahraničním právním úpravám, které umožňují matkám, které nechtějí, aby jejich biologický potomek znal jejich totožnost z toho či onoho důvodu, utajit jejich totožnost, a to různými způsoby.

Na základě ustanovení §67b odst. 20 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, má žena právo na zvláštní ochranu svých osobních údajů, a to za splnění několika podmínek stanovených v uvedeném ustanovení: jedná-li se o ženu, která má trvalý pobyt na území České republiky, která porodila dítě a písemně požádala o utajení své osoby v souvislosti s porodem, avšak za podmínky že se nejedná o ženu, jejímuž manželu svědčí domněnka otcovství dle ustanovení § 51 ZOR. Toto právo na zvláštní ochranu osobních údajů spočívá především v tom, že *„zdravotnické zařízení je v takovém případě povinno vést zdravotní dokumentaci v rozsahu péče související s těhotenstvím a porodem tak, že jméno a příjmení ženy je vedeno odděleně od zdravotnické dokumentace spolu s písemnou žádostí ženy o utajení své osoby v souvislosti s porodem, a tato je po porodu a skončení hospitalizace doplněna o datum narození ženy a datum porodu dítěte. Otevření takto zapečetěné zdravotnické dokumentace je možné jedině na základě rozhodnutí soudu. Zároveň jsou lékaři a příslušníci zdravotnického personálu, kteří v rámci výkonu lékařské péče přišli do styku*

---

¹¹ K tomu např. Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 212; Hrušáková, M. a Králíčková, Z. Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita? Právní rozhledy. 2005, Sv. 2; Radvanová, S. Kdo jsou rodiče dítěte – jen zdánlivě jednoduchá otázka. Zdravotnictví a právo. 1998, Sv. 5.

*s osobními údaji ženy, která požádala o utajení své osoby v souvislosti s porodem, povinni o nich zachovávat mlčenlivost.*¹²

Hlavní kritika výše uvedené novelizace našeho právního řádu v oblasti zavedení tzv. *utajených porodů* je zaměřena na provedení samotné právní úpravy.

Výše zmíněný zákon č. 422/2004 Sb. zavedl tuto právní úpravu způsobem ne zcela vhodným. Tento zákon novelizoval následující zákony veřejnoprávního charakteru: zákon č. 20/1966 Sb., o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, dále zákon č. 301/2001 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, však zůstal nezměněn. Jak prohlašují Milana Hrušáková a Zdeňka Králíčková¹³: *„Je na pováženou, že závažný zásah do statusových práv, která mají svůj základ v soukromém právu, byl proveden novelizací norem práva veřejného, bez důsledného promyšlení právních následků takové úpravy a rovněž i bez novelizace zákona o rodině.“* Právní úprava určování mateřství, tak zůstala nezměněna a stále platí kogentní zásada, že *„matkou dítěte je žena, která dítě porodila“*.

Další spornou otázkou ve vztahu k žádosti ženy o utajení své totožnosti v souvislosti s porodem je skutečnost, že není řešena situace, kdy o takové utajení totožnosti požádá nezletilá žena, tedy žena mladší 18 let, eventuálně žena, která ač nabyla zletilosti, není plně způsobilá k právním úkonům. Žádost o utajení totožnosti matky je nepochybně velmi závažným právním úkonem: tedy významným projevem vůle s podstatnými právními důsledky do budoucna, ke kterému osoba, bez plné způsobilosti k právním úkonům, není evidentně způsobilá. V případě, kdy taková významná záležitost není předvídána v zákoně, bude patrně per analogiam použita úprava zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský zákoník“ nebo „OZ“). Tento v § 9 stanoví, že *„Nezletilí mají způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku“* a v případech zbavené nebo omezené způsobilosti k právním úkonům dle ustanovení § 10 občanského zákoníku, dále stanoví nutnost zastoupení zákonnými zástupci, a to v souladu s ustanoveními § 26 a násled. OZ.

¹² § 67b odst. 20 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů.

¹³ Hrušáková, M. a Králíčková, Z. Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita? Právní rozhledy. 2005, Sv. 2.

V takovém případě by tedy osoba bez plné způsobilosti k právním úkonům k možnosti utajení totožnosti v souvislosti s porodem potřebovala minimálně souhlasu zákonných zástupců, respektive opatrovníka, a to v souladu s ustanoveními § 26 a násl. OZ. Právní úkon tohoto charakteru rozhodně nemůžeme považovat za úkon, který bychom podřadili svou povahou k úkonu přiměřenému rozumové a volní vyspělosti nezletilého, zvláště pokud by šlo o osobu mladší 16 let. V takových případech jsou, v souladu s ust. § 27 odst. 1 OZ, zákonnými zástupci rodiče dítěte, a to dle § 36 ZOR. Dle právních odborníků¹⁴ se však v takovém případě jedná o právní úkon osobní povahy a bude postupováno aplikací per analogiam úpravy právního úkonu určení otcovství nezletilého rodiče, který u tohoto úkonu nemůže být zastoupen ani zákonnými zástupci v souladu s § 36 ZOR. V tomto bodě lze dovodit a interpretovat nemožnost zastoupení i v případě žádosti nezletilé matky o utajení totožnosti v souvislosti s porodem. Při takového právní interpretaci by tedy nezletilá žena o utajení své totožnosti požádat nemohla, a to z důvodu, že se jedná o takový právní úkon, ke kterému nemá způsobilost a tato způsobilost není dána ani zákonným zástupcům, resp. opatrovníkovi nezletilé.

I přes utajení totožnosti matky, matka však právně matkou zůstává, neboť je ženou, která dítě porodila. Na základě ustanovení § 50a ZOR v okamžiku zplození dítěte vzniká mezi matkou a dítětem ex lege rodiněprávní vztah a s ním spojená práva a povinnosti. K definitivnímu zániku tohoto vztahu může dojít pouze v případě nezrušitelného osvojení¹⁵.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že vztah mezi matkou a dítětem právně existuje i v případě tzv. porodu s utajením totožnosti matky, a to vzhledem k tomu, že nedošlo ke změně ZOR a k adaptaci ustanovení § 50a ZOR v souladu s nově přijatou právní úpravou. Tato nová úprava evidentně významně zasahuje do statusových práv dítěte, které jsou v tomto případě ohroženy. Dítě v uvedeném případě právně matku má, je jeho zákonnou zástupkyní, má vůči němu rodičovskou zodpovědnost, avšak je upřeno všem, nejen dítěti, znát její totožnost.

V případě tzv. porodů s utajením totožnosti matky je tedy nejvyšší mírou zasahováno do základních práv dítěte, zaručených dle Úmluvy o právech dítěte, a to především tím, že dítě nemá právo znát svoji matku, která právně zůstává jeho matkou až do rozhodnutí o

---

¹⁴ Hrušáková, M. a kolektiv. Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

¹⁵ Tamtéž.

nezrušitelném osvojení dle ustanovení § 74 a násl. ZOR. Oblast osvojení a jeho důsledky v oblasti práv dítěte je blíže zpracována v části čtvrté této práce.

Na základě výše uvedeného je patrné, že zakotvení a právní úprava tzv. utajených porodů u nás je lapidární a při její hlubší analýze zjišťujeme, že byly opomenuty velice významné instituty a nebyla zohledněna především práva novorozeného dítěte, v jehož zájmu byla tato právní úprava zavedena.

2.1.5 Práva dítěte zaručená Úmluvou o právech dítěte, Listinou základních práv a svobod České republiky a dalšími významnými mezinárodními úmluvami, a jejich uplatnění v souvislosti se zavedením institutu tzv. porodů s utajením totožnosti matky

Dítě, jehož matka požádala o utajení své totožnosti v souvislosti s porodem, sdílí dle platného právního řádu České republiky status tzv. *nalezence*¹⁶, resp. tzv. *dítěte nezjištěné totožnosti*. Takovému dítěti je odepřeno znát své rodiče, a to zejména svoji matku, vzhledem k tomu, že otec skutečnost rodičovství nezná, jinak by institut tzv. utajeného porodu nemohl být využit. Dítě v tomto okamžiku sdílí v oblasti jeho práv znát své rodiče a v oblasti práva na jméno stejný osud jako dítě, které bylo nalezeno a jehož rodiče nejsou nikomu známi, tedy ani zaměstnancům a příslušníkům lékařského zařízení nebo jiného zařízení, které dítě ošetřuje, či které dítě našlo.

Registrace nalezeného dítěte, tedy dítěte, jehož totožnost není nikomu známa, se dle zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**zákon o matrikách** nebo **MatrZ**“), provede *zápisem dítěte tzv. nezjištěné totožnosti do knihy narození podle výsledků šetření orgánů policie a zprávy lékaře obsahující sdělení o pohlaví a pravděpodobném datu narození dítěte*. V okamžiku, kdy nelze, a to ani po následném dalším šetření, zjistit datum narození dítěte nezjištěné totožnosti, datum narození dítěte určí soud. U místa narození dítěte se postupuje obdobně s tím, že při zápisu místa narození dítěte se uvede sídlo matričního úřadu příslušného k provedení zápisu narození do matriční knihy. U dítěte jehož matka požádala o utajení své totožnosti v souvislosti

---

¹⁶ Hrušáková, M. a kolektiv. Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

s porodem je situace obdobná, a to v oblasti týkající se jména, příjmení, data a místa narození, rodných čísel, státních občanství a míst trvalého pobytu rodičů, které se v souladu s ustanovením § 14 odst. 2 zákona o matrikách do knihy narození nezapiší. Úprava zákona o matrikách je však i v tomto bodě velice úzká a dále neřeší, jaké jméno bude takové dítě mít. Není zde ani stanoveno, že se jméno a příjmení dítěte do matriky nezapiší. V této situaci však jméno není určeno a ex lege nese dítě v okamžiku porodu jméno matky. Zde je nutno připomenout a opakovat ustanovení zákona o rodině, ve kterém je deklarováno, že *matkou je žena, která dítě porodila*. Ovšem v tomto případě, kdy je jméno matky dítěti utajeno, avšak není utajena totožnost samotného dítěte, mělo by tak v důsledku chyby zákonodárce právo na jméno matky a tím by byl de facto popřen samotný institut tzv. utajených porodů. Právní úprava v zákoně o matrikách je však nedostatečná a neřeší komplexně tuto velice citlivou oblast. V důsledku tohoto nesprávného provedení je tedy nepochybné, že bude v takovém případě postupováno per analogiam jako v případě, kdy se jedná o dítě, jehož rodiče nejsou známi a jméno dítěte určí soud, a to dle ustanovení § 17 odst. 4 zákona o matrikách. V tomto okamžiku však dochází k významnému porušení základních práv dítěte hned v několika bodech: jedná se především o práva zaručená **čl. 7 Úmluvy o právech dítěte**, který stanoví *právo každého dítěte na jméno, na státní příslušnost, právo na registraci ihned po narození*, a pokud je to možné, i *právo znát své rodiče a právo na jejich péči*.

Dle platné a účinné právní úpravy tzv. utajených porodů dítě narozené matce, která požádala o utajení své totožnosti v souvislosti s porodem, nebude mít v rodném listě ani v knize narození vedené příslušným matričním úřadem jméno matky a jeho jméno bude muset minimálně pro dobu, než bude takovéto dítě osvojeno, určit soud (bude zpravidla použita per analogiam úprava zakotvená pro případy dětí tzv. nezjištěné totožnosti). Pro stanovení jména bude tedy použita úprava, která je stanovena pro tzv. *nalezené děti*, u nichž rodiče nejsou známy. Avšak pro dítě narozené určité matce, která požádala o utajení totožnosti je matka známa, jen její totožnost byla vůči dítěti utajena a „zapečetěna do obálky“. Zákonodárce tedy nadřadil právo matky rodit „tajně“ nad zájem na právu dítěte na jméno, které je ústavně zaručeno (a to na základě čl. 10 Ústavy České republiky, který stanoví, že *„Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas, a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní*

smlouva“). Vzhledem k tomu, že Úmluva o právech dítěte patří mezi Smlouvy dle čl. 10 Ústavy ČR, je nepochybný její ústavněprávní charakter a tedy její nadřazenost nad zákonem.

S právem dítěte na jméno úzce souvisí jeho *právo na registraci ihned po narození*, které je českým právním řádem zaručeno zápisem údajů do knihy narození ve smyslu ustanovení § 14 odst. 1 MatrZ, ve znění pozdějších předpisů, dle kterého se do knihy narození zapisují kromě jiných důležitých údajů i *jméno, popřípadě jména a příjmení dítěte a dále jméno, popřípadě jména, příjmení, popřípadě rodná příjmení, data a místa narození, rodná čísla, státní občanství a místo trvalého pobytu rodičů*. V případě, kdy dítěti je utajena totožnost matky, je mu tím de facto odepřeno právo na úplnou registraci údajů do matriční knihy a zároveň, jak jsem již uvedla výše, není u takového dítěte řešeno jeho jméno, resp. příjmení, což skýtá obrovský problém, a to v oblasti, kde není a rozhodně nebylo žádoucí vytvořit mezeru v zákoně vedoucí k nesnázím v interpretaci právní normy v neprospěch práv dítěte.

Dalším významným právem dítěte v novodobé historii je bezpochyby rovnost dětí narozených v manželství i mimo ně, zaručené řadou mezinárodních úmluv, mezi které patří **Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství** zaručující ochranu práv dětí narozených v manželství či mimo ně a právo dětí znát své rodiče. Česká republika dostala mezinárodním závazkům v oblasti ochrany práv dětí současně i přijetím **Listiny základních práv a svobod**, která ve svém čl. 32 odst. 3 *ústavně zaručuje stejná práva dětem narozených v manželství i mimo ně*. Na tomto místě je však nutné se zamyslet: je tomu tak i po přijetí zákona č. 422/2004 Sb., kterým byla zavedena možnost matek požádat o utajení své totožnosti v souvislosti s porodem? Má odpověď je jednoznačně záporná. V okamžiku, kdy se dítě narodí v manželství a je zde dána domněnka otcovství manžele matky, opomineme-li fakt, že v takovém případě by k tzv. utajenému porodu vůbec nemohlo dojít, zůstává faktem, že takové dítě zná své rodiče, oba jsou zapsáni v knize narození, včetně jejich vyžadovaných osobních údajů a dítěti je dáno jméno rodičů, resp. jméno jednoho z nich. Takovému dítěti je tedy poskytnuta plná ochrana jeho práv. Oproti tomu dítěti, které se nenarodilo v manželství a jehož matka není vdaná, a která si zvolila možnost porodu s utajením totožnosti matky, takovému dítěti není poskytnuta ani minimální ochrana v oblasti práv znát své rodiče a dokonce ani v oblasti práva na jméno. Je proto namístě

upozornit na tento rozpor s normou ústavněprávního charakteru, ke kterému došlo v důsledku vůle povýšit zájmy, ač svobodných často nezabezpečených matek, nacházejících se zpravidla v tíživých životních situacích, nad právy dítěte, které, jak by se dalo vyvodit ze stávající právní úpravy, byly podstatně zanedbány, ba dokonce úplně opomenuty.

2.1.6 Prolomení – souhlas soudu k otevření obálky s utajenými osobními údaji matky

Určité prolomení popřené práva dítěte znát své rodiče a práva znát svůj genetický původ v případě legislativní úpravy tzv. utajených porodů v České republice, je možnost otevření obálky se zdravotnickou dokumentací matky, na základě rozhodnutí soudu. Zákon o péči o zdraví lidu však stanoví pouze onu kompetenci soudu tuto původně utajenou dokumentaci zveřejnit. Ustanovení v této oblasti postrádá definování dalších důležitých náležitostí a ani jiný právní předpis, zejména zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „o.s.ř.“) neobsahuje žádnou podrobnější úpravu v oblasti předmětné kompetence soudu. Mezi tyto, nejen dle mého názoru¹⁷, podstatné náležitosti patří řada ustanovení, která by upřesnila právo osob oprávněných obrátit se na soud v této věci, dále skutečnosti rozhodné pro využití tohoto práva a nakonec i samotná věcná a místní příslušnost soudu, který by byl kompetentní rozhodovat ve výše uvedené záležitosti.

V této oblasti opět nacházíme řadu nezodpovězených otázek a tzv. „prázdných mezer“, které by se, zvláště v oblasti veřejného práva, a to v oblasti tak citlivé, bezprostředně se dotýkající základních práv dětí, neměly projevit. V případě nedostatečného stanovení a upřesnění této právní oblasti vyvstává problém, a to nejen s kompetencí osob, které by se mohly na soud obrátit v záležitosti zveřejnění utajené zdravotnické dokumentace matky, která požádala o utajení své osoby v souvislosti s porodem. Co se týče samotného oprávněného návrhu a jeho projednání, takový by dle Milany Hrušákové a Zdeňky Králíčkové, nepodléhal ustanovení §176 a násl. o.s.ř., protože by se nejednalo o nesporné řízení¹⁸.

---

¹⁷ K tomu též Hrušáková, M. a Králíčková Z. Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita? Právní rozhledy. 2005, Sv. 2, str. 54.

¹⁸ Tamtéž.

Předmětné řízení by bylo bezesporu zahájeno na návrh, a to dle § 79 a násl. o.s.ř.. Kdo by však měl právo tento návrh podat a z jakých závažných důvodů? Bylo by oprávněno k žalobě i nezletilé dítě, v zastoupení poručníka či opatrovníka? A jaké záležitosti by byly rozhodné, aby soud řízení zahájil?

Je pravděpodobné, že by soud předmětné řízení zahájil především v případech, kdy by dítě, zletilé či nezletilé, bylo ohroženo vážnou chorobou, a to pro zjištění zdravotního stavu jeho biologické matky a genetické dispozice dítěte. Bylo by však pro soud dostačující k zahájení předmětného řízení právo dítěte znát svůj genetický původ a znát své rodiče? Nebo je zde nutnost jistého ohrožení či zásah do zdraví a života dítěte, aby mohl mít přístup k údajům, na které má právo garantované mezinárodními úmluvami? O těchto otázkách zákon mlčí. Avšak jak by postupoval soud v tom konkrétním případě je nejspíš otázkou uvážení soudu za konkrétních okolností daného případu. Můžeme však konstatovat, že je na pováženu, že zákonodárce opomněl upřesnit podmínky tak závažného kroku.

Další nejasností, dle mého názoru mnohem závažnější z hlediska práva dítěte na jméno a na registraci dle zákona, je záležitost, jak by bylo postupováno, kdyby soud rozhodl pozitivně ve věci otevření obálky se zdravotnickou dokumentací biologické matky dítěte. V takovém případě by asi záleželo především na statusu dítěte, zdali bylo osvojeno a zdali je takové osvojení nezrušitelné či nikoliv. Zjištění totožnosti biologické matky by mělo bezesporu právní následky na status dítěte. Původně utajená totožnost matky by byla odkryta a matka jakožto žena, která dítě porodila, by byla ex lege matkou dítěte (v podstatě jí nikdy nepřestala být, pouze byla utajena její totožnost, vyjma případů již uskutečněného nezrušitelného osvojení dítěte). Jaký právní následek by to mělo vůči danému dítěti? Mělo by toto dítě právo na zapsání matky do knihy narození dle zákona o matrikách? Tyto okolnosti zůstávají současnou právní úpravou nedořešeny, což představuje obrovský problém z hlediska případných zásahů do statusových práv dítěte.

2.1.7 Případné návrhy řešení právní úpravy tzv. utajených porodů v České republice

Na základě výše uvedeného si dovoluji shrnout danou problematiku a připojit vlastní názor na řešení vedoucí ke zlepšení stávající právní úpravy, která je bezesporu kusá, lapidární a vyžaduje změny a doplnění.

V prvé řadě je nutné zamyslet se nad potřebou dané právní úpravy, která, jak jsem již zmínila výše, byla zavedena na základě ušlechtilých návrhů zamezit vraždám novorozenců a případů opuštění dětí matkami a pomoci takovým dětem najít v co nejmenší možné době novou rodinu a usnadnit osvojení těchto dětí. Avšak, jak vyplývá, ze statistik, těmto patologickým jevům žen nemůže být pravděpodobně zabráněno touto cestou a ochrana dětí se tak stává druhotnou záležitostí.

Tato právní úprava potlačuje významným způsobem práva dítěte, která jsou zaručena nejen Listinou základních práv a svobod, ale především řadou mezinárodních úmluv. Zákonodárce dal sice přednost ochraně práva na život dítěte a ochraně jeho života a zdraví umožněním matce dítěte porodit a vyhnout se usmrcení či ublížení na zdraví dítěti v důsledku nechtěného porodu, ale je otázkou do jaké míry tato úprava zamezí těmto jevům. Dle mého názoru jim není předejito zvláště výrazným způsobem.

Způsob samotné realizace právní úpravy je lapidární, nedomyšlený a potřeba změn je evidentní. Dle mého názoru, oblast rodinného práva v České republice nebyla dostatečně připravena na zavedení tohoto institutu. Už samotné ustanovení § 50a ZOR je kogentního charakteru a tedy velmi „nepružné“. Za těchto podmínek bylo především nutné připravit na zavedení tohoto právního institutu už samotný zákon o rodině a tím zabránit vzniku polemik a mezer v právní úpravě.

Z pohledu práv dítěte je nutné především upozornit na fakt, že stávající právní úprava je v rozporu s ústavním pořádkem České republiky, a to z důvodu, že popírá základní práva dítěte na jméno a na registraci ihned po porodu a dále je zde rozpor s ustanovením zaručujícím rovnost dětí narozených v manželství a mimo ně.

Tyto výše uvedené skutečnosti nasvědčují tomu, že daný institut neměl být zaveden před přijetím určitých změn a opatření k přípravě na jeho zavedení a nyní, v době, kdy už je právní úprava přijata, by měly být urychleně uskutečněny kroky vedoucí k odstranění nedostatků a především k ošetření a ochraně základních práv dítěte.

2.2 Právní aspekty tzv. „Baby – schránka“.

2.2.1 Pojem Baby schránky a jejich založení v České republice

Takzvanými *Baby schránkami*, neboli rozšířeněji tzv. *Baby boxy*¹⁹, rozumíme schránky, které jsou určené k odkládání dětí, a to zejména novorozenců. Baby boxy jsou založeny na principu, že schránka je umístěna na zdi nemocnice tak, aby byla přístupná jak zvenčí pro toho, kdo dítě odkládá, tak zevnitř pro zdravotnický personál. Schránka je opatřena dvířky, jež lze otevřít pouze jednou, ale existují i taková zařízení, která se uzavřou automaticky, pokud by je odkládající osoba sama nezavřela. Vnitřní prostor je vytápěný na teplotu 37°C.²⁰

V České republice začal první baby box fungovat v roce 2005 a zásluhu na něm měl Nadační fond pro odložené děti STATIM. Česká republika však v této oblasti rozhodně není průkopníkem. Zřizovatel baby boxů v České republice, pan Ludvík Hess, který za tímto účelem založil Občanské sdružení baby-box pro odložené děti - Statim, tehdy oslovil pražskou soukromou kliniku GynCentrum v Hloubětíně, která vyšla jeho iniciativě vstříc, a tak dne 1. června 2005 došlo ke zprovoznění prvního baby boxu v České republice. Tento skutek přivítala i ředitelka Fondu ohrožených dětí, Marie Vodičková, která tehdy uvedla, že baby box by mohl ročně zachránit několik desítek dětí.²¹

Poslední, již pětadvacátý baby box, byl nainstalován k Mezinárodnímu dni dětí dne 2. 6. 2009 v nemocnici Nymburk.²²

Co se týče počtu zachráněných dětí od zřízení prvního baby boxu doposud, počet 20 dětí nalezených k červnu 2009 je pro zakladatele projektu velice pozitivní zprávou.²³

2.2.2 Zahraniční praxe s baby schránkami

Řada nejen evropských zemí má na svém území obdobné schránky k odkládání dětí. Například v Německu byl první „Babyklappe“ zřízen v Hamburku v roce 2000 a

---

¹⁹ Vzhledem k jednotnému významu pojmů baby schránky a baby boxy jsou tyto dále v textu užívány promiscue.

²⁰ BABYBOX-STATIM. Statim. <http://www.statim.cz/uvod.php>.

²¹ ECONNECT zpravodajství. ECONNECT. <http://zpravodajstvi.ecn.cz/index.stm?x=238290>.

²² BABYBOX-STATIM. Statim. <http://www.statim.cz/143-clanek.php>.

²³ Tamtéž.

od té doby bylo na území Německa zřízeno dalších 67 schránek pro odložené novorozence, do kterých již bylo vloženo téměř 100 dětí.

Dle informací publikovaných na webových stránkách výše zmíněného občanského sdružení *je obdobných schránek v Rakousku pět, ve Švýcarsku jedna, rovněž v Jihoafrické republice a v italském Palermu po jedné schránce. Nejrůznějšími způsoby bývá v Rakousku odloženo kolem padesáti dětí ročně. Ve Švýcarsku zdroje udávají pouze pět odložených dětí za dobu tří let. První „Babyfenster“ bylo v této zemi zřízeno 9. 5. 2001.*

Spojené státy sčítají průměrně osm set odložených dětí ročně. Např. v Kalifornii je možno počínaje 1. lednem 2001 odkládat děti do porodnice s tím, že si je rodiče mohou do dvou týdnů vzít zpět.

Ve Slovenské republice vzniklo v roce 2004 z iniciativy novinářky Anny Ghannamové občanské sdružení Šanca pre nechcených. Při nemocnicích v Bratislavě, Žilině a Prešově byla instalována „Hniezda záchrany“, jež jsou obdobou českých baby-boxů. Během krátké doby v nich bylo odloženo několik dětí.²⁴

2.2.3 Proč Baby schránky? Právní aspekty Baby schránek v České republice

Důvod zřízení baby schránek je zřejmý: obdobně jako pro institucionalizaci tzv. utajených porodů je zde prezentován důvod ochrany novorozenců a dání možnosti matkám, v tíživých životních situacích, odložit své dítě, o které se z jakéhokoliv důvodu nemohou postarat. Takto se ono občanské sdružení míní podílet na zaopatření těch nejmenších jedinců, kterých se jejich biologické matky vzdaly, a zabezpečit jim tak právo na život.

Z hlediska právního není však zdaleka důležité faktické provozování baby boxů ani ušlechtilá myšlenka pana Ludvíka Hesse a občanského sdružení STATIM, ale především právní úprava a právní základ těchto schránek určených k odkládání dětí, a to především novorozenců. Právní úprava v České republice v této oblasti bohužel absentuje.

Kompetenci v oblasti péče a ochrany dětí, jejichž rodiče řádně neplní svou rodičovskou zodpovědnost, mezi kteréžto děti bezesporu patří tzv. „odložené děti“, zákon svěřuje

---

²⁴ BABYBOX-STATIM. Statim. <http://www.statim.cz/uvod.php>.

výlučně orgánům sociálně-právní ochrany dětí: tato oblast je tedy záležitostí svěřená státu a tedy ryze veřejnoprávního charakteru.²⁵

V oblasti práva veřejného platí ústavní zásada enumerativnosti veřejnoprávních pretencí obsažená v ustanovení čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, resp. čl. 2 odst. 3 Ústavy ČR: tato znamená, že stát smí zasahovat a uplatňovat svou moc jen v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví. V oblasti baby boxů však není dán žádný právní rámec pro provoz a fungování těchto zařízení; tento ani pro orgán sociálně-právní ochrany dětí, natož pro nemocnice či samotné výše zmíněné občanské sdružení.

Orgán sociálně-právní ochrany dětí působí na základě zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**zákon o sociálně-právní ochraně dětí**“). Jeho působnost se vztahuje mimo jiné na děti, jejichž rodiče neplní povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti. Tzv. „odložené děti“ patří právě mezi tuto skupinu dětí, jejichž rodiče neplní povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti dle zákona o rodině.

V případě absence právní úpravy baby schránek je zde v takových případech odložení dětí dána nutně působnost a pravomoc výlučně orgánu sociálně-právní ochrany dětí. K provozování baby schránek, aby jejich fungování bylo v souladu s právem České republiky a aby byla zajištěna právní institucionalizace baby schránek, by daná nemocnice či zdravotnické zařízení muselo mít minimálně souhlas sociálně-právní ochrany dětí a dále by bylo žádoucí, aby samotný zákon o sociálně-právní ochraně dětí zahrnoval oprávnění provozu takovýchto schránek. Zákon, potažmo Listina základních práv a svobod vyžadují, aby ustanovení zákona přesně definovalo nejen kompetence orgánů, ale i samotnou působnost v dané oblasti.

Rozpor s právní úpravou, resp. sama neexistence právní úpravy má za následek, že nemocnice je tedy vždy povinna tento orgán neprodleně informovat poté, co nalezne ve schránce odložené dítě. Takový postup však nemá zdaleka za následek soulad provozu baby schránek s právní úpravou v České republice, a to právě z důvodu, že právní úprava v této oblasti absentuje.

---

²⁵ K tomu též Zuklínová, M. Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek. Právní rozhledy. 2005, Sv. 7.

Postupy orgánu sociálně-právní ochrany dětí v případech nálezů odložených dětí v předmětných schránkách, následně povedou k zabezpečení ochrany dítěte a k nalezení náhradní rodičovské péče, zejména prostřednictvím osvojení, a to po uplynutí doby vyžadované zákonem o rodině.

2.2.4 Jaký je dopad zřízení Baby schránek na práva dítěte zaručené mezinárodními úmluvami, zejména Úmluvou o právech dítěte?

V důsledku absence právní úpravy se právní status dítěte odloženého v baby boxu řídí zákonem o rodině. Jak jsem již zmínila v podkapitole o tzv. utajených porodech, dle ustanovení § 50a zákona o rodině je *matkou dítěte žena, která dítě porodila*. V případě takto odloženého dítěte je zde opět dáno, že dítě právně matku má, avšak její totožnost není známa. V tomto případě lze konstatovat, že se jedná o anonymní odložení dítěte v morálně akceptované formě, avšak nikoli v souladu s právem.

Zákon o matrikách nezná pojem „*odložené děti*“ ani „*nalezené děti*“, ale užívá výraz „*dítě nezjištěné totožnosti*“ a k určení jeho jména a příjmení, jakožto k určení místa narození, bude příslušný výlučně soud. Matka však, obdobně jako v případě výše analyzovaných tzv. utajených porodů, stále však matkou zůstává a dítě tak má právo na jméno a příjmení matky a právo na její péči. Matka má nadále rodičovskou zodpovědnost.

Na tomto místě je však dále nutné se zabývat právem dítěte znát oba rodiče a právo na jejich péči, a tudíž i právo dítěte znát otce, nejen matku dítěte. Tzv. „odložené dítě“ může mít právně jistého otce, avšak odložením do baby boxu mohou být jak práva dítěte znát svého otce, tak právo otce na své dítě popřena, a to čistě faktickým, nikoli právním úkonem.

Tento problém má však dalekosáhlejší dopady a může narůst do extrémních rozměrů: pokud dítě do baby boxu odloží jiná osoba nežli matka dítěte – může to být sám otec dítěte či rodiče matky či otce dítěte, ale i jiná „úplně cizí“ osoba. V takovém případě pak bude nesnadné pro biologické rodiče dítěte získat dítě zpět.

V dnešní době, při znalosti metody analýzy DNA je samozřejmě lehčí prokázat biologické rodičovství, avšak při zavedení institutu baby boxů, které mají především sloužit tomu, aby dítě co nejrychleji našlo náhradní rodinu, není tato možnost rodičů

vzít si své biologické dítě zpět vždy zaručena. Po prvním roku věku dítěte navíc zde může nastat překážka nezrušitelného osvojení, kdy statusový vztah biologického rodiče zanikne a s ním i možnost pátrat po biologických rodičích dítěte.²⁶

Se zavedením a právním neošetřením institutu baby boxů však mohou nastat i jiné problémy, které zasáhnou do života a do právního postavení dítěte naprosto zásadním způsobem. Co když dítě odložené do baby boxu bude dítě narozené v manželství a nebo dítě již zapsané v knize narození v souladu s ustanoveními zákona o matrikách? U dítěte, které je nalezeno bez jakýchkoliv dokladů ve schránce, není možné pátrat po jeho původu a Policie ČR postupuje tak, že po rodičích dítěte nepátrá, vyjma případů, kdy jsou na dítěti patrné známky týrání či ubližování na zdraví, z důvodu podezření ze spáchání trestného činu.²⁷ Tato kolize s právem dítěte znát své rodiče a s právem na jejich péči je zásadní. Ačkoliv je nutné mít na paměti, že zavedením baby boxů bylo upřednostňováno právo dítěte na život, a to na důstojný život při zajištění takové péče, kterou jedinec v útlém věku potřebuje.

Právo dítěte na jméno, právo dítěte na registraci hned po narození a právo dítěte znát své rodiče a právo na jejich péči, *pokud je to možné*, zaručené Úmluvou o právech dítěte je zde opět popíráno a nerespektováno. Absence právní úpravy je příčinou, že z pohledu práv dítěte tato úprava nerespektovala nejen českou právní úpravu, ale ani práva garantovaná mezinárodními úmluvami.

Právo znát své rodiče je v Úmluvě o právech dítěte, v jejím článku sedm, podmíněno dodatkem „*pokud je to možné*“. Toto spojení je bezpochyby nejasné a dává prostor různým výkladům, avšak je nepochybné, že v této oblasti je subjektem, který má toto zaručit a zabezpečit, stát, který předmětnou úmluvu ratifikoval, a tím se zavázal činit všechny kroky vedoucí k zajišťování práv dítěte stanovených touto úmluvou.

Stát je v takovém případě subjektem, který je povinen realizovat všechny kroky a postupovat tak, aby práva dítěte mohla být zaručena a respektována ze strany všech obyvatel daného státu. Mezi takové postupy patří jak zajišťování souladu faktického stavu s právními předpisy, tak zamezování a odstraňování překážek, které by znemožňovaly uplatnění práv dítěte garantované mezinárodními úmluvami, zejména předmětnou Úmluvou o právech dítěte.

---

²⁶ Blíže k institutu tzv. nezrušitelného osvojení v kapitole 4 této diplomové práce.

²⁷ Odložením dítěte do baby boxu fyzická osoba nenaplní skutkovou podstatu trestného činu opuštění dítěte podle ust. § 212 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, v platném znění.

2.2.5 Případné návrhy na řešení a institucionalizaci Baby schránek

Ačkoliv je namístě konstatovat, že zavedení baby boxů přispělo k záchraně již dvaceti dětí, je nutné vzít v potaz skutečnost, že baby boxy nejsou v České republice nikterak právně upraveny. Absence právní úpravy v této oblasti se jeví velmi riskantní ve vztahu k právům dítěte a absolutně nezajišťuje jejich ochranu. Naopak je zde výrazným způsobem preferováno právo ženy – matky na soukromí a na anonymitu při odložení vlastního dítěte.

Institut baby boxů je rozšířen v různých částech světa a plní bezesporu důležitou roli v záchraně lidských životů těch nejmenších jedinců naší společnosti. Je ovšem třeba mít na paměti, že v zemích jako je Francie či Itálie biologické rodičovství nemá prakticky žádnou právní relevanci, a to v důsledku zakotvení právního institutu faktického uznání dítěte.

Dle mého názoru není namístě přistupovat k razantním krokům likvidace těchto schránek, potažmo zákazu takové činnosti. Oproti tomu by čeští zákonodárci měli dát poměrně novému institutu právní rámec a zajistit tak plnou konformnost jeho fungování s právním řádem. Je nesporné, že se v takovém případě jedná o úkol velmi nesnadný a vyžadující profesionální přístup a odbornost, a to především z důvodu, že se jedná o oblast velmi citlivou, o práva dítěte.

Zneužívání institutu baby boxů se zatím nepotvrdilo, ale je nepochybné, že by mělo fatální důsledky nejen na práva dítěte, ale na celou jeho rodinu. Zároveň případné zavedení nutnosti prokazování totožnosti při odkládání dítěte, a tím de facto odstranění anonymity ženy, která dítě do schránky odloží, by mělo za následek popření institutu baby boxů.

Je však nutné zodpovědět si především otázku, která práva je nutné ochránit? Právo ženy, která se chce vzdát svého dítěte, na soukromí nebo právo dítěte znát své rodiče a především svůj genetický původ?

2.3 Institut asistované reprodukce v České republice a právní problematika surogačního mateřství

2.3.1 Právní aspekty asistované reprodukce v České republice

Právní úprava asistované reprodukce v České republice doznala podstatných změn teprve v poměrně nedávné době. Přijetím zákona č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů, který právě ve svém dovětku *o změně některých souvisejících zákonů* zahrnul do sebe i poměrně složitou problematiku asistované reprodukce, se i náš právní řád dokázal vyrovnat s dynamicky se rozvíjejícím vývojem lékařské vědy.

Ačkoliv je až s podivem, jakým způsobem byl tento komplikovaný institut zaveden do našeho právního řádu²⁸, pravdou je, že zákon poměrně podrobně vymezuje, co se rozumí pod pojmem asistovaná reprodukce, stanoví okruh subjektů, kteří jej mohou podstoupit a v neposlední řadě i otázky dárcovství zárodečných buněk.

Pro výklad a analýzu právního institutu asistované reprodukce z pohledu určování rodičovství a jeho následného vlivu na práva dítěte, považuji za nezbytné a nevyhnutelné nejprve vymezit samotný pojem asistované reprodukce a uvést ve stručnosti základní charakteristiku této komplikované léčebné metody.

Výše uvedený zákon č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů, definuje termín asistované reprodukce jako „*postupy a metody, při kterých dochází k manipulaci se zárodečnými buňkami nebo s embryi, včetně jejich uchovávání, a to za účelem léčby neplodnosti ženy nebo muže.*“

Předmětná definice se jeví na první pohled značně abstraktní, zákon však následně upřesňuje, co se rozumí pod pojmem „*postupy a metody*“:

- a) *odběr zárodečných buněk,*
- b) *umělé oplodnění ženy, a to*
  1. *oplození vajíčka spermií mimo tělo ženy,*
  2. *přenos embrya do pohlavních orgánů ženy, nebo*

---

²⁸ Právní úprava asistované reprodukce byla zavedena formou novelizací následujících právních předpisů: zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, zákona č. 94/1963 Sb., o rodině a v neposlední řadě zákona č. 160/1992 Sb., o zdravotní péči v nestátních zdravotnických zařízeních.

3. zavedení zárodečných buněk do pohlavních orgánů ženy.

Zákonná definice zahrnuje též účel, za kterým jsou tyto postupy a metody prováděny: tím je *léčba neplodnosti ženy nebo muže*. Z uvedené definice dále vyplývá, že umělé oplodnění pouze jeden z postupů či metod asistované reprodukce a významově je tedy pojmem užším.

Pro úplnost a vysvětlení tohoto institutu, si dovoluji na tomto místě velmi stručně doplnit vymezení postupů umělého oplodnění ženy, které lékařská věda a praxe rozlišuje na tři následující postupy²⁹:

1. Prvotním, dnes již téměř opuštěným postupem, je tzv. *postup fertilizace in situ*, která spočívá v přenosu gamet (pohlavních buněk) do vejcovodu.
2. Další skupinu tvoří metody nazývané *oplození in vitro*, doprovázený následným přenosem embrya do dělohy (in vitro fertilisation and embryo transfer, IVF+ET). Oplození pak probíhá mimo organismus za laboratorních podmínek, obvykle v Petriho miskách. Z tohoto důvodu se hovoří o "dětech ze zkumavky". „Principem této metody je oplodnění oocyty (vajíček) ženy spermiemi mimo její tělo („ve zkumavce“ – v embryonální laboratoři) a následné přenesení zárodku do dělohy.“³⁰ Tímto způsobem se narodila v roce 1978 Louise Brownová, označovaná jako „první dítě ze zkumavky“.

V tomto nejrozšířenějším případě je nutné rozlišit dva rozlišné případy provedení samotné inovulace:

- 2.1. Na jedné straně se jedná o tzv. *homologní inovulace*, tj. provedení mimotělního oplodnění vynětím zdravého ova (vajíčka) ženy a následné oplodnění ve zkumavce spermatem manžela nebo dárce.
- 2.2. Oproti prvnímu případu je tzv. *heterologní inovulace* prováděna použitím ova dárkyně a následné oplodnění pohlavními buňkami manžela nebo dárce.

---

²⁹ Hach, P. Metody asistované reprodukce a jejich etické problémy. Bioetika. 2004, Sv. 2. (Doc. MUDr. Hach, P. je přednostou Ústavu pro histologii a embryologii 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze).

³⁰ Viz Veberová, M. a Uhlíř, D. Některé právní aspekty asistované reprodukce. Právník. 1999, Sv. 1, str. 89 a násl.

3. Poslední technikou je metoda injekce spermie do plasmu ova (*intracytoplasmatic sperm injection*, ICSI), která se využívá tam, kde není možné získat kvalitní mužské pohlavní buňky, které by byly schopny samy proniknout do vajíčka a oplodnit je. Ova odebraná z vaječníku jsou vrácena do vejcovodu téměř ihned po odběru spolu s malým množstvím spermií.

Nutno dodat, že v České republice byl zakotven přístup k institutu asistované reprodukce jako k léčebné metodě, nikoli jako k službě (*service*), jak je tomu v jiných zemích, a který mnohdy nesměřuje k léčbě neplodnosti, ba naopak, umožňuje osamělé ženě nebo ženě z lesbického páru zajistit si mužské pohlavní buňky a následně otěhotnět.³¹

2.3.2 Právní předpoklady přístupu k léčbě metodami asistované reprodukce

Přístup k asistované reprodukci je ve výše uvedeném zákoně omezen v několika směrech:

1. Prvním z nich je **omezení co do subjektů**, kteří mají přístup k léčbě metodami asistované reprodukce. Zákon zpřístupňuje léčbu metodami asistované reprodukci muži a ženě za podmínky, že tito podají písemnou žádost, navíc pro tuto dvojici zákon zavádí legislativní zkratku „*neplodný pár*“ a následně stanoví jediné omezení: „*za neplodný pár pro účely léčby podle odstavce 1 písm. b) nelze považovat ženu a muže, mezi nimiž je příbuzenský vztah vylučující podle zvláštního právního předpisu uzavření manželství.*“

Z předmětného ustanovení lze dovodit tři skutečnosti: za prvé se musí jednat o *neplodný pár*, mezi jehož subjekty nesmí být příbuzenský vztah v přímé linii, ani vztah sourozenecký či založený osvojením. Další podmínkou je, že *tento pár podá společnou písemnou žádost*. Pro úplnost je nutné dodat, že pro ženu, a koneckonců i pro muže, kteří chtějí společně podstoupit předmětnou léčbu, je podmínkou plná způsobilost k právním úkonům, a to vzhledem k společně podávané žádosti, která je právním úkonem dle ustanovení § 34 a násl. občanského zákoníku se všemi důsledky z toho vyplývajícími.

---

³¹ Takový přístup je zastáván a umožněn zejména ve Velké Británii, kde je mimo jiné i právně upraven institut tzv. surogačního mateřství.

Nutno dodat, že v důsledku jazykové interpretace samotného ustanovení zákona lze polemizovat, zdali je tato léčebná metoda zpřístupněna pouze páru, tedy muži a ženě, když zákon výslovně neuvádí slovo „pouze“ a jeho doslovné znění zní: *“Asistovanou reprodukci podle odstavce 1 písm. b) lze provést na základě písemné žádosti ženy a muže, kteří tuto léčbu hodlají společně podstoupit...“*, aniž by výslovně omezil přístup jen muži a ženě jako páru, byť doplněním slůvka „pouze“ či „výhradně“. Je však patrné, že se jedná o pouhou nedůslednost zákonodárce, účel normy je evidentní a rozšíření subjektů na osamělé ženy zde nepřichází v úvahu. Na základě výše uvedeného tedy můžeme dovodit třetí skutečnost: *předmětnou žádost nemůže podat žena osamělá*. Zákon však blíže nespecifikuje, v jakém vztahu mají muž a žena být, zdali se může jednat o druha a družku, nebo koneckonců zdali předmětnou žádost může podat i muž se ženou, kteří spolu neudržují žádný blízký vztah a nemají v úmyslu sdílet společný život. Právě z důvodu, že zákon nestanoví žádné bližší vymezení, jaký vztah má být mezi mužem a ženou, kteří požádají o umělé oplodnění, by se mohlo zdát, že takto koncipované ustanovení by mělo za následek lehkovážný přístup mnoha žen a mužů. V absolutním případě by mohl nastat případ, kdy žena, která by ze zdravotních důvodů nemohla otěhotnět, by na základě úplatné dohody s jiným mužem, podala žádost o umělé oplodnění. Netroufám si ani domyslet, jaké fatální důsledky by to mělo na práva dítěte takto narozeného! Náš právní řád však zakotvil **dvě důležité pojistky**, které zamezí těmto lehkovážným krokům ze strany dospělých jedinců: tyto byly zavedeny novelou zákona o rodině.³²

2. Platná právní úprava České republiky umožňuje léčbu neplodnosti metodou asistované reprodukce v případech stanovených v § 27d odst. 3 zákona o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů, tj. v případech, *„kdy zdravotní důvody neumožňují, či naopak zcela vylučují, aby muž a žena počali dítě přirozenou cestou nebo v případech, kdy existuje prokazatelné riziko přenosu geneticky podmíněných nemocí nebo vad.“*

---

³² K tomu viz níže, v podkapitole 2.3.6 s názvem Kdo jsou rodiče dítěte narozeného za použití metod asistované reprodukce.

2.3.3 Žádost muže a ženy podávaná na základě předmětného zákona

Předmětná žádost podávaná ze strany tzv. „neplodného páru“ musí obsahovat souhlas muže s provedením umělého oplodnění ženy a zákon v tomto bodě explicitně stanoví, že souhlas muže musí být opakovaně vysloven před každým provedením umělého oplodnění. Takový byrokratický postup, kdy muž uděluje až tři souhlasy v celém procesu umělého oplodnění, vyvolává značné diskuse.³³ V uvedeném případě muž dává nejprve „generální“ souhlas ve společně podané žádosti, následně dává souhlas s výkonem odběru jeho vlastních pohlavních buněk a v neposlední řadě je nutné, aby souhlasil se samotným výkonem umělého oplodnění, spočívající at' už v zavedení jeho spermií do těla ženy nebo spočívající v oplodnění vajíčka mimo její tělo. Rozporuplné reakce vyvolává nejen fakt, že s ohledem na to, že může dojít například k znerovnoprávnění se ženami, které počnou dítě přirozeným způsobem, kdy muž „dává souhlas“ pouze jednou, ale dále nejistota ženy, která je doslova závislá na rozhodnutí muže.

O odvolání takového souhlasu zákon mlčí, ale lze usuzovat, že takový právní úkon bude mít právní následky za předpokladu, že odvolání souhlasu dojde centru, kde je léčba prováděna, dříve než bude proveden výkon, ke kterému se vztahuje odvolání předchozího souhlasu.

2.3.4 Darování zárodečných buněk a problematika anonymity dárce

Zákon o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů, v ustanovení § 27e odst. 2 stanoví, že „*dárce* *darujícím zárodečné buňky pro účely asistované reprodukce se rozumí osoba, která netvoří neplodný pár*“. Toto ustanovení vymezuje zcela logicky dárce zárodečných buněk. V dalších ustanovení jsou dále vymezeny mimo jiné i podmínky věkové, způsobilosti k právním úkonům a v neposlední řadě povinnost podrobit se zdravotní prohlídce před samotným zákrokem.

Zákon stanoví bezúplatnost tohoto právního úkonu, což znemožňuje případné korupční aktivity v této velmi citlivé oblasti. Otázka ovšem je, jak se postavit k případům, kdy zdravotnická zařízení nabízejí ženám nemalé finanční částky za poskytnutí oocytů,

---

³³ K tomu též Frinta, O. Asistovaná reprodukce – nová právní úprava. Právní fórum. 2007, Sv. 4, str. 123 a násl.

kterých je obecně na „trhu“ nedostatek, ale jejichž poptávka stále vzrůstá? Jedná se bezesporu o problematiku velice citlivou a zásadní, ovšem toto jednání nelze dle právního řádu České republiky kvalifikovat za protiprávní, ačkoli zcela jistě zákon obchází. Je však jak na zákonodárce, aby zvážil případnou budoucí legislativní změnu v této oblasti, tak na ženě samotné, aby se rozhodla, zda tak značný zásah do její tělesné integrity je nezbytný k dosažení finančního obnosu.

Dárce zárodečných buněk je povinen dát souhlas s provedením výkonu asistované reprodukce a okamžikem, kdy poskytne své zárodečné buňky, ztrácí nad těmito dispozicemi a tato přechází na zdravotnické zařízení, které si buňky odebere. Za těchto podmínek tedy dárce zárodečných buněk v okamžiku provedení zákroku už nemůže nikterak ovlivnit jejich použití a tedy ani svůj původní souhlas zvrátit odvoláním.³⁴

Darování zárodečných buněk je anonymní a podle § 27e odst. 9 výše uvedeného zákona, je zdravotnické zařízení povinno zajistit zachování anonymity dárce a neplodného páru, i anonymitu dítěte narozeného z asistované reprodukce. Tato díkce zákona je však následně prolomena možností neplodného páru požádat o informace týkajících se vlivu na zdravotní stav dítěte narozeného z asistované reprodukce, zejména pak o zjištěných genetických vlohách nebo dispozicích. O tyto informace mohou manželé požádat i před výkonem umělého oplodnění, po ukončení zákroku však tak mohou učinit pouze zákonní zástupci dítěte takto narozeného.

2.3.5 Problematika anonymity dárce ve vztahu ke statusu dítěte a k právu dítěte znát svůj genetický původ

Ve většině právních řádů, kde je právně upravena asistovaná reprodukce za pomoci dárcovství zárodečných buněk³⁵, je zakotvena anonymita dárce.

Jiné státy odhalení totožnosti dárce za určitých podmínek umožňují: například Spojené státy americké ve svém „Uniform Parentage Act“ stanoví v čl. 5, že: *„Zveřejnění údajů je přípustné jen na základě soudního rozhodnutí, a to z důležitých důvodů.“*

Ve Velké Británii se stala problematika anonymity dárce předmětem významné diskuze: na jedné straně se zde objevil názor Komise (tzv. „*English Law Commission*“), která odmítala odhalení totožnosti dárce za vhodné. Na straně druhé, Warnock

---

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Např. Švédsko, Velká Británie.

Committee ³⁶ v British Medical Journal doporučila, aby zletilé dítě narozené za užití postupu umělého oplodnění mělo možnost dozvědět se etnický původ a genetickou dispozici dárce semene, nikoli však jeho jméno.

V oblasti problematiky anonymity dárce se setkáváme s rozlišnými právními úpravami i s rozdílnými názory. Je však důležité mít stále na zřeteli fakt, že se jedná především o zájem dítěte, jeho vývoje a zachování jeho práv, při kritice nebo naopak příklánění se k tomu či onomu přístupu.

Anonymita dárce zárodečných buněk je v českém právním řádu zaručena povinností mlčenlivosti ze strany zdravotnického zařízení, která je prolomena pouze v případech poskytování informací páru, který podal společnou žádost o léčbu pomocí metod asistované reprodukce, resp. zákonným zástupcům dítěte, které se narodilo za použití této metody, a to výlučně v oblasti zdravotních dispozic dárce. O výše uvedené informace může požádat také dítě, které se z léčebného zákroku narodí, ovšem až po dosažení zletilosti. V takovém případě je prolomena anonymita dárce alespoň z hlediska možnosti znát genetickou výbavu dárce zárodečných buněk, tedy následného biologického rodiče dítěte.

Ačkoliv podle Úmluvy o právech dítěte má dítě mít zaručené právo znát své rodiče, které je však již v Úmluvě podmíněno dovětkem „*pokud je to možné*“, domnívám se, že v případě asistované reprodukce nelze o dárce zárodečných buněk, ať už se jedná o mužské pohlavní buňky nebo o ovum, hovořit jako o rodiči dítěte podle práva, i když biologicky tomu tak samozřejmě bude. V tomto případě zákon o rodině striktně definoval, kdo je matkou dítěte a tato úprava se mi zdá zcela správná. Zákon dále umožňuje znát informace, která mají přímý vliv na vývoj zdravotního stavu, zejména pak o zjištěných genetických vlohách nebo dispozicích, která lze považovat za důležitá pro zdravotní stav a budoucí genetické dispozice dítěte. Nezdálo by se však příliš vhodné absolutizovat právo dítěte znát svůj genetický původ na právo znát identitu dárce semene – tedy biologického rodiče i v případě asistované reprodukce a zavádět povinnost odhalení identity dárce zárodečných buněk.

---

³⁶ The Warnock Committee was established in July 1982 with the following terms of reference: "To consider recent and potential developments in medicine and science related to human fertilisation and embryology; to consider what policies and safeguards should be applied, including consideration of the social, ethical, and legal implications of these developments; and to make recommendations." Zdroj: <http://www.pubmedcentral.nih.gov/picrender.fcgi?artid=1442316&blobtype=pdf>.

Evropská komise se již vyjádřila názorem, že *situace, ve které osoba daruje sperma, jen aby umožnila ženě otěhotnět prostřednictvím umělého oplodnění, není samo o sobě darováním práva respektovat rodinný život dítěte.*³⁷

Dárci zárodečných buněk umožňují v takových případech manželským párům počít dítě přirozeným způsobem a při zdravotní způsobilosti dárce a možnosti získat informace o jeho genetických dispozicích, jsou dle mého názoru práva dítěte dostatečně ošetřena. Navíc právo na uvedené informace má, po dosažení zletilosti, i samo dítě takto narozené. Díkce zákona o rodině v oblasti určování mateřství navíc předchází složitým maternitním sporům a je zde zcela na místě.

2.3.6 Kdo jsou rodiče dítěte při použití metod asistované reprodukce

Zákon o rodině, v ustanovení § 50a, explicitně stanoví, že *„matkou dítěte je žena, která dítě porodila“*. Jedná se o ryze kogentní ustanovení, které nelze nijak zvrátit a platí vždy, i v případech použití metod asistované reprodukce, resp. umělého oplodnění. Pluralitu v oblasti mateřství u nás zákon nepřipouští a je i nerozhodné, od které ženy pochází oocyt, tedy zárodečné buňky. Pokud je tedy „genetická matka“ osobou odlišnou od „matky-rodičky“, zákon jí nepřikládá právní postavení matky a tato by mohla získat právní postavení matky dítěte jen v případě jeho osvojení, za podmínek stanovených v ustanovení § 63 a násl. zákona o rodině, jiný způsob však zákon nepřipouští.

Zákon o rodině tedy zakotvuje princip matky-rodičky a od tohoto principu neumožňuje žádnou odchylku: bude tedy irelevantní, jestliže zárodečné buňky budou pocházet od jiné ženy a žena-rodíčka, tedy budoucí matka dítěte podle práva, bude z lékařského hlediska fungovat jen jako „schránka“ a dítě bude mít genetickou výbavu jiné ženy.

V případě sporného mateřství tedy ustanovení zákona o rodině řeší takový spor rezolutně a definitivně. Dle důvodové zprávy k návrhu zákona, který determinoval mateřství faktem porodu, předkladatelé uvedli, že: *„ ... ustanovení vylučuje diskuzi o mateřství v případech dárcovství vajíčka ve prospěch ženy, která dítě porodila.*

---

³⁷ viz M. vs. the Netherlands, č. 16944/90, Rozhodnutí Komise ze dne 8. února 1993, Decision and Reports 74, str. 120.

*V zahraničí je v této souvislosti známá řada dlouhodobých složitých sporů a kontroverzních rozhodnutí.*³⁸

Problém by nastal až ve chvíli, kdyby vznikl spor o to, zda určitá žena v určité době dítě porodila či neprodila.³⁹

Právní předpoklady otcovství při použití metod asistované reprodukce můžeme pomyslně rozdělit do **tří skupin**:

1. Do první skupiny bude náležet případ, kdy bude umělým oplodněním počato dítě, kterému svědčí **první domněnka otcovství dle § 51 ZOR**. Tato situace povede k jasnému závěru: otcem dítěte narozeného z lékařsky navozeného oplodňování bude manžel matky. K tomu přispívá i skutečnost, že od účinnosti novely zákona o rodině provedené zákonem č. 132/1982 Sb., přibylo v § 58 ustanovení odst. 2, které *vyloučilo, aby manžel matky popřel otcovství k dítěti narozenému z umělého oplodnění, ledaže by se prokázalo, že žena otěhotněla jinak*. Z hlediska určování otcovství dítěte takto narozeného bude tedy irelevantní, zda zárodečné buňky užití k umělému oplodnění ženy budou pocházet od manžela této ženy či od dárce. Z tohoto ustanovení je patrné, že zákon zde klade prvotní zájem na budoucím postavení dítěte, kterému zajišťuje právo na úplnou rodinu a právo na své rodiče, zakotvené zejména v čl. 7 Úmluvy o právech dítěte, který zaručuje *právo každého dítěte na jméno, na státní příslušnost, právo na registraci ihned po narození*.
2. Odlišná bude situace, kdy společnou písemnou žádost o umělé oplodnění podá pár, který není ve svazku manželském. V takovém případě nemůže ex lege nastat první domněnka otcovství, tedy otcovství manžela matky, a je nutno postupovat dále, uplatněním druhé domněnky otcovství dle ustanovení § 52 ZOR: tato bude realizována prostřednictvím souhlasného prohlášení rodičů před matričním úřadem nebo soudem.⁴⁰ V případě, že by však spermie pocházely od dárce a muž by měl v úmyslu tuto skutečnost zneužít, zákon o rodině tomu čelí

---

³⁸ Viz důvodová zpráva k návrhu zákona č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů.

³⁹ Maternitním sporům se budu blíže věnovat v podkapitole 2.5 této diplomové práce.

⁴⁰ Určování otcovství a problematice souhlasného prohlášení rodičů se blíže věnuji v kapitole 3 této diplomové práce.

ustanovením § 61, který byl novelizován⁴¹ v tom smyslu, že v případě popření otcovství určeného souhlasným prohlášením rodičů se obdobně užije § 58 odst. 2 ZOR. Z obdobného užití ustanovení § 58 odst. 2 ZOR vyplývá, že zákonodárce se dokázal vyrovnat se složitými překážkami související s právní úpravou asistované reprodukce, resp. umělého oplodňování a vyvaroval se hrozby diskriminace dětí narozených z umělého oplodnění v manželství a mimo ně. Tato pojistka nemožnosti popření otcovství k dítěti, narozenému v době mezi stoosmdesátým dnem a třístým dnem od umělého oplodňování vykonaného se souhlasem muže, který se ženou o ně společně požádal, je důkazem, že práva dítěte budou dostatečně ochráněna před úskočnými reakcemi dospělých a práva dítěte narozených v manželství a mimo ně za použití metod asistované reprodukce budou na stejné úrovni.

3. Zákon č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů ve svém ustanovení § 26 pozměnil v tomto směru zákon o rodině, konkrétně doplněním odstavce 3 do § 54 zákona o rodině, který po předmětné novele zní: *“Je-li dítě počato umělým oplodněním ženy z asistované reprodukce podle zvláštního právního předpisu, považuje se za otce muž, který dal k umělému oplodnění ženy podle tohoto zvláštního právního předpisu souhlas, pokud by se neprokázalo, že žena otěhotněla jinak.”* Citované ustanovení je často označováno jako tzv. „čtvrtá domněnka otcovství“⁴² a je další pojistkou proti lehkovážným přístupům dospělých a zaručuje dítěti jeho základní práva vyplývající z řady mezinárodních smluv, kterými je Česká republika vázána. V případě, že by kterýkoliv z rodičů odmítl učinit před soudem či matričním úřadem souhlasné prohlášení rodičů podle ustanovení § 52 ZOR, kterýkoliv z nich je aktivně legitimován k podání žaloby podle § 54 zákona o rodině, a to i v případě, že umělé oplodnění bylo provedeno za užití zárodečných buněk dárce. Aktivní legitimace však nenáleží jen matce a muži, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, ale také samotnému dítěti, které se za použití metod asistované reprodukce narodilo.

---

⁴¹ Novelou na základě zákona o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů.

⁴² Srov. Frinta, O. Asistovaná reprodukce- nová právní úprava. Právní fórum. 2007, Sv. 4, str. 129.

Tato „čtvrtá“ právní domněnka je tedy založena na skutečnosti, že určitý muž tvořil se ženou „neplodný pár“ při podání žádosti o léčbu metodami asistované reprodukce, bez ohledu na to, zda pohlavní buňky pocházely od tohoto muže, či naopak spermie k umělému oplodnění poskytl dárce (v tomto případě by muž poskytující souhlas s jistotou biologickým otcem nebyl). Z výše uvedeného vyplývá, že lze zde hovořit spíše o právní fikci nežli o domněnku, avšak fakt, že sama o sobě zaručuje dítěti narozenému z umělého oplodnění možnost mít oba rodiče, je nezpochybnitelný.

Tato úprava však přes veškerá výše uvedená pozitiva vybízí k zamyšlení: ustanovení § 54 odst. 3 ZOR finguje stav otcovství dítěte v případě umělého oplodnění – avšak zde se nabízí otázka: jakou vazbu má toto ustanovení na zákon o matrikách⁴³? Ten mezi právní tituly zápisu otcovství do knihy narození stanoví pouze souhlasné prohlášení či rozhodnutí soudu. Avšak za podmínky, že zákon o rodině přichází s jiným, zcela novým právním titulem určení rodičovství, by bylo zcela na místě, aby se i zákon o matrikách, kde má každé dítě právo být po narození registrováno, s touto novou právní úpravou určitým způsobem vypořádal. Jak by tomu však mělo být? Nabízí se možnost zápisu otcovství do knihy narození nejen na základě souhlasného prohlášení rodičů, ke kterému nejsou nijak povinni, ale například zároveň explicitním souhlasem učiněným ze strany muže před matričním orgánem nebo soudem. S tímto problémem se obdobným způsobem vyrovnal i právní řád Francie, kde zákon stanoví, že muž, který se ženou chce podstoupit zákrok umělého oplodnění za užití spermií dárce, je povinen učinit o tom prohlášení před soudem.⁴⁴ Tímto právním úkonem definitivně zaniká možnost určit otcovství k dárci.

2.3.7 Právní problematika surogačního mateřství

Takzvané surogační mateřství, neboli náhradní mateřství je považováno za jednu z metod asistované reprodukce. V případě náhradního mateřství figuruje náhradní matka – žena, která přijme do svého těla uměle oplodněné ovum jiné ženy s tím, že jej donosí

---

⁴³ Zákon č. 201/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁴ Čl. 311-20 CCF.

a po porodu dítě takto počaté odevzdá ženě, se kterou se takto dohodla. V tomto procesu mohou nastat dvě následující situace⁴⁵:

1. V prvním případě figurují dvě ženy: první žena poskytne své ovum k oplodnění (tato žena je nazývána „genetickou matkou“) a druhá žena ovum donosí a porodí dítě (tato žena je nazývána „matkou náhradní“). Tento postup funguje na bázi dohody mezi těmito dvěma ženami, kdy náhradní matka po porodu dítěte jej odevzdá matce genetické, která bude následně, podle práva, matkou dítěte.
2. V druhém případě figurují ženy tři: První žena daruje k oplodnění své ovum (tato žena je v tomto případě dárkyní, tedy „genetickou matkou“), druhá žena bude matkou náhradní, která ovum donosí a porodí dítě. Dítě takto počaté pak bude následně odevzdáno třetí ženě, která se stane, podle práva, matkou dítěte.

Institut surogačního mateřství s sebou nese problémy jak etické, tak morální, avšak ani právní předpisy nejsou s to právně upravit tento institut perfektním způsobem. A vzhledem k tomu, že se jedná o institut, ve kterém figuruje dítě, jako objekt právního vztahu, jedná se o oblast extrémně citlivou, která by neměla být předmětem právních kliček, lstí, ani různých legislativních pokusů ze strany zákonodárce.

V Evropě jsou jen tři státy, jejichž právní řád umožňuje legálně uskutečňovat metodu surogačního mateřství: jsou jimi Velká Británie, Rusko a Řecko.⁴⁶

V České republice je situace poněkud složitější. Surogační mateřství je obecně řazeno mezi léčebné metody asistované reprodukce, kdy zde však vystupuje žena, která donosí dítě s tím, že jej následně přenechá ženě, se kterou se takto dohodla. Podle právního řádu České republiky není takováto dohoda v rozporu se zákonem.

Zákon o rodině však striktně stanoví, že „*matkou dítěte je žena, která dítě porodila*“. Právní řád tedy kogentně spojuje vznik mateřství s faktem porodu. Za těchto podmínek bude vždy matkou dítěte žena, která dítě porodila, a to i v případě, že genetická výbava bude pocházet od jiné ženy. V případě aplikace postupu surogačního mateřství by tedy matkou byla vždy matka náhradní, matka, která dítě porodila. Následné odevzdání dítěte genetické matce dítěte nebo dokonce třetí ženě by bylo řešitelné pouze prostřednictvím institutu osvojení. Rozhodování o osvojení je výlučně v pravomoci

---

⁴⁵ K tomu též Frinta, O. Asistovaná reprodukce – právo a současná praxe. Právní fórum. 2005, Sv. 4, str. 133 a násl.

⁴⁶ Kodriková, Z. Matka vždycky jistá? Právo a rodina. 2006, Sv. 10, str. 13 – 14.

soudů, které jsou při rozhodování vázány zákonem, a tudíž by v daném případě musely být splněny všechny stanovené podmínky.⁴⁷ Je nutné však upozornit na skutečnost, že institut osvojení slouží primárně ke zcela jinému účelu: a to k zajištění náhradní rodiny dětem, které to potřebují, které rodiče nemají, a nebo se tito nemohou o ně z vážných důvodů náležitě starat. Institut osvojení nemá v žádném případě sloužit k libovolným přesunům dětí od jedné osoby k druhé, a to jen za účelem uspokojení přání dospělých osob.

V případě, že by však k takové dohodě došlo i u nás a náhradní matka by odmítla dát dítě k osvojení, jsou dohody založené na institutu surogačního mateřství **zásadně irelevantní a soudně nevymahatelná.**⁴⁸

Přestože institut surogačního mateřství není zakotven v právním řádu České republiky, nemůžeme konstatovat, že by zde byla zákonná překážka v realizaci dárcovství ova těm ženám, které samy nejsou schopny ovum poskytnout a není zde ani explicitní zákonná překážka v tom, aby dítě donosila a porodila jiná žena, nežli žena, která ovum poskytla. Setkáváme se však s jinými problémy v souvislosti s možnou aplikací institutu surogačního mateřství v České republice:

1. První z nich je výše zmíněná **překážka zákonné dikce** uvedené v zákoně o rodině, **kteřá definuje, kdo je matkou dítěte.**

Jak jsem již uvedla výše, jediná možnost, jak by se genetická matka mohla stát matkou podle práva, je institut osvojení, a to nezrušitelného osvojení, kdy osvojitel vstupuje na místo rodiče biologického a vazby mezi dítětem a rodičem biologickým jsou podle práva zcela zpřetrhány.

Tento postup je však velmi komplikovaný, nejen ve vztahu k institutu osvojení, které, jak již bylo řečeno, slouží primárně ke zcela jinému účelu, dále jsou však zákonem stanovené velmi přísné podmínky, za kterých lze dítě nezrušitelně osvojit. Nejdůležitější podmínkou je věk dítěte, které je starší jednoho roku, další neméně významnou je podmínka, že osvojitelé jsou manželé.⁴⁹

---

⁴⁷ Institutu osvojení se budu blíže věnovat v kapitole 4 této diplomové práce.

⁴⁸ Viz k tomu např. Frinta, O. Asistovaná reprodukce – nová právní úprava. Právní fórum. 2007, Sv. 4, str. 123 a násl.; Melicharová, D. Určení a popření mateřství, problematika surogačního mateřství. Zdravotnictví a právo. 2000, Sv. 7-8, str. 24 a násl.; Kodriková, Z. Matka vždycky jistá? Právo a rodina. 2006, Sv. 10, str. 13 – 14.

⁴⁹ K tomu blíže v kapitole 4 této diplomové práce.

2. Dalším významným úskalím pro případné zavedení institutu surogačního mateřství u nás je samotná **dohoda, jejímž předmětem plnění je dítě, tedy lidská bytost**. Takováto dohoda odporuje sama o sobě základním zásadám ústavního práva, a to právě z důvodu, že v případě, kdy dítě je předmětem jakýchkoliv dohod závazkového charakteru, je s ním *via facti* nakládáno jako s věcí!
3. Problémem surogačního mateřství je dále nejen samotná smluvní povaha tohoto institutu, ale i jeho komerční charakter.
Například ve Velké Británii, kde je samotné surogační mateřství praktikováno již po delší dobu, bylo prostřednictvím tzv. „Surrogacy Arrangements Act“, z roku 1985, výslovně zakázáno uzavírání úplatných surogačních smluv. Na základě dalšího dokumentu, z roku 1990, s názvem „Human Fertilization and Embryology Act“, který doplnil výše uvedený, bylo výslovně deklarováno, že na základě postulátu, který stanoví, že: *„Lidské tělo nemůže být předmětem vlastnictví, jsou smlouvy narušující občanské právo nevynutitelné.“*⁵⁰
4. Dalším neopominutelným faktem je skutečnost, že následné „vymáhání“ dítěte, potažmo vyhrožování ze strany ženy – objednatelky náhradní matce, by mohlo mít fatální důsledky i na psychiku dítěte, pokud by situace došla tak daleko, že by se o tom ono dítě dozvědělo, ba bylo by přímo konfrontováno s realitou způsobu jeho narození.

Institut surogačního mateřství s sebou přináší řadu problémů a dle mého názoru je na místě konstatovat, že právní řád České republiky na takovou změnu není zdaleka připraven. Přesto právní úprava našeho zákonodárství umožňuje ženám, aby jistými klíčkami tento institut z hlediska medicínského využívaly, aniž by si uvědomovaly důsledky a komplikace, které s sebou tento institut přináší, a to nejen ve vztahu ke genetickým matkám či ženám toužících po dítěti, které jsou mnohdy pro dosažení tohoto cíle ochotny učinit cokoli, ale především se tento institut nezvratně projevuje na dětech takto narozených.

Přes veškeré problémy, které s sebou tento institut přináší, se i v České republice setkáváme s případy, kdy jsou mezi fyzickými osobami uzavírány dohody spočívající

---

⁵⁰ Viz k tomu též Radvanová, S. Kdo jsou rodiče dítěte – jen zdánlivě jednoduchá otázka. Zdravotnictví a právo. 1998, Sv. 5,6,7-8.

v náhradním mateřství s následným předáním dítěte do osvojení, ať už zrušitelného či nezrušitelného.⁵¹

---

⁵¹ V květnu 2009 se na webových stránkách serveru idnes.cz objevila zpráva s titulem „*Porodím vám dítě za 350 tisíc, nabízím náhradní matky donosit cizí dítě*“, kde server idnes.cz představuje případ devatenáctileté Michaely, která se chystá donosit a porodit dítě bezdětnému páru z Plzně, (zdroj: http://zpravy.idnes.cz/porodim-vam-dite-za-350-tisic-nabizeji-nahradni-matky-donosit-cizi-dite-12i-domaci.asp?c=A090522_224924_domaci_anv). Tento případ samozřejmě není jediný, naopak, vzhledem k tomu, že takové jednání není postihováno, počet případů náhradního mateřství vzrůstá.

2.4 Právo dítěte znát svůj genetický původ – kolize vzniklé se zavedením výše analyzovaných institutů

V souvislosti s výše analyzovanými instituty je nutné upozornit na důležitý aspekt vynořující se na pozadí práv dítěte, a to právo znát svůj genetický původ, tedy právo znát a mít vlastní identitu.

Otázka práva znát svůj genetický původ se prolíná celou úpravou určování rodičovství a dostává se do konfliktu nejen s fenomény baby boxů a instituty utajených a anonymních porodů, ale i v souvislosti s asistovanou reprodukcí a neposledně se zavedením nezrušitelného osvojení.⁵²

Genetický původ a identita jedince je nutná k rozvoji vlastní osobnosti, k začlenění se do společnosti, identifikaci sociálních a kulturních vazeb a v neposlední řadě je tato skutečnost rozhodná pro genetickou výbavu jedince z hlediska jeho zdravotního stavu a genetické dispozice.

Otázka práva na znalost svého genetického původu je fenoménem několika posledních desetiletí. Je však záležitostí mnoha staletí snaha jedinců o sebepoznání a hledání vlastních kořenů. Především dospívající děti se snaží někam patřit, zařadit se do společnosti a jsou ve fázi života, kdy nalezení vlastních hodnot života jsou pro ně extrémně důležité a rozhodné pro celý jejich další vývoj a budoucí život. V tomto období jsou zde především jejich rodiče, kteří, ač nevědomky determinují zásadním způsobem vývoj dítěte a jeho rozhodování v oblasti nalézání životních hodnot a směru, kterým se vydají.

Je nepochybné, že dítě vyrůstající v klidném a harmonickém rodinném prostředí je v životě mnohem vyrovnanější, než děti pocházející z rozvracených, rozvedených rodin, z různých ústavů, pěstounské péče či jiných zařízení a k tomu přispívá nejen rodina jako taková, ale i pocit sounáležitosti a znalosti vlastní identity.

Dítě, které se v určitém věku, kdy kolikrát je již považováno za dospělého jedince, dozví, že osoby, které považoval za své rodiče, nejsou jeho „pravými“ biologickými rodiči, že bylo osvojeno, je pochopitelně vedeno touhou po poznání svého původu, své biologické rodiny a začne využívat všechny k tomu dostupné prostředky. Samozřejmě ke zjištění genetického původu rodiny nemusí vést jen touha po poznání vlastních

---

⁵² Blíže k problematice nezrušitelného osvojení v kapitole 4 této diplomové práce.

kořenů, ale mohou to být záležitosti zdravotní, kdy bude potřeba zjistit genetickou dispozici předků dítěte.

V okamžiku, kdy jedinec zjistí nedostatek tak důležitých informací o svém genetickém původu či v případech, kdy dítě je s tím srozuměno již od útlého dětství, je jen otázkou času, kdy se začne ptát a pátrat po vlastních předcích a vlastních kořenech, potažmo kořenech biologických rodičů. Někteří jedinci mohou dokonce v důsledku psychického šoku utrpět vážná onemocnění a nést si trauma po celý svůj budoucí život. Vlastní nezakořeněnost a neznalost svého původu působí na každého jedince jiným způsobem a právě zde záleží na tom, v jakém prostředí po celou dobu vyrůstal.

Ačkoli se jedná o bezpochyby významné a důležité právo a mělo by mít místo v každém právním řádu, výslovné ustanovení o právu znát svůj genetický původ v českém právu nenajdeme. Řada právních řádů⁵³, mezi kterými náleží i ten český, obsahuje ustanovení, které stanoví státním orgánům povinnost zapsat jméno dítěte do evidence narození jako jeden z obligatorních údajů. Ovšem ani tato povinnost matričně zapsat novorozence a dát mu jméno svých rodičů, respektive matky, jak je zřejmé z právní praxe výše uvedených zemí, nezaručuje dítěti právo znát svůj původ a identitu svých biologických rodičů.

Jsou však i státy, jejichž právní řád nijak nezakotvuje povinnost rodičů dítěte, potažmo státních orgánů zapsat novorozence: mezi tyto náleží právní řády Francie, Itálie a Lucemburska.⁵⁴

2.4.1 Mezinárodní právní úprava a evropská judikatura v oblasti práva znát svůj genetický původ

Mezinárodní právní úprava a zejména judikatura evropského soudnictví je však v oblasti práva znát svůj genetický původ, tedy práva znát své biologické rodiče, velmi rozmanitá: toto právo najdeme a lze dovést z řad mezinárodních úmluv. V první řadě je nutné zmínit Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950, ve znění dodatkových protokolů (dále jen „**Evropská úmluva o lidských právech**“), v jejímž článku 8 je každému garantováno *právo na respektování soukromého a rodinného života*.

---

⁵³ viz právní řády Belgie, Německa, Španělska, Dánska, Norska, Švýcarska, Velké Británie.

⁵⁴ Blíže k institutu „uznání rodičovství“ zakotveného v právním řádu Francie v podkapitole 2.1 této diplomové práce.

Vedle výše uvedené je významná **Úmluva o právech dítěte z roku 1989**, která představuje ucelený dokument v oblasti právní ochrany dítěte, a která ve svém článku 7 zaručuje dítěti v této oblasti právo na statusové ukotvení, tj. právo na jméno a příjmení a právo dítěte znát svůj původ, je-li to možné, a právo na péči rodičů.

Tyto dvě mezinárodní úmluvy jsou v oblasti práva dítěte znát svůj genetický původ a s tím související právo na jméno a příjmení (*name*) stěžejní.

Na základě ustanovení čl. 10 Ústavy České republiky pak dovodíme, že Úmluva o právech dítěte je součástí právního řádu České republiky. Nutno ovšem připomenout onu výhradu tehdejší ČSFR učiněnou vůči čl. 7 Úmluvy o právech dítěte, a to v souvislosti s odmítnutím poskytovat jména a příjmení o biologických rodičích dítěti, které bylo nezrušitelně osvojeno a dále v souvislosti dětmi narozenými za uplatnění postupu asistované reprodukce.

2.4.2 Článek 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva v oblasti práva znát svůj genetický původ

Článek 8 Evropské úmluvy ve svém odstavci prvním stanoví: „*Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence*“. Tento článek zahrnuje čtyři oblasti života jednotlivce: soukromý život, rodinný život, obydlí a korespondenci. *Ve druhém odstavci předmětného článku se zakazuje státním orgánům zasahovat do chráněných práv. Za určitých okolností však může vyžadovat od státu tzv. pozitivní povinnost přijmout a uvést do života opatření k jejich ochraně.*⁵⁵

Stěžejní rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva v oblasti práva znát svůj genetický původ se týkal francouzské občanky Pascale Odièvre, která podala stížnost proti Francii na porušení článku 8 Evropské úmluvy o lidských právech.

Stěžovatelka se narodila ve čtrnáctém okrsku Paříže 23. března 1965. Její matka požádala o anonymní porod, který je ve Francii umožněn a sepsala dopis, který obsahoval následující: „*Odkládám svou dceru Berthe Pascale. Prohlašuji, že jsem byla*

---

⁵⁵ Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950 ve znění dodatkových protokolů.

informována, že po uplynutí jednoho měsíce se odložení mého dítěte stane nevratným a že úřady mají právo dát jí k adopci.“ „Žádám, aby tento porod byl utajen.“⁵⁶

Jak jsem již zmínila v pojednání o utajených porodech, Francie patří mezi země, kde je dlouholetou tradicí odlišná úprava v oblasti určování rodičovství: jedná se o institut **uznání rodičovství**, který umožňoval a stále umožňuje zavedení tzv. bureau ouvert (tzv. open office), které jsou obdobou našich baby boxů a dále institutu tzv. anonymního porodu, ve Francii ukotveného pod pojmem „l'abandon secret“. Tento byl i případ paní Pascale Odièvre, kterou její biologická matka odložila, využice práva na anonymní porod a práva na utajení svých osobních údajů před svou dcerou a před společností.

Pro mladou Pascale Odièvre, která byla ve svých necelých čtyřech letech adoptována manžely Odièvre, jak sama později soudu popsala, bylo velice těžké žít, aniž by znala svojí pravou identitu.

Dne 27. ledna 1998 se stěžovatelka obrátila na Pařížský Tribunal de grande instance se žádostí o „vydání informací ohledně jejího porodu a o povolení k získání kopií dokumentů souvisejících s jejím narozením“. Tento příslušný soud však žádost zamítl a odpověděl, že získání příkazu požadující po příslušných orgánech zveřejnění informací, je v rozporu se zákonem ze dne 1993, a to v důsledku požadovaného souhlasu biologické matky se zpřístupněním údajů o své identitě.

Stěžovatelka ve stížnosti podané Evropskému soudu pro lidská práva namítala, že neměla možnost získat údaje, které by pomohly identifikovat její vlastní biologickou rodinu, a to v rozporu s ustanovením článku 8 Evropské úmluvy o lidských právech (právo na soukromí a na rodinný život). Dále prohlásila, že nemožnost takto učinit velmi narušila její osobnost a cítila se deprivovaná v důsledku toho, že neměla možnost rekonstruovat vlastní předchozí život a život své biologické rodiny.

Paní Pascale Odièvre si stěžovala nejen na úřední zákrok do svého života, jako řádné občanky Francie, který byl způsoben systémem přispívajícím k utajení takových

---

⁵⁶ "I abandon my child Berthe Pascale. I certify that I have been informed that after one month the abandonment of my child will become irreversible and that the authorities reserve the right to have her adopted. I request that this birth be kept secret. Paris, 24.5. [deleted] Berthe"

důležitých informací, ale zároveň její stížnost směřovala na selhání francouzských orgánů v souvislosti s jejich odmítavým stanoviskem ke zveřejnění požadovaných informací, třebaže k nim měli přístup jako jediní, a to vzhledem k tomu, že jedině oni mohli určitým způsobem překonat nesouhlas matky se zpřístupněním utajených údajů. Stěžovatelka dále prohlásila, že role Francie na regulaci anonymních porodů přispěla k diskriminaci anonymně narozených dětí, a to v rozporu s článkem 14 Evropské úmluvy o lidských právech zaručující zákaz diskriminace.

Evropský soud pro lidská práva v konkrétním případě nespátřil porušení článku 8 Evropské úmluvy o lidských právech. Toto rozhodnutí vzešlo na základě více faktorů, které podpořily zavedený systém Francie v případech anonymních porodů a přiměly většinu soudců, aby se přiklonila k tomuto stanovisku.

Toto rozhodnutí je výjimečné a do jisté míry zarážející, k jeho pochopení je však nezbytné blíže se zabývat a podrobněji uvést jednotlivé právní skutečnosti, které daly podnět předmětnému rozhodnutí. Vzhledem k nejednotnému postoji soudců Evropského soudu je nutné upozornit a podrobněji specifikovat odlišná stanoviska těchto soudců.

1. Odlišnost právního základu Francie v právních předpokladech rodičovství.⁵⁷

Evropský soud vzal v potaz právní historii Francie v oblasti anonymních porodů a instalovaných tzv. bureau ouvert, zejména však v souvislosti s existencí institutu uznání rodičovství, kdy biologické rodičovství ustupuje do pozadí a „nemá“ de facto žádnou právní relevanci.

Systém anonymních porodů byl ve Francii zakotven Zákonem č. 93-22 ze dne 8. ledna 1993, a to novelou občanského zákoníku, francouzského Code Civil, v oblasti civilního statusu, rodiny a práv dítěte. Na prvním místě má právo anonymních porodů efekt na určení původu, a to dle ustanovení článku 341 a 341-1 Code Civil, kterýmžto vznikla překážka ochrany v procesu určování mateřství: tímto v oblasti anonymních porodů neexistuje žádná matka v právním slova smyslu.

---

⁵⁷ „A brief historical background to the system of anonymous births in France and its evolution“, Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Odièvre vs France, ze dne 13.02.2003.

Evropský soud pro lidská práva, následně, na základě právní komparatistiky došel k závěru, že v oblasti právní úpravy možnosti matek rodit anonymně, je Francie osamělou zemí, a že mnoho států ukotvilo ustanovení o povinnosti registrovat jméno dítěte, a to nejen jméno matky, ale i otce. Ve Španělsku bylo dokonce soudem deklarováno za protiústavní právo matky uvést v tamějším registru narození, úmrtí a manželství úsloví „matka neznámá“. Přesto obdobná praxe v mnoha státech existuje: příklady jsou země jako Belgie či Německo se svými baby boxy, kde je dítě zanecháno tzv. „bez identity“, nebo Maďarsko, kde se matky mohou rozhodnout a rodit tajně, v samostatném nemocničním pokoji a následně zůstat v anonymitě vůči svému novorozenému dítěti i vůči celé společnosti.

Soud zdůraznil, že článek 8 Evropské úmluvy o lidských právech poskytuje ochranu „*právu na identitu a na vývoj osobnosti a právu na vybudování a rozvoj vztahů s jinými lidskými bytostmi a vnějším světem.*“ „... *Záchrana mentální vyrovnanosti je v tomto kontextu nezanedbatelným předpokladem k efektivnímu užívání tohoto práva na ochranu soukromého života*“⁵⁸

Relevantní záležitosti týkající se vývoje osobnosti zahrnují detaily identity osobnosti jako lidské bytosti a zásadní zájem, který je chráněn Evropskou úmluvou o lidských právech, spočívá v získání informací nezbytných k odhalení pravdy související s důležitými aspekty osobnostní identity jedince, kterou je bezpochyby identita rodičů jedince.⁵⁹ Narození a obzvláště okolnosti porodu formují část soukromého života dětí a následně dospělých, jehož ochrana je zaručena právě článkem 8 předmětné Úmluvy.

Soud však zároveň ve svém rozhodnutí srovnával případ s jinými obdobnými a zdůraznil, že například pan Gaskin⁶⁰ a slečna Mikulić⁶¹ byli v odlišné situaci, na rozdíl od stěžovatelky, paní Odièvre: *otázka přístupu k informacím o původu jedince a o jeho biologických rodičích a přístupu k chorobopisu dítěte, v důsledku ochrany evidence domnělého otcovství, je odlišným případem.* Stěžovatelka je v daném případě adoptovaná a snaží se nalézt jinou osobu, svojí biologickou matku, kterou byla opuštěna

---

⁵⁸ Blíže k tomu Bensaïd vs. the United Kingdom. 44599/98, Strasbourg: European Court of Human Rights, 2001-I.

⁵⁹ Blíže k tomu Mikulić vs. Croatia. 53176/99, Strasbourg: European Court of Human Rights, 2002-I.

⁶⁰ Ve věci Gaskin vs. the United Kingdom. 10454/83, Strasbourg: European Court of Human Rights, 1989.

⁶¹ Ve věci Mikulić vs. Croatia. 53176/99, Strasbourg: European Court of Human Rights, 2002-I.

při narození a která se výslovně dožadovala, aby tato informace o porodu zůstaly utajeny.

Soud tedy vzal v potaz okolnosti týkající se právního systému Francie, který je v oblasti určování rodičovství specifický, a to právě zavedeným institutem uznání rodičovství, kdy biologické rodičovství nemá již své místo. Právo matky na anonymní porod a na následnou anonymitu vůči dítěti i společnosti je zde tedy do jisté míry nadřazeno právu dítěte znát svůj genetický původ. Spolu se zavedeným právem veta matky při možnosti odhalení její identity k tomu speciálně ustaveným orgánem, a to otevřením obálky s jejími osobními údaji, přispívá k tomu, že dítě nemá žádnou možnost zvrátit toto matčino rozhodnutí a poznat své biologické kořeny.

2. Právo dítěte vs. Právo dospělého jedince – lze právo dítěte uplatnit i v dospělém věku?

Dle rozhodnutí ESLP „výraz *“každý”*, obsažený v článku 8 předmětné Úmluvy platí pro oba: jak pro dítě, tak pro matku. Na jedné straně mají lidé právo znát svůj původ a toto právo vychází z široké interpretace pojmu soukromého života. Tyto zásadní zájmy na dětském vývoji jsou rozeznány v obecném záměru Úmluvy.⁶² Na druhé straně však zájmy ženy v tom, aby zůstala anonymní, aby ochránila svoje zdraví tím, že porodí za odpovídajících lékařských podmínek, nemůže být popřeno. V tomto daném případě, matka stěžovatelky nikdy nechtěla své dítě vidět, a to ani na klinice, kde zjevně přijala jejich oddělení s absolutní lhostejností. I u této stížnosti se matka následně vyjádřila, že jejím posledním přáním je setkat se s dcerou. ... Tyto dva protichůdné soukromé zájmy, které soud v tomto případě konfrontoval, nejsou snadno porovnatelné; navíc se netýkají dospělého a dítěte, ale dvou dospělých ...“⁶³

Evropský soud zde postupoval striktně s ohledem na věk účastníků: stěžovatelku již považoval za dospělou osobu, která již není dítětem. Dále konfrontoval dva rozlišné protichůdné zájmy: na jedné straně právo matky na utajení identity a na druhé straně právo dítěte znát svůj původ a původ své biologické rodiny. Vzhledem k tomu, že však

⁶² Viz k tomu například *Rozhodnutí ve věci Johansen vs. Norway*, rozsudek ze dne 7. srpna 1996, *Zpráva 1996-III*; výše zmíněný rozsudek ve věci *Mikulić vs. Croatia*; a *Kutzner vs. Germany*. 46544/99, *Strasbourg: European Court of Human Rights, 2002-I*.

⁶³ *Odièvre vs. France*. 42326/98, *Strasbourg: European Court of Human Rights, 2003*.

již nepovažoval stěžovatelku za dítě, ale za dospělého jedince, nadřadil právo matky na ochranu a utajení identity v souladu s francouzskými platnými právními předpisy v oblasti anonymních porodů nad právo dospělého jedince znát svůj genetický původ. Je však tento postup zcela ideální a správný? Neprovází problémy vzešlé z neznalosti svých kořenů, své neznámé minulosti a svého původu spíše jedince v dospělém věku nežli v dětství, kdy často nevěnují těmto skutečnostem příliš velkou pozornost?

3. *Ustavení Národní rady pro přístup k osobnímu původu (National Council for Access to Information about Personal Origins).*

Poznámek a kritik ohledně anonymních porodů se objevila celá řada, zřídka se však objevovaly návrhy na zrušení tohoto institutu, spíše zde vyplynula řada osnov na právní ošetření systému a ochrany práv dítěte na svoji identitu.

Již v roce 1990 *Conseil d'Etat* navrhoval, aby dítě dostalo omezené právo přístupu k informacím týkajících se identity jeho biologických rodičů, prostřednictvím orgánu k tomu speciálně ustavenému, který by byl odpovědný ke zjištění přání rodičů a usnadnil by psychologické sblížení stran.

V roce 2002 francouzská právní úprava doznala změn právě v této oblasti, a to ustavením **Národní rady pro přístup k osobnímu původu**, který je kompetentní k usnadnění přístupu k informacím o osobním původu v souladu s podmínkami tam stanovenými. Tato Rada je nezávislým orgánem a nově přijatá francouzská právní úprava umožňovala stěžovatelce využít ji k dosažení odhalení identity matky.

Francouzská právní úprava tímto usilovala o dosažení rovnováhy mezi protichůdnými zájmy matky a dítěte. Evropský soud pro lidská práva podotkl, že v souvislosti s tím, že státy mají zavést prostředky k prosazování těchto zájmů. Celkově Soud zastával názor, že Francie se zřetelem na citlivost povahy přístupu k informacím ohledně původu jedince a práva znát svůj původ a původ svých biologických rodičů nepřekročila povolené meze a vzala v potaz tři protichůdné zájmy: *zájem dítěte na poznání vlastní identity, zájem matky na jejím utajení a v neposlední řadě i zájmy ve vztahu k adoptivním rodičům.*

Dle názoru Soudu lidé *“mají životní zájem na obdržení informací nezbytných k poznání a pochopení jejich dětství a raného vývoje, který je chráněn Úmluvou”.*

S ohledem na rozhodnutí ve věci *Gaskin vs. the United Kingdom*, Soud prohlásil, že *„utajení záznamů je důležitým hlediskem pro získání objektivních a skutečných informací, a takové utajení se jeví též nezbytné pro ochranu třetích osob. Britský systém v této oblasti umožňuje přístup k záznamům a tento závisí na souhlasu účastníka. Takový postup by je shledán za slučitelný se závazkem vyplývajícím z článku 8 Evropské úmluvy o lidských právech. Soud dále připomněl, že i systém zájmů individuálního hledání přístupu k záznamům ohledně osobního a rodinného života jednotlivce musí být zabezpečen i pro případ odmítavého stanoviska druhého účastníka. Systém je jedině konformní s principem proporcionality tehdy, jestliže poskytuje nezávislé autoritě závěrečné rozhodnutí v případě, kdy přístup k předmětným záznamům byl účastníkovi odepřen.“*

Následně, tedy, na základě výše uvedených faktorů, které vzal Evropský soud pro lidská práva v potaz, tento nespátřil porušení článku 8 Evropské úmluvy o lidských právech.

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva vzešlo z konfrontace více faktorů: historická tradice institutu zavedeného ve Francii po staletí, dále institut uznání rodičovství a v neposlední řadě možnost obrátit se na speciální orgán s cílem odhalit biologickou identitu svých předků – to jsou okolnosti, které Evropský soud měl na zřeteli při rozhodování a při deklarování neporušení čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech ze strany Francie.

Dle vysloveného souhlasného stanoviska jednoho ze soudců, *„většina došla k rozhodnutí, která se vztahuje pouze k Francii a ne na ostatní státy, které mají na výběr z dalších prostředků ke stanovení omezení konfliktu mezi obecným zájmem a individuálními právy matky a dítěte.“*⁶⁴

Na druhou stranu je nutné upozornit na skutečnosti, že ačkoliv má Francie systém ochrany práva znát svůj genetický původ jedince anonymně narozeného, spočívající v možnosti obrátit se na speciální orgán se žádostí o odhalení identity biologické matky, tento je vázán stanoviskem matky a její případný nesouhlas nemůže nikdo zvrátit ani jinak překročit. Do jisté míry tedy Francie novým institutem zavedla

---

⁶⁴ Stanovisko soudce Kurise.

minimální ochranu práv dítěte znát svůj původ, avšak způsobem zcela neúplným a nedokonalým.

K okolnostem, které přivedly Evropský soud k tomuto rozhodnutí, je dále nutné namítat, že výhrada spočívající ve stěžovatelně dospělém věku není zcela přijatelná. Problém s hledáním identity a s pocitu vlastní nezakořeněnosti a neznalosti svého původu zpravidla nevzniká v raném věku dítěte, ale naopak v období dospívání, potažmo v dospělosti.

V neposlední řadě si dovoluji vyjádřit svůj názor ve vztahu k odlišnosti právního řádu Francie v oblasti tzv. institutu uznání rodičovství: tato právní úprava do jisté míry umožňuje zavedení anonymních porodů žen a tzv. bureau ouvert a nezakládá žádný rozpor s právním řádem. Je však na místě podotknout, že v případě nemožnosti ochrany dítěte v oblasti jeho vývoje a jeho pátrání po vlastní identitě a původu je tak nadřazováno právo žen na absolutní anonymitu a práva dítěte, i jako dospělého jedince, jsou tak opomíjena a nerespektována. Takové dítě tak nemá v podstatě žádné prostředky ochrany, a to ani jako dospělý jedinec.

Je však nutné dodat, že většina dětí, které nikdy nepoznaly své biologické rodiče, nemá eminentní zájem na znalosti svého genetického původu, a to zejména v případě, kdy rodina, kde žijí a vyrůstají, jim poskytuje pocit harmonie a rodičovské lásky. Vztahy mezi rodiči a dětmi jsou dány především vzájemnou sounáležitostí, láskou, podporou, a nikoli pouhým faktem zplození. Biologické rodičovství tedy v mnoha směrech ustupuje do pozadí a ztrácí na významu. Přesto v některých nezbytných případech, vědomí o tom, že existují záznamy o genetickém původu a možnost do nich nahlédnout je právně zajištěna, je v dnešní době nutnou podmínkou k uspokojení touhy hledání vlastní identity a kořenů k začlenění se do společnosti, a to i přesto, že se jedná o minimum případů, které by takového práva využili.

Z výše uvedeného však vyplývá, že se jedná o velice složitou problematiku. Ačkoliv je při zavádění institutů anonymních či utajených porodů nebo baby schránek kladen důraz především na ochranu lidského života, je nutné mít na zřeteli a dbát i o ochranu jiných základních práv jednotlivce, aby byl tak zajištěn jeho důstojný a plnohodnotný život.

Státy by proto měly zajistit takovou právní úpravu a zavést instituce, které toto zajistí a budou chránit komplexně základní práva jednotlivce, nejen pouze vybraná.

2.5 Právní problematika maternitních sporů

Zákon o rodině upravoval až do 1. 8. 1998 pouze způsob určování otcovství. O určení mateřství se zákon nijak nezmiňoval. Potřeba právně upravit, kdo je matkou dítěte se výrazněji projevila zejména s rozvojem reprodukční medicíny, i když je nutno připomenout, že problémy s určováním a popíráním mateřství existovaly i v době dřívější.

Změna nastala, jak již bylo řečeno, v roce 1998, kdy novelizací zákona o rodině bylo do zákona přidáno ustanovení § 50a, který stanoví: „*matkou dítěte je žena, která dítě porodila.*“ Jak již bylo výše mnohokrát zdůrazněno, jedná se o ustanovení ryze kogentního charakteru, od kterého není možné se odchýlit. V tomto okamžiku je nutno položit si prostou otázku – v jakých případech tedy může dojít ke sporům, když zákon striktně spojuje mateřství určité ženy s faktem porodu?

Z dikce zákona lze dovodit, že spor může nastat jedině v otázce, zdali určitá žena v určitém čase porodila určité dítě.

K takovému sporu může dojít ve dvou případech:

Prvním bude případ určování mateřství k dítěti v případech, kdy se narodilo z umělého oplodnění, a to jak v případech dárcovství oocyty, tak v případech embryotransferu ve prospěch jiné ženy. Takové případy jsou de lege lata jednou pro vždy vyřešeny aplikací ustanovení § 50a ZOR, tedy matkou dítěte bude vždy žena, která dítě porodila, nikoli jeho genetická matka.⁶⁵

Za druhý případ považujeme spor mezi dvěma ženami, kdy jedna z nich bude tvrdit, že je matkou dítěte, a to za situace, kdy jiná žena bude zapsaná v matriční knize, jako matka dítěte.

Třetím případem bude takový, kdy v matrice nebude zapsána žádná matka, a jistá žena bude tvrdit, že je matkou dítěte. Tato situace však nebude častá, spíše se v těchto případech žádný spor vůbec nepovede. Zde půjde zejména o případy nalezených dětí, dětí, které jejich matky porodily využití institutu tzv. „anonymních porodů“ a v neposlední řadě dětí, které jejich matky odložily do tzv. Baby schránek.⁶⁶

---

⁶⁵ Blíže k institutu asistované reprodukce pojednávám v kapitole 2.5 této diplomové práce.

⁶⁶ Blíže o institutu utajených porodů a Baby schránek v kapitole 2.1 a 2.2 této diplomové práce.

Ponechám stranou výklad a problematiku asistované reprodukce, utajených porodů a baby boxů, o kterých bylo pojednáno v předchozích kapitolách a zaměřím se výhradně na otázku problematiky maternitních sporů.

Spory o mateřství nepatří v České republice mezi frekventovanou oblast projednávaných případů. Ovšem pozornost si jistě zaslouží - dovolím si připomenout, že celá řada mezinárodních smluv, v této práci již několikrát citovaných, garantuje dítěti právo na registraci ihned po narození, právo znát své rodiče (pokud je to možné) a právo na jejich jméno a celou řadu dalších základních práv.

2.5.1 Co jsou maternitní spory?

Maternitními spory jsou označovány obecně spory o mateřství. Právní teorie je rozděluje na dvě skupiny: jedná se o spory jednak **pozitivního charakteru**, kdy se bude jednat o spory o určení mateřství, nebo naopak spory **negativního charakteru**, tedy spory o popření mateřství.

Klíčovou otázkou, kterou však soud bude muset vyřešit, aby dospěl k určitému závěru a mohl rozhodnout ve věci, bude vždy otázka, zda určitá žena určitého dne porodila či neprodila určité dítě. Tato skutečnost vyplývá především z dikce zákona stanovící, kdo je ex lege matkou dítěte.

Oblast určování mateřství je v zákoně o rodině řešena velice stručně, a to právě jediným ustanovením determinujícím určení mateřství faktem porodu. Ač toto byt' strohé ustanovení vyřešilo mnoho problémů v oblasti určování mateřství, spojených zejména s asistovanou reprodukcí, resp. s umělým oplodněním, není tato právní úprava zdaleka dostačující. Řada dalších hmotněprávních otázek zůstává totiž nedořešena: Melicharová k tomu uvádí: „*Zásadní hmotněprávní problémy, které u určování mateřství zůstávají v naší právní úpravě výslovně nedořešeny, jsou: okruh hmotněprávně legitimovaných fyzických osob, fakt absence propadných lhůt, priorita maternity před paternitou, vliv úmrtí některého u účastníků hmotněprávního vztahu, postavení státního zástupce v maternitních věcech.*“⁶⁷

Právě hmotněprávní oblast určování a popírání mateřství se stala předmětem diskuze při rekodifikaci nového občanského zákoníku. V návrhu nového občanského zákoníku

---

⁶⁷ Melicharová, D. Určení a popření mateřství, problematika surrogálního mateřství. Zdravotnictví a právo. 2000, Sv. 7-8, str. 25.

z roku 2005 bylo včleněno ustanovení § 643 odst. 2 znějící: „*Není-li z okolností zřejmé, která z žen, jež tvrdí, že je matkou, dítě porodila, soud určí, že dítě je nebo není dítětem určité ženy.*“⁶⁸ Přepřpracovaná verze z roku 2009⁶⁹ již však předmětné ustanovení neobsahuje.

2.5.2 Popírání mateřství

Určení mateřství patří do oblasti statusových práv a právo na jeho popření vyplývá právě z možného porušení těchto práv, v důsledku čehož všem osobám náleží právo na domáhání se správného určení jak otcovství, tak mateřství. Na základě základních zásad záruk zákonnosti garantovaných primárně ústavními předpisy, konkrétně Listinou základní práv a svobod, která zaručuje *každému právo domáhat se stanoveným způsobem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu*, má následně i podle občanského soudního řádu *každý právo domáhat se u soudu ochrany práva, které bylo ohroženo nebo porušeno.*⁷⁰

Odborná veřejnost se v oblasti popírání mateřství obecně přiklání k názoru, že je nutné užít analogicky právní úpravu stanovenou v zákoně pro popírání otcovství⁷¹, a to i přesto, že právě určení mateřství je determinující pro určení otcovství.

Absence dostačující hmotněprávní úpravy je dále nahrazena úpravou procesněprávní, kde žaloby o určení a popření mateřství náleží mezi tzv. žaloby statusové, podle §80 písm. a) občanského soudního řádu. Prostřednictvím této statusové žaloby se žena může domáhat práva k dítěti, jehož osobní stav není určen. V předmětném soudním řízení by uvedená žena tvrdila, že je matkou dítěte a důkazní břemeno by leželo primárně na této ženě, aby soudu poskytla potřebné důkazy, které by podložili její tvrzení, že právě ona je matkou dítěte.

Prostřednictvím statusové žaloby by se však určení mateřství mohla domáhat i žena, které neschválí postavení matky podle matriční knihy. V takovém případě by však muselo nejprve dojít k popření mateřství ženy zapsané v matriční knize jako matka dítěte a následně by soud vedl řízení o určení mateřství.

---

⁶⁸ Justice.cz. portal.justice.cz. <http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33>.

⁶⁹ Vládní návrh občanského zákoníku k 30. 06. 2009.

Zdroj: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>.

⁷⁰ § 3 občanského soudního řádu.

⁷¹ Hrušáková, M. a kolektiv. Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

Jak by se však postupovalo v případě, kdy by takové dítě mělo v matriční knize zapsaného vedle matky i otce? Odborná veřejnost⁷² se přiklání k názoru, že mezi otcem, matkou a dítětem existuje tzv. „*souvztažný vztah*“ a právě z „nerozlučnosti“ těchto vztahů mezi těmito subjekty vyplývá nemožnost popření mateřství, aniž by nebylo nejprve popřeno otcovství.

Na základě výše uvedeného tedy dospějeme k závěru, že nejprve by bylo nutné popřít otcovství k dítěti, následně by mohlo být popřeno mateřství ženy zapsané v matriční knize, prostřednictvím žaloby podané ženou, která o sobě tvrdí, že je matkou dítěte.

Nejprve stručně⁷³ k popření otcovství: v tomto případě by návrh na popření otcovství musel podat nejvyšší státní zástupce za podmínek definovaných v ustanovení § 62 ZOR. Je to dáno tím, že aktivní legitimace k předmětné popěrné žalobě náleží dle zákona o rodině pouze muži či ženě zapsaných v matriční knize jako rodiče dítěte a dále již jen nejvyššímu státnímu zástupci.

Po právní moci tohoto rozsudku o popření otcovství muže zapsaného v matriční knize by mohla žena, která o sobě tvrdí, že je matkou dítěte, podat žalobu podle § 80 písm. a) občanského soudního řádu, a to proti ženě, která je v matriční knize zapsaná jako matka dítěte. V předmětném sporu by dítě bylo účastníkem řízení na straně žalované, tedy na straně matrikové matky, a to podle analogie ustanovení § 58 odst. 1 ZOR.

Na základě pravomocného rozsudku o určení, resp. popření mateřství by byl následně proveden zápis matky, resp. jeho oprava v matriční knize narození.

2.5.3 Registrace dítěte ihned po narození

Problémy související s registrací dítěte, které mohou vyústit ve spor o mateřství, jsou různého druhu.

Na základě článku 7 Úmluvy o právech dítěte má stát zaručit, aby každé dítě bylo ihned po narození registrováno, má od narození právo na jméno a pokud je to možné, tak má právo znát své rodiče. V souvislosti s těmito základními právy dítěte je stát povinen zaručit, aby k registraci a k pojmenování dítěte skutečně došlo. Tuto povinnost stát realizuje především ukládáním oznamovací povinnosti jak zdravotnickým zařízením a

---

⁷² Viz k tomu Glos a kolektiv Rodinné právo. Orbis, 1970, str. 132.

⁷³ Blíže k institutu popěrné žaloby v kapitole 3.4 této diplomové práce.

jejich zaměstnancům, tak i jiným fyzickým osobám, zejména rodičům dítěte, a to v určitých zákonem stanovených lhůtách.⁷⁴

Podle ustanovení § 15 MatrZ *zdravotnické zařízení, kde byl porod ukončen, nebo lékař, který provedl zákrok či poskytl zdravotní péči, je povinen oznámit narození dítěte matričnímu úřadu*. V případě, že nedojde k oznámení ze strany zdravotnického zařízení nebo lékaře, *má tuto povinnost jakákoliv jiná fyzická osoba, která se o narození dítěte dozvěděla*. V takovém případě by mohlo být sporné, zda určitá žena porodila v dané době určité dítě, a tak lze dovodit potřebu, aby podle ustanovení § 50a ZOR, aby rodiče nebo jiné fyzické osoby určitý porod určitého novorozence určitou ženou prokázali.⁷⁵

K předmětnému výkladu si dovoluji připomenout, že i v dnešní době dochází k případům tzv. „záměny novorozeňat“ v porodnicích – příkladem může být případ z roku 2007, záměna holčiček Veroniky a Nikolky v Třebíčské nemocnici, kterému se dostalo obrovského zájmu ze strany médií. Tato kauza následně rozpoutala bouřlivou debatu v řadách odborníků různých profesí. Z právního hlediska, a to především z hlediska určování rodičovství, považuji za důležité zmínit tehdejší rozsudek okresního soudu ve Žďáru nad Sázavou, na který se obrátil jeden z matrikových otců se žalobou na popření otcovství. Tento ve svém rozsudku ze dne 11. 10. 2007 zamítl žalobu na popření otcovství a stanovil toliko, že pan Libor Broža není otcem Nikolky, kterou vychovává se svou partnerkou, ale je biologickým otcem dítěte, které vychovává jiný pár. Soudce Roman Švaňhal k tomu tehdy médiím dodal: *„Vysvětlila se závažná okolnost: dvě narozené nezletilé děti byly zaměněny a v důsledku toho nežily se svými biologickými rodiči.“*⁷⁶

Ve svém výroku soud tehdy dále stanovil potřebu provést výměnu dětí. Tento problém se stal velice diskutovaným tématem expertů z různých oborů a v oblasti práv dítěte se vyskytla dvě odlišná stanoviska: první z nich striktně odmítla přístup, kdy by si rodina chtěla ponechat dítě, které není jejich biologickým dítětem, druhá⁷⁷ byla

---

⁷⁴ Viz ustanovení § 15 odst. 4 zákona o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů: *„Oznámení podle odstavců 1 a 2 se učiní nejpozději do 3 pracovních dnů od narození dítěte. Matka učiní oznámení nejpozději do 3 pracovních dnů od okamžiku, kdy je schopna oznámení učinit. Fyzická osoba uvedená v odstavci 3 učiní oznámení do 3 pracovních dnů ode dne, kdy se o narození dozvěděla.“*

⁷⁵ Například předložením lékařského potvrzení, že žena skutečně v daném čase porodila.

⁷⁶ Zdroj: TYDEN.cz. tyden.cz / on-line deník. http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/zamena-deti-v-trebici/z-verunky-bude-nikolka-rozhodl-soud_26040.html.

⁷⁷ Zastávaná například bývalým předsedou Soudcovské unie Jaromírem Jirsou, dnes místopředseda Městského soudu v Praze.

k tomuto postupu přístupnější a odůvodňovala to zájmem na „nejlepším blahu dítěte“. Takový postup by však v ideálním případě byl podmíněn rozhodnutím soudu o svěřeni dítěte do opatrovnictví druhých rodičů a řízení by muselo být zakončeno rozsudkem o osvojení každého z dětí.

Nakonec však tyto debaty zůstaly jen na teoretické úrovni, skutečnost byla odlišná: k výměně dětí došlo zanedlouho po rozhodnutí soudu, v prosinci roku 2007. Co se však týče postupu spočívajícím ve změně jmen obou holčiček a ponechání stávajících rodných listů, lze mu leccos vytknout: ponechání stávajících rodných listů a pouhá změna jmen přidáním jména druhého⁷⁸ byl sice postupem, který umožnil rychlý postup ve věci, avšak nedá se hodnotit jako zcela legální. Tímto způsobem došlo *via facti* k výměně rodných listů obou dětí a tím i k výměně jejich základního identifikačního údaje, kterým je rodné číslo.

Tento případ poukázal na mnohé nedostatky, které naše právní úprava má: není zdaleka připravená na možnosti záměn novorozeňat v nemocnicích, ke kterým může dojít, ať již v důsledku selhání lidského faktoru či záměrně.⁷⁹

---

⁷⁸ Shodného se jménem druhé s holčiček: holčičky se tedy jmenují Veronika Nikola Čermáková a Nikola Veronika Brožová.

⁷⁹ Na základě mnoha vědeckých i praktických studií k těmto záměnám nezdědka dochází.

3 Určování otcovství a úskalí české právní úpravy

Česká právní úprava určování otcovství je v zákoně o rodině zakotvena již od samého počátku přijetí zákona v roce 1963 a je založena na konstruktivním systému tří domněnek, které nastupují po sobě, v případech, kdy předchozí nelze využít.

Systém právních domněnek se setkává s poměrně pozitivními reakcemi při jeho aplikaci. Je tomu tak z několika důvodů. Základní argument spočívá v samotné úpravě systému právních domněnek, který byl zákonodárcem zvolen tak, aby dokázal v co nejvyšší možné míře reflektovat různorodé situace, ke kterým ve společnosti dochází. Tato skutečnost má za následek zájem na tom, aby otcovství k dítěti bylo za užití systému právních domněnek určeno v co nejkratší možné době a tím byla zaručena základní práva dítěte, zejména právo na jeho registraci ihned po narození a právo znát své rodiče. Tato koncepce určení otcovství byla však mimo jiné zvolena i ze snahy dosáhnout ztotožnění biologického a právního otcovství v co největším počtu případů. Právní význam identity jednotlivce je vázán nejen na identitu pokrevní, ale zároveň je nutno mít na zřeteli širší sociální vazby, které jsou spojeny se samotným určením otcovství: od úzkého rodinného společenství až po sounáležitost ke státnímu společenství, zejména prostřednictvím institutu státního občanství.

3.1 *Tři zákonné domněnky podle zákona o rodině*

Zákon o rodině rozlišuje tři zákonné domněnky otcovství, které, jak již bylo řečeno, jsou vzájemně v poměru subsidiarity: v případě, že se uplatní první z domněnek, druhá a třetí pozbývají účelu. Nutno dodat, že k určitému dítěti nelze určit otcovství vícekrát, za užití různých právních domněnek.⁸⁰

Domněnky otcovství jsou zároveň koncipovány jako **domněnky vyvratitelné**: umožňující uplatnění důkazu opaku a následně prokázat, že závěr vyvozený za uplatnění právní domněnky není v souladu se skutečností, a tedy s materiální pravdou spočívající v biologickém otcovství muže k dítěti.

3.1.1 První domněnka otcovství

První domněnka otcovství vychází z účelu a samotného charakteru manželství jako *trvalého společenství muže a ženy, jehož hlavním účelem je založení rodiny a výchova dětí*.⁸¹ Na základě tohoto principu se v případě zrození dítěte v manželství automaticky uplatní právní domněnka otcovství manžela matky. Tato vychází z předpokladu, že ve většině případů bude právní stav v souladu s materiální pravdou a manžel matky bude ve většině případů biologickým otcem dítěte narozeného v manželství. Zákonodárce tedy nestanoví povinnost zkoumat jiné skutečnosti krom pouhého právního statusu manželství; neukládá povinnost zkoumat, zda manžel matky je skutečně biologickým otcem dítěte či dokonce zda spolu manželé žijí ve společné domácnosti a zda manželství plní svojí funkci.

Zákon přesto stanoví **časovou působnost** konkrétní právní domněnky. Právní domněnka otcovství manžela matky je vázána na dobu trvání manželství, což opět souvisí se společenskou funkcí manželství. Časová působnost této domněnky je stanovena na *dobu od okamžiku uzavření manželství do doby uplynutí třístého dne po zániku manželství či po jeho prohlášení za neplatné*.

Časový úsek tří set dnů začíná běžet ode dne právní moci rozsudku o rozvodu manželství nebo ode dne právní moci rozsudku o jeho neplatnosti. Pokud by manželství

---

⁸⁰ K tomu např. rozhodnutí uveřejněné ve sbírce soudních rozhodnutí pod č. 1/1965: „Právní vztah založený zákonnou domněnkou otcovství manžela matky podle § 51 zák. o rodině brání tomu, aby bylo určeno otcovství k témuž dítěti.“

⁸¹ §1 odst. 1 a 2 ZOR.

zaniklo smrtí manžela, uvedená lhůta by se počítala ode dne smrti manžela, tedy od data uvedeného v úmrtním listu. Pro případ zániku manželství prohlášením manžela za mrtvého, zákon stanoví speciální ustanovení počítání lhůt: v § 51 odst. 3 ZOR je uvedena právní fikce *zániku manželství dnem, který byl určen jako den smrti*. V tomto případě se tedy neuplatní obecné pravidlo stanovené pro zánik manželství v ustanovení § 22 odst. 1 ZOR, který deklaruje, že „*manželství zaniká dnem právní moci rozsudku o prohlášení za mrtvého*.“

Pokud žena v tomto období časové působnosti této první domněnky porodí dítě, předpokládá se, že otěhotněla za trvání manželství a na základě této skutečnosti se má za to, že otcem je již bývalý manžel matky. Tato právní domněnka je však prolomena v případě **uzavření nového manželství** ze strany matky dítěte, a to ve prospěch pozdějšího manžela. Právní úprava se tímto ustanovením snažila co nejlépe právně upravit případy, ke kterým v praxi dochází, a to vždy způsobem prospívajícím především dítěti a zaručující mu jeho základní práva. V případě, že by však tento „nový“ manžel úspěšně popřel otcovství k dítěti, uplatnila by se subsidiárně domněnka bývalého manžela matky.

Zákon o rodině zákonnou domněnku otcovství ve svém ustanovení § 58 odst. 1 dále rozvíjí a pro případ, že se dítě narodí v uvedeném časovém období tří set dnů po rozvodu manželství a současně bude vedeno řízení o popření otcovství, umožňuje, aby matka, manžel a muž, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, *souhlasně prohlásili před soudem, že otcovství manžela matky je vyloučeno*. Toto souhlasné prohlášení bude následně v řízení před soudem důkazem podporujícím tvrzení žalobce, tedy manžela matky coby otce dítěte, a bude soudem hodnoceno jako důkaz podporující tvrzení vyloučení zplození dítěte manželem matky.⁸²

Tato první právní domněnka, která je považována za domněnku ústředního významu, a která se kvantitativně uplatňuje nejčastěji⁸³, je však stále koncipována jako **domněnka vyvratitelná**: v případě, že bude otcovství u soudu popřeno v řízení o popření otcovství⁸⁴, bude následně vytvořen prostor pro uplatnění další ze dvou domněnek.

---

⁸² K tomu též Radvanová, S. a Zuklínová, M.. Kurs občanského práva (Instituty rodinného práva). Praha: C. H. Beck, 1999. Str. 79.

⁸³ Avšak s ohledem na čím dál klesající počet uzavřených sňatků a vzrůstající soužití nesezdaných partnerských dvojic rapidně stoupá význam souhlasného prohlášení rodičů podle ustanovení § 52 ZOR.

⁸⁴ Popěrnou žalobou a řízením o popření otcovství se podrobněji zabývám v kapitole 3.3 této diplomové práce.

Od následujících dvou právních domněnek určení otcovství se tato první liší také tím, že působí ze zákona a je tedy aplikována automaticky. Praxe pak funguje tak, že jakmile je žena provdána a za trvání manželství porodí dítě, do matriční knihy narození bude ex lege zapsán manžel matky, a to bez jakéhokoliv přezkumu, zda tento muž je či není biologickým otcem dítěte a aniž by docházelo ke zjišťování jiných skutečností.

3.1.2 Určení otcovství nad rámec stanovených právních domněnek

Právně složitější situace nastává v případě narození dítěte za užití metod asistované reprodukce, resp. umělého oplodnění.⁸⁵ V souvislosti s určením otcovství uplatněním první právní domněnky dle zákona o rodině bych chtěla upozornit na některé aspekty a problémy, které mohou nastat a jejíž úprava není v zákoně nikterak zahrnuta. Při předmětné analýze upozorním i na vliv na práva dítěte.

V praxi se můžeme setkat s případy umělého oplodnění spermatem zesnulého manžela⁸⁶, realizovanými po jeho smrti. V takových případech se systém právních domněnek dostává do úzkých: první domněnka by byla aplikovatelná za předpokladu, že by se dítě narodilo v časové působnosti první domněnky, tedy do uplynutí tří set dnů od zániku manželství (od smrti manžela), ale předmětné ustanovení nebude možné použít v případě, kdy tato lhůta již uplynula. Použití druhé právní domněnky je vázáno na souhlasné prohlášení, které je nutno realizovat za života účastníků a k dítěti narozenému či alespoň počatému a v takovém případě je ustanovení bezpředmětné z důvodu, že manželovi matky vždy svědčí první právní domněnka a druhá se neužije. Za těchto okolností je na jedné straně možné deklarovat, že otcovství v takovém případě nelze určit a zanechat dítě bez „právního“ otce či nalézt jiný právní titul k zápisu otce do matriční knihy narození. V literatuře⁸⁷ nalezneme názor, že otcovství zemřelého manžela lze v takovém případě určit žalobou podle ustanovení § 80 písm. a) o.s.ř.. S takovým postupem nelze než souhlasit, a to zejména z důvodu ochrany práv dítěte, které by ve výše uvedeném případě nemělo právně zaručenou možnost registrace do zákonem stanovené evidence a tímto by byla via facti popřena jeho základní práva.

---

⁸⁵ K problematice asistované reprodukce, jejích právních aspektech, viz podkapitola 2.3 této diplomové práce.

⁸⁶ Například Pražská Klinika Iscare IVF a.s., zdroj: <http://www.cplo.cz/>.

⁸⁷ Winterová, A. Určení otcovství nad rámec zákonných domněnek. Správní právo. 2003, Sv. 5-6.

Jak jsem již několikrát zdůraznila, mezinárodní úmluvy, kterými je Česká republika vázána, zaručují dítěti na jedné straně právo na registraci ihned po narození a na druhé straně právo znát své rodiče a právo na jejich jméno, za podmínky, že je to možné. Stát má však v takovém případě všemi možnými prostředky zaručit dítěti jeho práva. V uvedeném případě zákonodárce nedokázal právně pojmut a upravit všechny možné okolnosti, které doba a zejména lékařská praxe přináší.

Právní systém České republiky však zaručuje každému právo domáhat se svého práva u nezávislého a nestranného soudu. V uvedeném případě tedy podání žaloby není nikterak omezeno, ani jiným způsobem zúženo na výčet případů. Nelze tedy než usoudit, že takový postup by byl zcela po právu a soudce by takovou žalobu projednal.

K předmětné žalobě podané podle ustanovení § 80 písm. a) o.s.ř. si dovolím doplnit pouze několik poznámek: aktivní legitimace by náležela matce a dítěti, pasivně legitimován by byl muž, jehož otcovství má být určeno. Vzhledem k tomu, že tento muž by byl již po smrti, v uvedeném řízení by soud ustanovil opatrovníka, který by muže zastupoval. Nutno dodat, že v případě smrti matky dítěte, by bylo předmětné řízení realizovatelné s tím, že opatrovník by byl ustanoven nejen muži, jehož otcovství by se v řízení určovalo, ale též nezletilému dítěti.

Jako důkaz by v předmětném řízení mohlo sloužit vše, čím by bylo bezpečně prokázáno otcovství muže k dítěti a soud by měl zároveň povinnost vyšetřit stav věci, nejsem vázán navrhovanými důkazy stran.⁸⁸ Rozsudek soudu o určení otcovství je rozhodnutím konstitutivním a v uvedeném případě by upravoval osobní stav dítěte s právními účinky ex nunc.

Zahájení řízení podáním statusové žaloby by však přicházelo v úvahu i v jiných případech, nežli ve výše uvedeném, který se jeví zcela specifický a patrně bude k němu docházet velmi zřídka.

---

⁸⁸ viz ustanovení § 120 odst. 2 o.s.ř.

3.2 Možná úskalí určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů podle § 53 zákona o rodině

3.2.1 Právní úprava tzv. druhé právní domněnky otcovství

Zakotvení právní úpravy určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů umožnilo vznik právních vztahů mezi rodiči a dětmi narozenými mimo manželství a docílilo v této oblasti zrovnoprávnění dětí narozených v manželství a mimo něj, deklarovaného řadou mezinárodních smluv a zaručeného Listinou základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky. Obdobnou právní úpravu obsahoval i zákon o právu rodinném č. 265/1949 Sb., který však na místo termínu „*souhlasné prohlášení*“ užíval pojem „*uznání rodičovství*“. Pokud se ohlédneme ještě dále do historie, zjistíme, že i obecný zákoník občanský z roku 1811 již určitým způsobem upravoval uznání otcovství před soudem.

Souhlasné prohlášení rodičů, jako druhá právní domněnka, zakotvená v ustanovení § 52 zákona o rodině, nalézá uplatnění v okamžiku, kdy první domněnku otcovství manžela matky nelze aplikovat. Od první domněnky se však podstatně liší. Především není aplikována ze zákona, ale její uplatnění je realizováno právním úkonem, resp. **dvěma jednostrannými právními úkony**: jeden ze strany muže a jeden ze strany ženy. Zákon o rodině současně stanoví výjimku, kdy není třeba prohlášení matky dítěte, ale postačí prohlášení (budoucího) otce dítěte, a tou je situace, kdy žena nemůže pro duševní poruchu posoudit význam svého jednání či v případech, kdy je opatření takového prohlášení spojeno s těžko překonatelnou překážkou. Za takovou překážku je obecně uznáván případ, kdy bude úředně doloženo, že matka je nezvěstná. Z uvedeného lze dovodit, že muž, který prohlášení činí, musí být způsobilý k právním úkonům a případné omezení se nesmí týkat této oblasti.

Na tomto místě si dovoluji uvést, že navrhovaná právní úprava nového občanského zákoníku⁸⁹ v ust. § 722 striktně stanoví nemožnost určení otcovství souhlasným prohlášením v případech, *kdy matka pro duševní poruchu nemůže posoudit význam svého prohlášení nebo je-li opatření jejího prohlášení spojeno s těžko překonatelnou překážkou*.

---

⁸⁹ Přepřacovaná verze ke dni 30. 06. 2009. Zdroj: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>.

Souhlasné prohlášení rodičů k dítěti může být učiněno jak k dítěti již narozenému, tak k dítěti ještě nenarozenému, avšak za podmínky, že je prokazatelně počato a je nutné jej učinit před matričním úřadem⁹⁰ nebo soudem. V souladu s ustanovením § 52 odst. 2 ZOR je nutné, aby *prohlášení nezletilého rodiče o otcovství bylo učiněno vždy před soudem*.

Podle ustálené judikatury⁹¹ musí být prohlášení v souladu se všemi předpoklady vymezenými v ustanovení § 52 ZOR, tedy právní úkon musí být určitý, učiněný před příslušným orgánem (tedy matričním orgánem či soudem) a stvrzené prohlášením matky, vyjma případů, na které zákon stanoví výjimku. Prohlášení o určení otcovství učiněné vdanou ženou je považováno za nulitní právní úkon, který nemůže vyvolat žádné právní následky.⁹²

3.2.2 Prohlášení otcovství ze strany „cizího“ muže aneb role příslušných orgánů při protokolaci souhlasného prohlášení rodičů

V souvislosti se souhlasným prohlášením otcovství se naskytá otázka, zdali může otcovství prohlásit muž, který není biologickým otcem dítěte a který jím například ani být nemůže? Odpověď bude zásadně pozitivní. Soud ani matriční úřad totiž nikterak nezkoumají příbuzenský vztah mezi otcem a dítětem, a tak k takovým případům nezřídka dochází, a to i záměrně. V souvislosti s uvedenými případy souhlasného prohlášení otcovství muže, který prokazatelně není otcem dítěte, je nutné poukázat na fakt, že právě v případech, kdy muž i žena tak učiní záměrně v případech, kdy je jim oběma známo, že muž není biologickým otcem dítěte, dochází k obcházení zákona, vzhledem k tomu, že tento projev vůle sleduje cíle osvojení.

Tato problematika však obcházením zákona zdaleka nekončí. Považuji za nezbytné, právě v souvislosti s právy dítěte, poukázat na případy, kdy prohlášení otcovství učiní muž, který si je vědom, že není otcem dítěte, ba naopak, činí prohlášení za účelem prisvojit si určité dítě s tím, že jej pak bude se svou partnerkou, která je odlišná od biologické matky dítěte, vychovávat a následně jej jeho partnerka osvojí. Mějme na paměti, že tyto dohody budou ve většině případů, kdy biologická matka se

---

⁹⁰ Matričním úřadem je dle ustanovení § 3 odst. 2 ZOR obecní úřad pověřený vést matriky, popřípadě úřad, který plní jeho funkci.

⁹¹ K tomu například rozhodnutí uveřejněné ve sbírce soudních rozhodnutí pod č. 44/1970.

⁹² Hrušáková, M. a kolektiv. Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

takovým jednáním vzdá svého dítěte a za úplatu jej předá jinému páru, úplatného charakteru, což znamená, že tímto jednáním pachatelé naplní skutkovou podstatu trestného činu obchodování s dětmi podle § 216a odst. 1 trestního zákona.⁹³ Jiné jsou případy, kdy dochází k prohlášení otcovství k třeba již zletilému cizinci, za účelem zajištění občanství České republiky.

Za předpokladu, že prohlášení otcovství je považováno za právní úkon podle občanského zákoníku, se všemi důsledky z toho vyplývajícími, se v takových případech samozřejmě jedná o neplatný právní úkon podle § 39 OZ. Otázkou však zůstává, v kolika případech bude jednání odhaleno, a to vzhledem ke skutečnosti, že matričnímu orgánu, ani soudu není v takových případech stanovena žádná povinnost zkoumat, zdali muž, který souhlasně prohlášení činí, je či není biologickým otcem dítěte či zdali je s matkou dítěte v nějakém blízkém vztahu.

Na základě interpretace ustanovení zákona o rodině je patrná řada případů, kdy **povoláný orgán nepřijme souhlasný projev rodičů o určení otcovství:**

1. V případě, kdy je otcovství k dítěti určeno aplikací jiné z právních domněnek dle zákona o rodině.
2. V případě, kdy otcovství muže, který uznává své otcovství k dítěti je evidentně vyloučeno – tímto jsou myšleny případy, kdy zde existuje pravomocný rozsudek soudu, který vyloučil otcovství takového muže.
3. Odborná veřejnost mezi případy, kdy by příslušný orgán měl postupovat vydáním zamítavého rozhodnutí⁹⁴, řadí i případ, kdy otcovství takového muže je pochybné (například z důvodu jeho vysokého věku, špatného zdravotního stavu, nebo například i v případě, kdy muž prohlašující otcovství dlouhodobě žije v cizině...). Při této interpretaci dikce zákona je však nutné mít na zřeteli skutečnost, že řízení o určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů před příslušným orgánem nemůže nahrazovat soudní řízení o sporném otcovství, resp. o jeho určení.

---

⁹³ „Kdo za odměnu svěří dítě do moci jiného za účelem adopce nebo pro jiný podobný účel, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo peněžitým trestem.“

⁹⁴ K tomu blíže Halouzka, V. Ještě k problematice určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů. Bulletin Advokacie. 1982, Sv. duben – červen.

V případech odhalení zjevného protiprávního jednání mající za následek obcházení zákona či dokonce jednání naplňující skutkovou podstatu trestného činu by na řadu přicházela intervence nejvyššího státního zástupce, jehož pravomoci jsou v této oblasti podstatně širší nežli u jiných subjektů, kteří by mohli proti takovým postupům zakročit. V ideálním případě jakmile by se nejvyšší státní zástupce dozvěděl o podobném jednání, ať již ze strany jednoho z rodičů dítěte nebo jiné osoby či na základě podnětu jiné osoby, postupoval by podáním popěrné žaloby k soudu, v souladu s ustanoveními § 62 a § 62a ZOR.⁹⁵

3.2.3 Povaha právního úkonu souhlasného prohlášení

Vraťme se nyní k institutu souhlasného prohlášení rodičů. Odborná veřejnost⁹⁶ se při interpretaci povahy právního úkonu souhlasného prohlášení otcovství zdaleka neshoduje: na jedné straně je tento řazen mezi právní úkony podle občanského zákoníku a tudíž je zde mínění, že se pro ně užije právní úprava tam uvedená. Objevují se však i názory, že se jedná o speciální právní úkon rodiněprávního charakteru, na který právní úprava občanského zákoníku nelze použít.⁹⁷ Při zařazení výše uvedeného právního úkonu mezi speciální akt rodiněprávního charakteru však v hlavě třetího zákona o rodině nenalezneme žádnou jinou zvláštní úpravu, a nebylo by možné nalézt řešení v případech vadných souhlasných prohlášení otcovství k dítěti. Tato interpretace však není žádoucí a nejspíš nebude na místě. Otázka však je, zdali za stávající právní úpravy, bude institut souhlasného prohlášení považován za právní úkon, na který se užije úprava zakotvená pro právní úkony v občanském zákoníku a zároveň zde bude přiznáváno právo podat popěrnou žalobu podle § 61 zákona o rodině. V tomto případě mohou vyvstat otázky, zdali lze ustanovení § 61 ZOR považovat za speciální úpravu ve vztahu k nápravě právních vad v souvislosti s právními úkony souhlasných prohlášení rodičů.

Právo podat popěrnou žalobu má muž i žena, a to v prekluzivní lhůtě šesti měsíců ode dne kdy došlo k určení otcovství souhlasným prohlášením, což představuje časové období, po které jak muž, tak i žena mají možnost napravit stávající stav v případech, kdy právní stav není v souladu se stavem materiálním, a tedy v případech,

---

⁹⁵ K pravomocím nejvyššího státního zástupce viz blíže v kapitole 3.5 této diplomové práce.

⁹⁶ K tomu viz Hrušáková, M. a kolektiv. Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 224 a násl..

⁹⁷ Tamtéž.

kdy se právní rodičovství neshoduje s tím biologickým. Jinak řečeno rodiče dítěte, kteří souhlasně prohlásili otcovství, mají možnost zvrátit toto prohlášení, aniž by užili institutu nulitní žaloby (žaloby na neplatnost právního úkonu).

Na tuto právní problematiku existují různé názory, avšak jedno je jisté: pro podání žaloby na neplatnost právního úkonu neexistuje žádná prekluzivní lhůta, na rozdíl od popěrné žaloby, která je omezená šestiměsíční prekluzivní lhůtou. Za podmínky podání tzv. nulitní žaloby po mnoha letech by mohlo dojít k zneplatnění právního úkonu určení otcovství s právními účinky *ex tunc*, kdy by byl statut dítěte znenadání vytrhnut ze stávajícího rodinného a sociálního zázemí, a to bez jakékoli náhrady.

Za těchto okolností je evidentní, že stávající právní úprava je neúplná a zavádí k extenzivním interpretacím, které by v případech, že by je soud vzal za své, mohly způsobit nemalé problémy. Je však na zákonodárci, aby stanovil jasná pravidla pro postup, kterým se mají subjekty tohoto právního vztahu a posléze orgány rozhodující o osobním stavu účastníků řídit.

Nutno dodat, že navrhovaná právní úprava nového občanského zákoníku byla vedena snahou odstranit výše uvedené pochyby a vyplnit případnou mezeru⁹⁸ a vsunula do právní úpravy určování otcovství ustanovení § 723, stanovící: *„Na prohlášení otcovství jako zvláštní projev vůle se použijí obecná ustanovení o právním jednání, není-li stanoveno jinak. Neplatnosti se však lze dovolat jen ve lhůtě pro popření otcovství.“*

---

⁹⁸ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku ve znění ke 30. 06. 2009.
Zdroj: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>.

3.3 *Určení otcovství soudem a třetí právní domněnka*

Pod právně ustáleným pojmem „třetí“ právní domněnka otcovství se rozumí určení otcovství za užití *právní domněnky otcovství muže, který s matkou dítěte souložil v tzv. „rozhodné době“⁹⁹, pokud jiné okolnosti otcovství nevyklučují*, a to v řízení před soudem. Tento třetí způsob určení otcovství nastupuje tehdy, nebyl-li uplatněn žádný z předchozích způsobů určení otcovství, tedy ani zákonná domněnka manžela matky, ani určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů, či v případech, kdy bylo otcovství k dítěti úspěšně popřeno. Nutno zdůraznit, že předmětná právní domněnka bude užitá **vždy a pouze v řízení před soudem.**

3.3.1 **Právní úprava třetí právní domněnky aneb aktivní legitimace k podání žaloby o určení otcovství**

Třetí způsob určení otcovství zakotvený v ustanovení § 54 až § 56 zákona o rodině je koncipován jako **rozhodnutí soudu**. Aktivní legitimace k podání návrhu na zahájení předmětného řízení náleží matce, dítěti a muži, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte. Zatímco matce a dítěti toto právo náleželo od samého počátku účinnosti zákona, zpřístupnění tohoto institutu muži, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, se událo až v rámci tzv. velké novely zákona o rodině z roku 1998.¹⁰⁰

Žaloba může tedy být jednak podána proti muži, jehož otcovství má být určeno, a to ze strany matky či samotného dítěte, tak ze strany určitého muže, který tvrdí, že je otcem dítěte.

V prvním případě bude **pasivně legitimován muž**, kdežto žaloba bude podána buď ze strany matky dítěte a dítě bude moci mít v předmětném řízení postavení vedlejšího účastníka s tím, že bude zastoupeno opatrovníkem.¹⁰¹ V případě, že bude žaloba podána ze strany matky dítěte, nemůže dítě podat novou, jinou žalobu v téže věci, proti témuž muži. Dítěti je však zaručeno právo podat samostatnou žalobu na určení otcovství určitého muže, v případě, že matka sama tak neučiní. Nezletilé dítě musí být v tomto sporu zastoupeno opatrovníkem ustanoveným soudem¹⁰², který bude

⁹⁹ Blíže k samotné třetí právní domněnce viz níže.

¹⁰⁰ Zákonem č. 91/1998 Sb. s účinností od 1. 8. 1998.

¹⁰¹ Z důvodu, že podle § 30 OZ se jedná o případ střetu zájmů mezi rodiči jako zákonnými zástupci a dítětem. Soud ve většině případů ustanoví opatrovníkem orgán sociálně-právní ochrany dětí.

¹⁰² A to podle § 37 odst. 2 ZOR.

hájit jeho zájmy. Matka dítěte bude moci vstoupit do řízení jako vedlejší účastník. Občanský soudní řád dává prostor i pro podání společné žaloby ze strany matky a dítěte, kdy takový případ bude subsumován pod tzv. „nerozlučné společenství“. Na straně žalované bude pak stát muž, jehož otcovství má být určeno.

V opačném případě bude **žalobcem muž, který o sobě tvrdí, že je otcem určitého dítěte** a matka a dítě, opět zastoupené opatrovníkem, budou na straně žalované.¹⁰³

V takovém případě však soud může zvážit, zda není dán prostor pro souhlasné prohlášení otcovství k dítěti. Uplatnění žalobního práva muže však nevylučuje podání žaloby na určení otcovství ze strany jiného muže.

Otázkou zůstává, zda by bylo možné podat více žalob na určení otcovství proti více mužům. Odborná veřejnost¹⁰⁴ je zde za jedno: vzhledem k tomu, že se zde nejedná o stejný předmět řízení, spočívající v odlišnosti žalovaných subjektů, není dán důvod k zamítnutí dalších žalob. Postup soudů se však může lišit: na jedné straně může dojít k projednání každého podání zvlášť, či může naopak dojít ke spojení řízení a nebo může soud zvolit postup podle § 109 odst. 2 písm. c) o.s.ř. a řízení přerušit do doby než bude pravomocně vyřešena otázka otcovství v dalším řízení. Jisté však je, že jakmile by došlo k pravomocnému určení otcovství, byla by otázka definitivně vyřešena i pro další spory a překážka rei iudicatae bude působit jak pro eventuelní spory o určení otcovství, tak pro jeho popření, jinými slovy pravomocné rozhodnutí o určení otcovství je i z hlediska popírání otcovství res iudicatae.

Zákon řeší i situaci, kdy by muž, o kterém je tvrzeno, že je otcem, nebyl již naživu a byl by zde právní zájem ze strany dítěte či jeho matky na určení otcovství. V uvedeném případě, kdy účastník řízení by nebyl naživu již před jeho zahájením, by na straně žalované vystupoval opatrovník ustanovený soudem, proti kterému by směřovala i samotná žaloba. Tento by musel být ustanoven již před zahájením řízení. Určení otcovství k zesnulému muži má nejen dopady na sféru identity jedince, ale v takovém případě je zde na místě zdůraznit i následný majetkoprávní význam.

Otázka pokračování v řízení o určení otcovství v případě smrti navrhovatele a absence jiného k návrhu přímo oprávněného účastníka, tedy ženy či dítěte, je v zákoně o

---

¹⁰³ Podle ustálené praxe soudů je tomu tak, že matka je označena jako žalovaná, resp. odpůrce č. 1 a dítě jako žalovaný/á, resp. odpůrce č. 2.

¹⁰⁴ Viz k tomu též Hrušáková, M. a kolektiv. Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009; Radvanová, S. a Zuklínová, M. Kurs občanského práva (Instituty rodinného práva). Praha: C. H. Beck, 1999.

rodině též vyřešena ve prospěch potomků navrhovatele, kteří mohou pokračovat v řízení, prokážou-li zájem na tomto určení.¹⁰⁵

3.3.2 Dokazování v řízení o určení otcovství a role genetické expertízy

Podle současné platné a účinné právní úpravy je v řízení o určení otcovství stále na místě důkaz o tom, že muž souložil se ženou v tzv. **kritické době**, *od které neprošlo do narození dítěte méně než sto osmdesát a více než tři sta dnů*, s výjimkou případů, kdy to vylučují vážné okolnosti.¹⁰⁶ Tato skutečnost je stále skutkovým základem přesto, že v dnešní době existují lékařské metody, které dokáží s matematickou přesností určit, zda určitý muž je otcem určitého dítěte.

Metoda diagramu DNA bude mít následně funkci důkazu, vyvracející předmětnou domněnku, tedy skutečnost, že muž se ženou v rozhodné době souložil. Jinak řečeno soud ve fázi dokazování nepřistoupí přímo k provedení důkazu analýzou DNA, ale první, co bude soud zkoumat, bude skutečnost, zda muž se ženou v rozhodné době souložil. Skutečnosti vylučující otcovství se prokazují znaleckými posudky, jejichž vývoj se s rozvojem lékařské vědy stále zdokonaluje. Jedná se zejména o následující metody lékařských znaleckých expertíz¹⁰⁷:

- a) **Hematologická expertíza** – *krevní zkouška se provede vyšetřením skupinových systémů červených krvinek nebo vyšetřením HLA skupinových typů bílých krvinek.*
- b) **Gynekologická expertíza** – *zjištění, kdy bylo dítě počato.*
- c) **Sexuologická expertíza** – *v této oblasti bude zjišťováno, zda muž je schopen zplodit dítě či zda je muž způsobilý k souloži.*
- d) **Genetická expertíza, resp. antropogenetická expertíza** – *jedná se o nejvýznamnější a nejpresnější možnost určení genetických vazeb mezi jedinci.¹⁰⁸ „DNA (čili deoxyribonukleová kyselina, zřídka i DNK) je nukleová kyselina,*

¹⁰⁵ Podle § 56 ZOR ve spojení s § 80 písm. a) o.s.ř.

¹⁰⁶ Navrhovaná právní úprava nového občanského zákoníku upravuje tzv. kritickou dobu třetí právní domněnky tak, že „*zkrácení nejkratší možné doby pro narození dítěte ze sto osmdesáti na sto šedesát dnů, což odpovídá současnému poznání a současným možnostem lékařské vědy a praxe.*“ Zdroj: Důvodová zpráva k vládnímu návrhu nového občanského zákoníku ve znění ke 30. 06. 2009. (Verze po zapracování připomínek).

Zdroj: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>.

¹⁰⁷ K tomu viz Haderka, J. Soudobé lékařství a jeho význam pro právní úpravu určování otcovství. Právní obzor. 1975, Sv. 7.

¹⁰⁸ Tamtéž.

kteřá je nositelkou genetické informace všech organismů, s výjimkou některých nebuněčných organismů. DNA je tedy pro život nezbytnou látkou, která ve své struktuře kóduje a buňkám zadává jejich program a tím předurčuje vývoj a vlastnosti celého organismu.¹⁰⁹ „Metody DNA technik lze rozdělit na dva druhy: první je metoda **Genetické daktyloskopie** (anglicky DNA fingerprinting) která díky unikátnosti genetického kódu každého z nás umožňuje spolehlivě určit, zdali daný úsek DNA patří hledanému člověku. Tato metoda dokáže s 99% přesností určit, zda je určitá osoba biologickým otcem dítěte a právě z tohoto důvodu se nevyločení otcovství v některých státech považuje za pozitivní určení otcovství. Druhou metodou je provedení analýzy DNA pomocí **Polymerázové řetězové reakce (PCR)**, z anglického Polymerase Chain Reaction). Jedná se o metodu rychlého a snadného zmnožení úseku DNA, založeného na principu replikace nukleových kyselin. Úseky DNA, které se mají namnožit (amplifikovat) musí být ohraničeny na začátku a na konci tzv. primery (krátkými oligonukleotidy DNA). PCR slouží k vytvoření až mnoha milionů exaktních kopií vzorového fragmentu DNA o maximální délce 10 tisíc nukleotidů, což umožňuje provést analýzu i z velmi malého vzorku.“¹¹⁰

Je však nutné dodat, že v případě, že žalovaný otec neunese důkazní břemeno a nevyvrátí třetí právní domněnku otcovství, soud otcovství pravomocně určí¹¹¹ a rozsudkem se z domněnky vyvrátitelné stane domněnka nevyvrátitelná. Účinky rozsudku lze zvrátit pouze uplatněním mimořádných opravných prostředků.

Právě v souvislosti s metodou DNA analýzy se zde otevírá prostor pro definitivní identifikaci biologického rodičovství a otevírají se úplně nové možnosti zejména v souvislosti s právem dítěte znát svůj genetický původ.

K tomuto důkaznímu prostředku se vyjádřil i Ústavní soud. Ve svém nálezu sp. zn. I. ÚS 987/07 ze dne 28. 02. 2008 konstatoval, že: „V řízení o určení otcovství podle § 54 odst. 1 a 2 zákona o rodině je soud oprávněn uložit žalovanému muži, aby se v souladu s § 127 odst. 3 o. s. ř. dostavil ke znalci a strpěl odběr vzorků DNA, a to za účelem

---

¹⁰⁹ DNA – Wikipedie – otevřená encyklopedie. Wikipedie – otevřená encyklopedie. [Citace: 15. Červen 2009]. <http://cs.wikipedia.org/wiki/DNA>.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ Výrok rozsudku soudu bude znít: „Určuje se, že ....., r.č. ...., bytem ..... je otcem nezletilého ....., narozeného dne .....,“

určení, popř. vyloučení otcovství tohoto muže. Není v rozporu s ústavním pořádkem, vynucuje-li soud splnění této povinnosti na žalovaném muži, který se odmítá vyšetření podrobit, za pomoci pořádkových pokut či předvedení.“

Ústavní soud dále připomněl, že *„předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí, včetně výkonu soudnictví, musí být zájem dítěte“* (jak ukládá čl. 3 bod 1 Úmluvy o právech dítěte). Vzhledem k ustanovení čl. 7 Úmluvy o právech dítěte má tedy dítě právo znát své rodiče, pokud je to možné a má právo na jejich péči a stát má toto zaručit v nejvyšší možné míře. Ústavní soud tedy dále dovodil, že i v případě sporných řízení má být v souladu s těmito principy postup soudu takový, aby směřoval ke zjištění skutečného stavu věci, tedy ke zjištění, zda muž je či není biologickým otcem dítěte. Za předpokladu, že moderní lékařská věda poskytuje metody, které s přesností odhalí genetické příbuzenství mezi dvěma jedinci, právě na základě povinnosti soudu odhalit materiální pravdu věci, je tento oprávněn uložit muži povinnost dostavit se ke znalci a strpět odběr vzorků nezbytných pro analýzu DNA. K tomu Ústavní soud dodává, že: *„Jedině tímto postupem mohou být respektovány převažující zájmy dítěte, jakož i jeho právo znát své rodiče.“*

Ústavní soud se ztotožnil s názorem, že v dnešní době je koncepce tzv. „třetí domněnky“ již překonána. Určení otcovství pouze na bázi zjištění, že určitý muž souložil se ženou v kritické době s poukazem na možnost jejího vyvrácení za podmínky, že se prokáže existence závažných okolností vylučující otcovství, pochází z dob, kdy nebylo možné prostřednictvím znaleckých posudků definitivně určit, zda určitý muž je či není otcem dítěte. S vývojem moderní medicíny a s nástupem metod DNA diagnostiky je nesporné, že takto koncipovaná právní domněnka už nemůže sama zcela obstát. Ústavní soud však ve svém nálezu jde ještě dál, když konstatuje, že: *„Není vadou řízení, pokud soud přímo přistoupí ke znaleckému dokazování metodami DNA diagnostiky: takový postup je v souladu nejen se zmíněnou zásadou arbitrárního pořádku, ale též se zásadou procesní ekonomie. Konečně je zjevné, že pokud ze znaleckého posudku vyplyne, že žalovaný muž je otcem dítěte, bude tím s praktickou jistotou prokázána i soulož tohoto muže s matkou dítěte v rozhodné době, tj. - dnes již překonaná - skutková báze třetí domněnky.“*

Podstatně odlišná je situace řízení o určení otcovství v případě dítěte narozeného z umělého oplodnění. Jak jsem již uvedla výše¹¹², žádost o umělé oplodnění může být podána formou společné žádosti manželů, ale i ze strany páru nesezdaného. Právě v tomto případě se otcovství k dítěti neurčí aplikací první domněnky ex lege, ale uplatní se následující právní domněnky, v prvé řadě souhlasné prohlášení otcovství. V případě, že však rodiče dítěte toto souhlasné prohlášení neučiní, je dán prostor pro určení otcovství v řízení před soudem. Předmětné řízení se však bude lišit od řízení klasického v několika směrech: především se nebude prokazovat skutečnost, zda muž souložil s matkou dítěte v kritické době podle § 54 odst. 2 ZOR, ale naopak bude předmětem dokazování pouze fakt, zda muž dal souhlas k umělému oplodnění či tento odvolal. Dokazování bude tedy soustředěno na lékařskou dokumentaci o výkonu umělého oplodnění ženy. Je otázka, zda žalovaný muž může přímo v předmětném řízení navrhnout důkaz o tom, že žena otěhotněla jinak nežli metodami asistované reprodukce a vyvrátit tak domněnku otcovství závislé na souhlasu s umělým oplodněním. Podle mého názoru je nepochybné právo muže navrhnout soudu takový důkaz, je však na soudu, aby důkaz provedl a v případě, že jej neprovede, svůj postup náležitě odůvodnil v rozsudku.

Je však nutné zdůraznit, že úkolem soudu při dokazování v řízení o určování otcovství je nejen zjišťování okolností tvořící skutkový základ právní domněnky otcovství, ale i skutečnosti vylučující otcovství, tedy takové, které svědčí ve prospěch žalovaného.¹¹³

Jestliže bude následně soudem pravomocně určeno otcovství k dítěti, má muž možnost bránit se proti takovému rozhodnutí opravnými prostředky.

3.3.3 Charakter soudního rozhodnutí o určení otcovství – různé pohledy

Další spornou otázkou v souvislosti s určením otcovství soudem je charakter samotného soudního rozhodnutí o určení otcovství; takový rozsudek je na jedné straně považován za deklaratorní, na druhé zde existují argumenty, proč považovat předmětný rozsudek za konstitutivní. Problém stojí na roli biologického rodičovství ve sporu a v rozhodnutí.

---

¹¹² Viz výše, podkapitola o asistované reprodukci.

¹¹³ K tomu viz Rozhodnutí uveřejněné ve sbírce soudních rozhodnutí pod č. 38/1968.

Právní systém určování otcovství je v zákoně o rodině koncipován jako rodičovství právní s tím, že konstrukcí právních domněnek se zákonodárce snažil co nejlépe odrazit faktické situace ve společnosti. Tímto způsobem však dochází v určitých případech ex lege k nesouladu právního a biologického otcovství; mám na mysli zejména případy aplikace zákonné domněnky v případech, kdy manžel matky není otcem dítěte a nevyužije institutu popěrné žaloby k nápravě vzniklého nesouladu. Z uvedeného lze určitým způsobem dovodit, že systém právních domněnek má za následek, že soud ani jiný orgán nezkoumá faktické biologické rodičovství, ale naopak v případě, že v řízení o určení otcovství bude soudu prokázána skutečnost, že muž se ženou souložil v kritické době a tato skutečnost nebude zároveň vyvrácena faktem, že muž nemůže být otcem dítěte, soud konstitutivně určí otcovství k dítěti. Z uvedeného vyplývá, že v řízení o určení otcovství se nejedná o rozhodnutí, kdo dítě zplodil, a tedy biologické otcovství zůstává de facto v pozadí. Platná a účinná právní úprava se soustředí na určení otce, který bude nést rodičovskou zodpovědnost, a to přesto, že v dnešní době metody lékařské vědy pokročily natolik, že lze s přesností definovat biologické rodičovství k dítěti. V odborné literatuře se setkáme i s názory, že rozsudek o určení otcovství je rozsudkem deklaratorním¹¹⁴. Takový přístup by byl samozřejmě na místě v případě, kdy by biologické otcovství bylo postaveno na roveň otcovství právnímu s tím, že otcovství by mělo právní účinky v době narození dítěte. Následné určení otcovství by pak jen deklarovalo právní stav, který tu již byl a v případě rozhodnutí soudu by rozsudek měl účinky ex tunc. Ovšem platná právní úprava klade biologické otcovství mezi jednu z právních skutečností pro stanovení otcovství právního, ale není určujícím faktem. Ačkoliv lékařské metody dnešní doby dokážou s přesností určit biologický vztah mezi lidskými bytostmi, určení právního otcovství není vázáno pouze na určení otcovství biologického.

3.3.4 Tři právní domněnky otcovství: jejich pozitiva a negativa

Konstruktivní systém tří domněnek je koncipován tak, aby bylo docíleno určení otcovství v co nejvyšší možné míře případů a respektoval tak práva dítěte vyplývající z mezinárodních smluv, zejména *právo dítěte znát své rodiče, za podmínky, že je to*

---

¹¹⁴ Radimský, J., Radvanová S. a kolektiv. Zákon o rodině. Komentář. Praha: Panorama, 1989, stránky 201, 216.

možné, a právo dítěte být registrováno ihned po narození. V souvislosti s právní úpravou zakotvenou v zákoně o rodině však nastává v určitém okamžiku problém, kdy práva dítěte se opět dostávají do konfliktu se zájmy matky a jejím právem na respektování soukromého života: tato kolize nastává především v souvislosti s institutem určení otcovství soudem podle § 54 ZOR. V případě, že matka určitého muže za otce neoznačí, nelze žádným způsobem docílit či vynutit, aby tak učinila a v této souvislosti dítě nemá žádnou jinou možnost uplatnění svých práv.

3.4 Popěrná paternitní žaloba

3.4.1 Stručný historický exkurs institutu popěrné paternitní žaloby

Zakotvení institutu popěrné žaloby v právním systému pramení zejména z povahy koncepce **vyvratitelnosti právních domněnek**. V souladu s principy právního státu je následně každému poskytnuto právo dovolat se zjištění materiální pravdy a možnost právní domněnky vyvrátit.

Institut **popěrné žaloby** existuje v právním systému kontinentální Evropy již od doby římské. Starověké římské právo poskytovalo manželovi právo popřít otcovství k dítěti narozenému v manželství, jestliže okolnosti nasvědčovaly tomu, že nemohl být otcem dítěte: například z důvodu neplodnosti či dlouhodobé nepřítomnosti v době početí.

Tato právní úprava byla sledována i v pozdějších právních úpravách platných na území České republiky v dobách minulých: jak v obecném zákoníku občanském z roku 1811, tak v zákoně o právu rodinném č. 265/1949 Sb. byla sledována koncepce práva muže své otcovství popřít.

3.4.2 Platná a účinná právní úprava popěrné paternitní žaloby na území České republiky

Platná a účinná právní úprava České republiky stanoví hmotněprávní pravidla pro uplatnění popěrné žaloby. Nejprve je nutno zdůraznit, že obdobně, jako je tomu u určení otcovství na základě třetí domněnky otcovství je i institut popření otcovství možno právně uskutečnit **pouze v řízení před soudem**.

Pro podání předmětné žaloby o popření otcovství zákon stanoví **prekluzivní lhůtu v délce šesti měsíců**¹¹⁵, jejímž uplynutím popěrné právo muže zaniká. Běh lhůt se počítá u každé z aktivně legitimovaných osob různě.

3.4.2.1 Aktivní legitimace podání žaloby na popření otcovství

Aktivní legitimace lze rozdělit podle systému uplatnění právních domněnek do několika skupin. V první řadě náleží **právo popřít otcovství před soudem manželu matky**, jehož otcovství je určeno ze zákona, bez jakéhokoliv řízení. Lhůta k podání

---

¹¹⁵ Viz ustanovení § 56 ZOR.

popěrné žaloby běží manželovi matky ode dne, kdy se dozví, že se jeho manželce narodilo dítě. Běh šestiměsíční lhůty je zde následně počítán od okamžiku, kdy se manžel dozvěděl o tom, že se jeho manželce narodilo dítě, respektive v případě uplatnění právní domněnky otcovství pozdějšího manžela, za předpokladu, že jeho otcovství bylo popřeno, lhůta k popření otcovství začíná pro dřívějšího manžela běžet ode dne, kdy se dozvěděl o tomto pravomocném rozhodnutí.¹¹⁶ Z uvedeného vyplývá, že popěrné právo manžela matky nezávisí na trvání jejich manželství.

Nutno dodat, že toto právo musí manžel vykonat *osobně a nemůže jej za něj vykonat nikdo jiný*¹¹⁷, nepřechází tedy na dědice. Jedinou výjimkou z této zásady je případ, kdy by manžel pozbyl způsobilosti k právním úkonům nebo mu tato byla omezena: v takovém případě je možné, aby za manžela podal příslušnou žalobu opatrovník, ovšem za stejných podmínek a při dodržení stejných lhůt, jaké jsou stanoveny pro manžela matky, s tím, že lhůta šesti měsíců je počítána od ustanovení opatrovníka, resp. od narození dítěte.¹¹⁸

Zákon však ohledně práva k popření otcovství manželem matky stanoví jedinou **výjimku**: jedná se o **případ narození dítěte z lékařsky navozeného umělého oplodnění**, kdy manžel matky, který souhlasil s výkonem tohoto lékařského zákroku, se nemůže následně u soudu domáhat popření otcovství, a to ani v případě, že by umělé oplodnění bylo vykonáno za použití semene dárce, tedy v případě, kdy by bylo lehce prokazatelné, že manžel matky není otcem dítěte. Platná a účinná právní úprava prolamuje tuto výjimku a umožňuje popřít otcovství i v případě narození dítěte z umělého oplodnění se souhlasem manžela matky *v případě, že by se prokázalo, že matka dítěte otěhotněla jinak*. Tato právní úprava, jak jsem již zmínila výše, v kapitole ohledně asistované reprodukce, byla zakotvena především za účelem ochrany práv dítěte takto narozeného. Nutno dodat, že navrhovaná právní úprava nového občanského zákoníku tuto koncepci zachovala, s tím, že doplnila řešení situace, kdy byly k umělému

---

¹¹⁶ Viz § 60 ZOR.

¹¹⁷ Srov. Rozhodnutí uveřejněné ve sbírce soudních rozhodnutí pod č. 99/1967. Rovněž u matky dítěte je právo popřít u soudu otcovství právem ryze osobního charakteru a v řízení nemůže být pokračováno s jejími právními nástupci, v případě její smrti (k tomu blíže viz Usnesení Nejvyššího soudu spis. zn. 30 CDo 4088/2007 ze dne 27.11.2007).

¹¹⁸ Viz ustanovení § 57 ZOR.

oplození užití i jiné pohlavní buňky jiného muže, než který dal souhlas, resp. kdy bylo užito ova jiné ženy.¹¹⁹

Právo manžela popřít otcovství k dítěti však trvá pouze za života dítěte a matky, respektive jednoho z nich, pokud by nebyl ani jeden naživu, právo tohoto muže zaniká.

Druhým případem je **možnost popření otcovství ze strany matky dítěte**. Tato má právo podat k soudu žalobu na popření otcovství svého manžela. Lhůta pro podání žaloby je stejné délky, tedy šestiměsíční, s tím, že i ostatní ustanovení o popěrném právu manžela se užití obdobně.

Třetím případem uplatnění popěrné žaloby náleží **muži, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů** podle § 52 ZOR. I v tomto případě náleží matce i muži, který souhlasně prohlásil otcovství, právo před soudem popřít, že muž je otcem dítěte, a to za podmínky, je-li vyloučeno, že by muž mohl být otcem dítěte.

Z výše uvedeného je patrné, že ve všech třech případech náleží popěrné právo jen dvěma subjektům: matrikové matce a matrikovému otci dítěte. Samotnému dítěti žalobní právo na popření otcovství nenáleží, na rozdíl od práva podat žalobu na jeho určení.¹²⁰

Je však na místě upozornit na jiný významný subjekt, jehož role je v oblasti popěrných žalob nepostradatelná: jedná se o **nejvyššího státního zástupce**. O jeho pravomocích a institutu popěrné žaloby podané ze strany nejvyššího státního zástupce se budu zabývat v následující kapitole.

Považuji za nezbytné zmínit se o navrhované právní úpravě občanského zákoníku¹²¹, která s cílem ochránit práva dítěte ve svém ustanovení § 734 zakotvuje *právo soudu zahájit řízení o popření otcovství i bez návrhu*, a to v případech, kdy bylo otcovství určeno souhlasným prohlášením rodičů za předpokladu, že otec dítěte takto určený nemůže být jeho otcem. Navrhovaná právní úprava rovněž *zpřístupňuje právo na popření otcovství i dítěti*, avšak stanoví dvě důležité podmínky: *plnou svéprávnost dítěte a lhůta k podání předmětné žaloby v délce jeden rok*. Předmětná lhůta je počítána

---

¹¹⁹ Viz ustanovení § 703 návrhu nového občanského zákoníku, ve znění k 30. 06. 2009.

Zdroj: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>.

¹²⁰ Viz výše.

¹²¹ Návrh nového občanského zákoníku. Ve znění ke 30. 06. 2009. (Verze po zapracování připomínek).

Zdroj: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>.

buď od nabytí zletilosti dítěte, či od okamžiku, kdy se dítě o skutečnosti, která otcovství k němu zpochybňuje za předpokladu, že se o ní dítě dozvědělo po dosažení zletilosti.¹²²

3.4.2.2 Řízení o popření otcovství

Postup soudu v řízení o popření otcovství se dělí v souladu s dělením osob aktivně legitimovaných k podání předmětné žaloby. Na základě výše uvedeného můžeme systematicky rozdělit řízení v případě žaloby podané manželem matky a řízení v případě popření otcovství určeného souhlasným prohlášením rodičů.

V prvním případě, kdy je popíráno otcovství určeno ex lege aplikací zákonné první domněnky otcovství bude důkazní břemeno ležet zásadně na straně žalobce, tedy manžela matky, který musí v řízení prokázat, že není otcem dítěte. Podle dikce zákona se však bude lišit případ od případu, podle toho, v kterém relevantním období dle první zákonné právní domněnky se dítě narodilo.

1. V prvním případě, kdy se **dítě narodilo před stoosmdesátým dnem od uzavření manželství**, postačí otci, který chce u soudu popřít své otcovství k dítěti, prokázat, že se tak opravdu stalo. Důkazem zde bude patrně lékařská dokumentace, eventuálně svědci v případě, že by matka porodila doma. Takový důkaz však nepostačí v případě, že by muž v době uzavírání manželství věděl, že je žena těhotná a nepostačí ani v případě, že by bylo v předmětném řízení zjištěno, že muž se ženou souložil v tzv. „kritické době“. V těchto případech bude na žalobci, aby prokázal, že je vyloučeno, aby byl otcem dítěte. Vzhledem k tomu, že se jedná o řízení sporné, ale zařazené mezi řízení dle § 120 odst. 2 o.s.ř., není soud vázán pouze navrženými důkazy účastníků a může sám vyzvat účastníky k předložení i jiných důkazů nežli jimi navrženými.
2. Druhým případem bude ten, **kdy se dítě narodí mezi stoosmdesátým dnem od uzavření manželství a třístým dnem od jeho zániku, či jeho prohlášení za neplatné**. V takovém případě lze otcovství popřít jen tehdy, jestliže žalobce dokáže bez jakékoliv pochybnosti, že je vyloučeno, aby byl otcem dítěte. Podle ustálené judikatury i interpretace zákona o rodině je nezbytné, aby otcovství manžela matky bylo ze strany žalobce *vyvráceno určitě a naprosto nezvratně*.¹²³

¹²² Tamtéž, viz ustanovení § 735.

¹²³ Viz k tomu též Rozhodnutí uveřejněné ve sbírce soudních rozhodnutí pod č. 14/1968, č. 7/1970, č. 20/1980.

V takovém případě tedy nepostačí shodné tvrzení účastníků, ale soud sám může intervenovat, aby se dopátral materiální pravdy, a bude zde patrně dán prostor pro znalecké posudky v oblasti hematologie, analýzy pomocí diagramu DNA a dalších lékařských vyšetření.

3. Za třetí případ, který je **případem sui genesis** lze považovat případ, **kdy dítě bylo počato z umělého oplodnění, na základě souhlasu manžela matky.**¹²⁴

Jak jsem již uvedla výše, v kapitole o asistované reprodukci, bylo i v tomto případě zachováno právo popřít otcovství manžela matky. Jedná se však o případ zcela specifický, koncipován především za účelem ochrany dítěte takto narozeného. Na základě uvedeného je tedy stanoveno, že „*otcovství k dítěti narozenému mezi stoosmdesátým dnem a třístým dnem od umělého oplodňování vykonaného se souhlasem manžela matky nelze popřít.*“¹²⁵ Jedinou výjimkou je případ, kdy by muž prokázal, že žena otěhotněla jinak. Zde tedy důkazní břemeno leží zcela na žalobci, manželu matky, který musí jednoznačným způsobem prokázat, že matka otěhotněla jiným způsobem nežli zákrokem umělého oplodnění provedeného se souhlasem jejího manžela.

Právo popřít otcovství k dítěti a učinit soulad mezi materiálním a právním stavem statusu dítěte zákon zaručuje i otci, který souhlasně prohlásil otcovství k dítěti. V předmětném řízení však bude žalobce muset unést břemeno důkazní a prokázat¹²⁶, že je vyloučeno, že je otcem dítěte. Soud však ani v tomto případě nebude vázán navrhovanými důkazy účastníků a ex officio bude zjišťovat všechny skutečnosti za účelem zjištění materiální pravdy.¹²⁷ Řízení o popření otcovství určené souhlasným prohlášením rodičů může i matka dítěte, jak již bylo zmíněno výše.¹²⁸ Řízení před soudem bude koncipováno stejným způsobem jako v případě popírání otcovství manželem matky s tím rozdílem, že lhůta k podání žaloby byla zákonem o rodině upravena tak, že v případě, kdy bylo souhlasné prohlášení učiněno k nasciturovi, předmětná lhůta neskončí před uplynutím šesti měsíců od narození dítěte.

---

¹²⁴ Blíže k metodám asistované reprodukce pojednávám v podkapitole 2.3 této diplomové práce.

¹²⁵ Viz ustanovení § 58 odst. 2 ZOR.

¹²⁶ Muž v tomto případě bude muset prokázat, že v tzv. kritické době se ženou nesouložil nebo že jeho otcovství závažné okolnosti vylučují.

¹²⁷ Obdobně jako v případě určení otcovství soudem podle § 54 odst. 2 ZOR.

¹²⁸ § 61 ZOR.

K popěrné žalobě posledního z aktivně legitimovaných subjektů – nejvyššího státního zástupce se budu věnovat v následující stati.

3.4.2.3 Povaha rozsudku soudu o popření otcovství

Považuji za nutné se zmínit, obdobně jako v případě žaloby o určení otcovství, o povaze rozsudku soudu o popření otcovství. Názory odborné veřejnosti se opět rozdělují na dva protichůdné směry: na jedné straně se setkáváme s názorem o konstitutivním charakteru předmětného rozsudku, na druhé se objevují pádné argumenty pro jeho deklaratorní povahu. Nahlížíme-li na celý problém z pohledu právní jistoty účastníků řízení, v případě, že by měl předmětný rozsudek povahu deklaratorní a jeho právní účinky by následně působily *ex tunc*, zavedlo by to sice pořádek v oblasti rodičovství k dítěti v souladu se zjištěním materiální pravdy ve sporu, avšak muselo by nějakým způsobem dojít k úpravě právních vztahů v souvislosti s právními úkony učiněnými v předchozí době. Je pravdou, že právo matky i otce dítěte podat popěrnou žalobu je limitováno velice krátkou lhůtou, ale nezapomeňme na popěrné právo nejvyššího státního zástupce, který tak může zvrátit právní stav otcovství kdykoliv v budoucnu. V případě, kdy by rozsudek o popření otcovství byl striktně považován za deklaratorní, mohl by v určitých případech nastat doslova „chaos“ v právních vztazích a právních úkonech do této doby učiněných. Hrušáková k tomu uvádí: *„Důsledně by pak musely být neplatné i všechny právní úkony, které tento muž v době, kdy mu domněnka otcovství svědčila, učinil v rámci výkonu rodičovské zodpovědnosti v zastoupení nezletilého dítěte.“*¹²⁹ Nutno podotknout, že tato situace by byla víc než nežádoucí.

V tomto bodě je třeba upozornit na problematiku jména a příjmení v případě úspěšného popření otcovství ze strany muže-žalobce, event. ze strany nejvyššího státního zástupce. V takovém případě pokud příjmení dítěte je stejné jako muže, který úspěšně popřel otcovství, mělo by dojít k výmazu příjmení dítěte z matriční knihy narození. Zákon o matrikách však žádné ustanovení o postupu při popření otcovství nezakotvuje. Stanoví pouze, že: *„Dítěti, jehož rodiče neuzavřeli manželství a mají různá příjmení, se запиše příjmení podle dohody rodičů při určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů, nebo podle pravomocného rozsudku soudu o určení otcovství“* a *„Není-li otec dítěte znám, запиše se do knihy narození příjmení matky, které má v době*

---

¹²⁹ Hrušáková, M. a kolektiv. Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. C. H. Beck. 4. Vydání. 2009, str. 280.

*narození dítěte.*¹³⁰ Pravděpodobně by v takovém případě musel o změně jména rozhodnout soud v rozsudku o popření otcovství. Za předpokladu, že by tak neučinil, by v zájmu dítěte a za účelem zaručení jeho základních práv byl na místě postup zápisu příjmení matky či určení otcovství soudem, dle třetí domněnky otcovství. Zde se však objevuje těžko překonatelná překážka: takový muž by musel být v řízení označen a jedinou osobou, která může pomoci dítěti takto muže označit je kromě onoho potencionálního otce dítěte sama matka dítěte. V případě, že však tak neučiní, není zde žádná možnost, jak dítěti zaručit právo znát své rodiče a právo na jejich jméno, ačkoliv i samotnému dítěti zákon o rodině zaručuje právo obrátit se samo či prostřednictvím opatrovníka na soud, aby jeho otce pravomocně určil.

Z výše uvedeného vyvozují, že právní úprava institutu popírání otcovství je z hlediska zaručení základních práv dítěte neúplná a právně nedořešená. Dítě v případě pravomocného rozsudku o popření otcovství nemá šanci nijak zjistit svoji biologickou identitu a není řádně zajištěno jeho právo znát oba své rodiče.

V neposlední řadě se ještě vyjádřím k délce lhůty k podání popěrné žaloby ze strany otce a matky dítěte. Lhůta v délce šesti měsíců, ať subjektivní či objektivní, je nesporně velmi krátká. Poohlédneme-li se do jiných právních řádů povahově blízkých, už ve slovenské právní úpravě nalézáme lhůtu k podání popěrné žaloby podstatně delší, a to v délce tří let.

3.4.2.4 K některým právním problémům určení otcovství rozhodnutím soudu a vliv judikatury Evropského soudu pro lidská práva

Jak již bylo výše zmíněno, určení otcovství rozsudkem soudu nelze nijak popřít a v úvahu přichází pouze podání mimořádných opravných prostředků podle o.s.ř.. Popěrná žaloba zde nepřichází v úvahu. V této souvislosti považují za nezbytné v krátkosti nastínit problém, který může v důsledku nedokonalosti právní úpravy, která do budoucna neposkytuje účastníkům řízení, jehož otcovství bylo určeno soudem, možnost takové rozhodnutí zvrátit a v některých případech napravit nesoulad mezi objektivním a právním stavem. Evropský soud pro lidská práva již podobnou situaci řešil ve sporu *Paulík vs Slovakia*, ve kterém se stěžovatel domáhal popření otcovství určené soudem.¹³¹ Tehdy bylo řízení o určení otcovství skončeno a odůvodnění

¹³⁰ § 19 odst. 2 a odst. 4 MatrZ.

¹³¹ *Paulík vs. Slovakia*. 10699/05. Strasbourg: European Court of Human Rights, 10. Říjen 2006.

rozsudku postaveno na základě skutečnosti, že žalovaný neunesl důkazní břemeno a tehdejší znalecké posudky, krevní testy, ani dědičně biologické zkoušky jeho otcovství nevyloučily. Pravomocným rozhodnutím soudu bylo definitivně určeno otcovství stěžovatele a slovenská právní úprava popřít otcovství určené soudem neumožňovala, a to ani v případě, kdy na základě analýzy DNA bylo vyjeveno, že pan Jozef Paulík není biologickým otcem dítěte.

Evropský soud pro lidská práva deklaroval, stejně jako již mnohokrát¹³², že *nemůže být udržována situace, kdy hodnota právní domněnky převáží nad materiální pravdou biologické reality*. V konkrétním případě soud postuloval, že Slovenská republika nezajistila dostatečně ochranu práv svého občana a to za účelem ochrany nejen svých zájmů, ale především zájmů dítěte, zaručených mezinárodními úmluvami. Slovenský zákonodárce však již v době rozhodování předmětné kauzy u Evropského soudu podnikl několik kroků k zabezpečení ochrany práv účastníků: na jedné straně zrušil pravomoc generálního prokurátora k podání popěrné paternitní žaloby, na druhé straně přiznal aktivní legitimaci samotnému dítěti, jehož právo na popření otcovství bylo systematicky povoleno po uplynutí příslušné popěrné lhůty. Nakonec prodloužil lhůtu k podání popěrné paternitní žaloby matrikových rodičů na tři léta. Ačkoliv je možné namítat, že ani Slovensko nedosáhlo plného souladu právní úpravy s koncepcí vyplývající z judikatury Evropského soudu pro lidská práva je na místě konstatovat, že především zakotvení aktivní legitimace dítěte k podání popěrné žaloby umožňuje dítěti plnou intervenci v oblasti, která se ho bezprostředně dotýká.

---

¹³² Např. Shofman vs. Russia. 74826/01. Strasbourg: European Court of Human Rights, 24. Listopad 2005.

3.5 Role nejvyššího státního zástupce a jeho pravomoci

Třetím subjektem, který je oprávněn podat k soudu návrh na popření otcovství k dítěti je nejvyšší státní zástupce, a to na základě § 62 a § 62a zákona o rodině. Zakotvení tohoto ustanovení není na území České republiky žádnou novinkou: již v procesním předpise z roku 1950 bylo generálnímu prokurátorovi umožněno „v *obecném zájmu*“ zasahovat do oblasti určování otcovství popěrnou žalobou. Nutno zdůraznit, že v platném a účinném znění zákona o rodině je popěrné právo nejvyššího státního zástupce nazýváno jako návrh, a již ne jako žaloba.

3.5.1 Koncepce návrhu na popření otcovství nejvyššího státního zástupce podle zákona o rodině

Zákon o rodině zakotvuje právo nejvyššího státního zástupce podat návrh na popření otcovství rozdělením ustanovení § 62 ZOR na dva odstavce: v prvním je generálně upraveno právo podat návrh proti otci, matce a dítěti a to *za podmínky, že to vyžaduje zájem dítěte a že aktivně legitimovaným osobám uplynula jim stanovená lhůta k podání popěrné paternitní žaloby*. Druhý odstavec následně specifikuje případ, kdy není buď některý z nich – tedy otec, matka nebo dítě – ba dokonce žádný z uvedených již naživu a rozšiřuje oprávnění nejvyššího státního zástupce podat předmětný návrh i v těchto případech, avšak za předpokladu, že jej podá proti opatrovníkovi, kterého soud pro tuto věc ustanovil.

Podání předmětného návrhu však přichází v úvahu pouze ve dvou případech: jednak kdy svědčí právní domněnka manželu matky, či v případě, kdy otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů. Nejvyšší státní zástupce nemá právo zasahovat do rozhodnutí soudu, a tak v případě, kdy otcovství bylo určeno na základě pravomocného rozsudku, přichází v úvahu pouze mimořádné opravné prostředky, nikoli žaloba podaná nejvyšším státním zástupcem.

Další základní podmínkou pro podání předmětného návrhu je uplynutí lhůty pro popření otcovství jednomu z rodičů. Výjimka z tohoto pravidla je vyjádřena v § 62a ZOR, která umožňuje nejvyššímu státnímu zástupci podat návrh na popření otcovství i před uplynutím stanovené šestiměsíční lhůty, a to za předpokladu, že tento návrh je podán za účelem popření otcovství určeném souhlasným prohlášením rodičů, *„byl-li tento učiněn*

ze strany muže, který nemůže být otcem dítěte a je-li to ve zřejmém zájmu dítěte a v souladu s ustanoveními zaručujícími základní lidská práva.“

Tato pravomoc nejvyššího státního zástupce by měla zabránit možnému obcházení zákona za účelem nezákonného osvojení dětí a případnému zneužití postavení těchto matrikových rodičů k protiprávnímu jednání, zejména k obchodu s dětmi. Hrušáková k tomu uvádí: „*V případě, že by bylo důvodné podezření, že o takový případ jde, by však bylo praktičtější vyvolat řízení o zbavení rodičovské zodpovědnosti (§ 44 odst. 3) a zejména iniciovat vydání předběžného opatření podle § 76a o. s. ř.*“¹³³ Tím by se efektivněji docílilo odnětí dětí těmto osobám a byl by následně dán časový prostor pro podání předmětného návrhu ze strany nejvyššího státního zástupce podle § 62a ZOR, resp. po uplynutí šestiměsíční lhůty matrikovým rodičům podle § 62 ZOR.

3.5.2 Podnět nejvyššímu státnímu zástupci a popěrná paternitní žaloba nejvyššího státního zástupce

Právo nejvyššího státního zástupce podat návrh na popření otcovství není, na rozdíl od práva ostatních aktivně legitimovaných subjektů, omezeno žádnou lhůtou. Za této podmínky tedy může nejvyšší státní zástupce intervenovat do statusových záležitostí i v budoucnu a na základě řízení před soudem domoci se zvrácení stávajícího právního stavu, samozřejmě *za podmínky, že to vyžaduje zájem dítěte*. Koncepce předmětného návrhu je tedy soustředěna především na zájem dítěte, jak to vyžaduje zejména Úmluva o právech dítěte ale i řada dalších mezinárodních smluv.

Případů, kdy bude potřebná intervence nejvyššího státního zástupce za účelem uspořádání objektivní a právní skutečnosti otcovství dítěte, se v praxi objevuje celá řada. Může se jednat o případy nemanželských dětí, jejichž biologičtí otcové projevují o své dítě zájem, avšak po uplynutí stanovené šestiměsíční lhůty je právní domněnka manžela matky nevyvratitelnou a status dítěte již nezvratný, ledaže by byl podán návrh na popření otcovství ze strany nejvyššího státního zastupitelství. Dalším neméně častým případem je situace, kdy muž, který souhlasně prohlásil otcovství k dítěti, byl ze strany matky uveden v omyl a o této skutečnosti se opět dozvěděl příliš pozdě na to, aby mohl

---

¹³³ Hrušáková, M. a kolektiv. Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck. 2009.

vyvrátit druhou právní domněnku. I v tomto případě je zde dán prostor pro intervenci nejvyššího státního zástupce.

Ačkoliv je právní úprava podání předmětného návrhu ze strany nejvyššího státního zastupitelství zakotveno za účelem ochrany práv dítěte, jemu samotnému je právo popřít otcovství zapřeno.

Oprávnění nejvyššího státního zástupce podat předmětný návrh na popření otcovství je koncipováno jako právo, nikoli povinnost, a tudíž na ně není právní nárok. Zahájit občanskoprávní řízení může tak nejvyšší státní zástupce buď z cizího, či z vlastního podnětu. Nejčastějšími případy budou však podněty ze strany matrikových rodičů, event. prarodičů, popřípadě správních úřadů, například ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Podnět k zahájení řízení může podat kdokoli, i samo dítě. Věcně příslušným k přijímání podnětů k zahájení předmětného občanskoprávního řízení je nejvyšší státní zastupitelství, které je též příslušné podat k soudu předmětný návrh na popření otcovství. Podle ustanovení § 12b odst. 3 zákona státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů¹³⁴, může nejvyšší státní zastupitelství požádat o provedení kompletního prošetření kteréhokoli podnětu krajské státní zastupitelství, v jehož obvodě má trvalé bydliště dítě, k němuž je otcovství popíráno a dalšími úkony ve věci i jiné státní zastupitelství, na základě ust. § 12b odst. 1 zák. č. 283/1993 Sb.. Po ukončení šetření, ať už je prováděno kýmkoliv, kroky státního zástupce, který byl vyřízením věci pověřen, se mohou ubírat dvěma směry: buď dojde k závěru, že důvod k podání návrhu není a podnět odloží, či zjistí, že otcovství matrikového otce je vyloučeno a zároveň je zde zájem dítěte na tom, aby otcovství matrikového otce bylo popřeno, v takovém případě putuje věc nejvyššímu státnímu zástupci s návrhem na podání návrhu na popření otcovství.¹³⁵

3.5.3 Pojem zájem dítěte a kontroverzní praxe státních zastupitelství

Zájem dítěte má být nejdůležitějším aspektem posuzovaným v případě zvažování podání popěrné žaloby, resp. v případě předložení příslušného podnětu nejvyššímu státnímu zástupci k podání předmětného návrhu soudu.

---

¹³⁴ Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů.

¹³⁵ Blíže k tomu viz Jišová, A. Návrh nejvyššího zástupce na popření otcovství v praxi. Bulletin Advokacie. 2006, Sv. 11-12.

Praxe státních zástupců byla však do 1. 4. 2008 podřízena pokynu obecné povahy nejvyššího státního zástupce č. 6/2003¹³⁶, který upřednostňoval zájem dítěte před zájmem nepravého otce s tím, že za zájem dítěte sice deklaroval *zájem na uspořádání takových rodinných vztahů, které by byly prospěšné pro tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj dítěte*, ale faktický postup státních zástupců byl podle příslušného metodického návodu takový, že přezkoumával spíše finanční možnosti a zájem biologického otce nežli zájem dítěte znát své rodiče a právo znát svůj genetický původ, jakož i další základní lidská práva dítěte. Takto byla řada matrikových otců se svým podnětem u nejvyššího státního zastupitelství neúspěšná a navíc se praxe státních zástupců ve finále ustálila na rutinním zkoumání ekonomických zájmů dítěte.¹³⁷

Z výše uvedeného je zřejmé, že za těchto okolností bylo možné konstatovat rozpor s čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech. Evropský soud pro lidská práva v rozhodnutí ve věci *Shofman vs. Russia* konstatoval *porušení čl. 8 Evropské úmluvy s tím, že stát musí vytvořit a zajistit podmínky pro efektivní ochranu a respektování soukromého a rodinného života*.¹³⁸ V předmětné kauze nebylo stěžovateli umožněno žádným způsobem popřít otcovství k dítěti, i přesto, že bylo prokazatelné, že jeho otcovství k dítěti bylo vyloučeno, a to *z důvodu, že právní řád Ruské federace neposkytoval žádnou právní cestu jak tento právní stav zvrátit*.¹³⁹ Na tomto místě je nutné podotknout, že za předpokladu, že by státní zástupci sledovaly převážně ekonomický zájem dítěte, by institut popěrného práva nezabezpečoval právo na spravedlivé uspořádání právních vztahů a zájem dítěte na souladu mezi biologickým, právním a sociálním rodičovstvím.

S pojmem „*zájem dítěte*“ pracuje i Úmluva o právech dítěte, která ve svém čl. 7 zdůrazňuje potřebu konformního výkladu tohoto pojmu, a nikoli pouze z jednoho úhlu pohledu, například sociálních vazeb či vyživovací povinnosti. Právě soulad biologického, právního a sociálního rodičovství umožňuje dítěti jeho zakořenění ve společnosti, nalezení své vlastní identity a zcela svobodný rozvoj a upevnění svých

---

¹³⁶ Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce ze dne 5. listopadu 2003, č. 6/2003, o postupu státních zástupců při prošetřování předpokladů žaloby podle § 62 nebo § 62a zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona 91/1998 Sb., který byl zrušen Pokynem obecné povahy nejvyšší státní zástupkyně ze dne 10. března 2008, č. 3/2008.

¹³⁷ Blíže k tomu Jíšová, A. Návrh nejvyššího zástupce na popření otcovství v praxi. Bulletin Advokacie 2006, č. 11-12, str. 84.

¹³⁸ *Shofman vs. Russia*. 74826/01. Strasbourg: European Court of Human Rights, 24. Listopad 2005.

¹³⁹ Tamtéž.

vlastních sociálních vazeb ve společnosti. Uplatnění *práva znát své rodiče, pokud je to možné*, jak jej garantuje sama Úmluva o právech dítěte je dalším významným předpokladem k rozvoji lidské osobnosti a vlastní identity. Je však nutné mít na paměti i fakt, že znalost svých biologických předků napomáhá nejen jedinci nalézt vlastní identitu a upevnit sociální vazby, ale je velice důležitá při zjišťování genetických dispozic a dědičných chorob.

Stát a státní instituce, včetně nejvyššího státního zastupitelství by proto měly postupovat konformně v souladu s ustanoveními mezinárodních smluv, kterými je Česká republika vázána, mezi něž výše uvedené bezesporu náleží. Doufejme tedy, že vydání nového Pokynu obecné povahy nejvyšší státní zástupkyně č. 3/2008 povede praxi státních zastupitelství při prošetřování podkladů pro žalobu podle § 62 nebo § 62a jiným směrem.

Na tomto místě si dovoluji připomenout nedávnou medializovanou právní kauzu, kdy na základě intervence ze strany nejvyššího státního zástupce bylo popřeno otcovství k již zletilé dívce.¹⁴⁰ Tento případ byl zcela unikátní, týkal se však nejen výživného, ale zároveň zde byla markantní problematika vůle znalosti svého biologického původu ze strany již dospělé ženy, které byl tímto poskytnut prostor nalézání své vlastní identity a především genetické výbavy (v tomto případě byl muž těžkým diabetikem a popřením otcovstvím se dívka nejen ujistila, že tyto genetické indispozice nemá, ale zároveň zde vyvstala otázka, zdali po svém biologickém otci nemůže zdědit jiné dědičné choroby).

Tento rozsudek je považován, i ze strany právních odborníků, kteří se k případu vyjádřili¹⁴¹, za průlomový. Je tomu tak proto, že soud iniciovala již devatenáctiletá dívka, která podala žalobu na popření otcovství. Soud ji podle práva zamítl, jako podanou osobou neoprávněnou, brzy nato však došel soudu návrh na popření otcovství ze strany nejvyššího státního zastupitelství. Soud nakonec otcovství muže k dívce popřel a určil, že není jejím otcem.

---

¹⁴⁰ Zdroj: TYDEN.cz. http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/otec-uz-nemusi-platit-na-dceru-ktera-neni-jeho_70780.html; iDNES.cz. http://zpravy.idnes.cz/nepravy-otec-oslavuje-soud-ho-po-letech-placeni-zbavil-alimentu-pwz-/domaci.asp?c=A080715_130852_domaci_ban.

¹⁴¹ Např. Jaromír Jirsa, tehdejší předseda Soudcovské Unie, nyníjší místopředseda Městského soudu v Praze.

4 Osvojení – exkurs a kolize s právem znát svůj genetický původ v případě tzv. nezrušitelného osvojení

Osvojení je právním institutem, kterým vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi.¹⁴² Právě z tohoto důvodu lze institut osvojení zařadit mezi právní předpoklady rodičovství, zejména v případě tzv. osvojení nezrušitelného, a považují za nezbytné se o něm alespoň stručně zmínit.

Základním účelem osvojení je zajistit dítěti náhradní rodinu a možnost vyrůstat ve stabilním rodinném prostředí v těch případech, kde řádná výchova ze strany rodičů není možná¹⁴³ či kde selhala.

Zákon o rodině rozeznává dva způsoby osvojení: za prvé se jedná o *osvojení zrušitelné* (neboli *osvojení prosté*), které lze z důležitých důvodů výrokem soudu zrušit a *osvojení nezrušitelné*, které je především spojené se zápisem osvojitele do matriky na místo rodiče osvojence. V obou případech však dochází k zániku právních vztahů k původním rodičům, resp. k jednomu z nich.¹⁴⁴

Právní úprava v zákoně o rodině je tedy koncipována nejen jako náhradní rodinná péče, kdy osvojitel osvojuje dítě „cizí“, ale v případě tzv. nezrušitelného osvojení je mezi osvojencem a osvojitelem nastolen *via facti* příbuzenský vztah, ač nezaložený na biologickém rodičovství, kterýžto institut náhradní rodinné péče zdaleka přesahuje.¹⁴⁵

Mezinárodní právní úprava problematiky osvojení je velmi obsáhlá¹⁴⁶ a tento institut je v řadě z úmluv chápán především jako institut náhradní rodinné péče, který dítěti poskytuje možnost nalézt novou rodinu a zabezpečit mu tímto způsobem řádnou výchovu a možnost vyrůstat ve zdravém a stabilním rodinném prostředí.

Nutno podotknout, že osvojit lze, podle právní úpravy České republiky, pouze nezletilce, tedy fyzickou osobu mladší osmnáct let, a to pouze za předpokladu, že dítěti bude osvojení ku prospěchu.¹⁴⁷

---

¹⁴² § 63 odst. 1 ZOR.

¹⁴³ Například v případě, kdy rodiče nezletilého dítěte zemřeli.

¹⁴⁴ Zde mám na mysli případ, kdy osvojitelem je manžel/ka druhého rodiče dítěte.

¹⁴⁵ K tomu též Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv. *Občanské právo hmotné* 3. 4. vydání. Praha: Nakladatelství ASPI, a. s., 2007.

¹⁴⁶ Mezi nejvýznamnější z nich patří Evropská Úmluva o osvojení z roku 1967, Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodních osvojeních z roku 1993 („Haagská konvence“) a v neposlední řadě je institut osvojení obsažen i v Úmluvě o právech dítěte.

¹⁴⁷ Ustanovení § 65 odst. 2 ZOR.

Ponechám stranou předpoklady a podmínky obou druhů osvojení, jakož i podmínky pro jeho zrušení, s tím, že tato velmi rozsáhlá problematika je tématem jiných prací a níže se budu podrobněji věnovat právním následkům osvojení, zejména ve vztahu k právu dítěte znát svůj genetický původ.

4.1 Právní následky osvojení aneb kolize institutu nezrušitelného osvojení s právem znát svůj genetický původ

Osvojení vzniká zásadně právní moci rozhodnutí soudu o osvojení. Tímto dnem vznikají právní následky u obou typů osvojení. V případě nezrušitelného osvojení právní následky daleko přesahují pouhou sféru práv a povinností mezi osvojencem a osvojitelem.

Na základě výše uvedeného jsou obecně rozeznávány právní následky osvojení dvojího druhu:

1. dochází k upravení vztahů mezi osvojencem a jeho biologickými rodiči a jejich příbuznými, a současně
2. dochází k úpravě právního postavení osvojence k osvojiteli a jeho příbuzným.

Právní úprava poměrů mezi těmito subjekty se následně promítá do všech právních oblastí, od rodičovské zodpovědnosti a výživného až po dědické a procesní právo.

U nezrušitelného osvojení se právní následky projevují i dále¹⁴⁸:

1. provedením zápisu osvojitelů do matriky na místo původních rodičů osvojence,
2. právní vztah mezi těmito subjekty je již nezměnitelný a v neposlední řadě
3. dítě jednou takto osvojeno nemůže, až na výjimky¹⁴⁹, být znovu osvojeno.

Nutno připomenout, že účinek zápisu v matrice je zpětný¹⁵⁰ a osvojitel je považován za rodiče dítěte již od jeho narození.

---

¹⁴⁸ K tomu též Radvanová, S. a Zuklínová, M. Kurs občanského práva (Instituty rodinného práva), Praha: C. H. Beck. 1999, str. 138, Hrušáková, M. a kolektiv. Rodinné právo. Masarykova univerzita Brno, Doplněk Brno, 1995.

¹⁴⁹ Výjimkou by bylo osvojení ze strany manžela osvojitele či v případě, že osvojitel zemřel, anebo v případě, že došlo ke zrušení dřívějšího osvojení, jak to stanoví ustanovení § 76 ZOR.

¹⁵⁰ K tomu viz Holub, M., Nová, H. a Hyklová, J. Zákon o rodině. Komentář. 8. vydání. Praha: Nakladatelství Linde Praha, a. s., 2007, str. 253.

Právě v souvislosti s institutem nezrušitelného osvojení, vyplouvá na povrch kolize právních následků tohoto institutu se základními právy dítěte. Jedná se především o již dříve několikrát zmíněné *právo na znalost svého genetického původu*, vyplývající z čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech, dále *právo na znalost svých rodičů a na jejich péči* s dodatkem *pokud je to možné*, jak jej upravuje Úmluva o právech dítěte.

Při nezrušitelném osvojení jsou do matriční knihy zapsáni osvojitelé, resp. osvojitel dítěte a následně dochází eo ipso i ke změně jména dítěte. V případě, že je dítě osvojováno do zahraničí, dochází navíc ke změně jeho státní příslušnosti. Právní následky nezrušitelného osvojení tedy nezadržitelně směřují ke zpřetrhání veškerých právních i sociálních vazeb s původními rodiči.

S poukazem na Deklaraci práv dítěte¹⁵¹, která ve své zásadě č. 6 stanoví, že dítě má primárně, *pokud je to možné, vyrůstat v péči svých rodičů*, si dovolím připomenout, že ačkoliv řada mezinárodních smluv lpí na zakotvení zásad, které se přiklánějí k ponechání dítěte u vlastních rodičů, je patrné, že v případě, že se tento stav nepodaří nastolit a dítě nebude moci vyrůstat ve své vlastní rodině, má stát povinnost zajistit dítěti náhradní péči a odejmout ho od stávající rodiny, samozřejmě to vše za předpokladu, že je to v zájmu dítěte. Jak prohlašuje Michaela Hrubá: „*Dítě má právo na to, aby bylo vychovááno v rodině, která by mu měla zajistit zdravý vývoj a rozvoj osobnosti.*“¹⁵²

V případě, že institut osvojení má sloužit především dítěti a má být tedy „službou dítěti“¹⁵³; v takovém případě by tento institut měl zároveň umožnit dítěti plné uplatnění jeho základních práv.

Platná a účinná právní úprava České republiky však výslovně žádným způsobem neupravuje povinnost osvojitelů dítě informovat o skutečnosti, že bylo osvojeno. Oproti tomu má dítě právo domáhat se zrušení prostého osvojení.¹⁵⁴ V takovém případě by bylo nanejvýše vhodné zakotvit do právního řádu i povinnost osvojitelů informovat dítě o této skutečnosti, jako je tomu například v Německu, kde občanský zákoník, ačkoliv na

---

¹⁵¹ Deklarace práv dítěte. New York: 20. 11. 1959.

¹⁵² Hrubá, M. Základní principy osvojení v mezinárodních dokumentech. Právo a rodina. 2007, Sv. 7, str. 18.

¹⁵³ Jak závěrem konstatuje i Králíčková, Z., ve svém článku Kauza právně volné dítě. Právní rozhledy. 2004, Sv. 2, str. 52 – 57.

¹⁵⁴ Podle ustanovení § 73 odst. 1 ZOR. Dítěti však není umožněno podat návrh na zrušení nezrušitelného osvojení.

jedné straně stanoví zákaz zveřejnění okolností osvojení a pátrání po nich, na druhé straně umožňuje dítěti ve věku starším 16 let nahlédnout do zápisu v knize narození.¹⁵⁵

Co na to český zákonodárce? Nutno dodat, že i v České republice je snaha o právní intervenci v této oblasti a upravit de lege lata práva dítěte v oblasti znát svůj genetický původ v případě institutu osvojení.

Návrh nového občanského zákoníku¹⁵⁶ zavádí institut souhlasu s osvojením ze strany dítěte, pokud je dítě dosáhlo věku 12 let, ledaže by bylo požadování souhlasu v zásadním rozporu s jeho nejlepšími zájmy nebo v případě, že by dítě nebylo schopno posoudit důsledky souhlasu. Přínosem do budoucna bude zajisté i stanovení povinnosti osvojitele „*informovat osvojence o skutečnosti osvojení, jakmile se to bude jevit vhodným, nejpozději však při zahájení školní docházky.*“

Na druhé straně však navrhovaná právní úprava přichází s koncepcí utajení informací o osvojení, resp. o původní rodině. Tato, ačkoliv je prolomena souhlasem s odtajněním ze strany soudu, *odůvodňuje-li to velmi závažná situace ohrožující osvojené dítě na životě nebo na zdraví*, není obecně shledávána za konformní se základními lidsko-právními úmluvami. Na druhou stranu je osvojení garantováno právo *seznámit se s obsahem spisu, který byl veden v řízení o jeho osvojení, a to poté co osvojenec dosáhl svéprávnosti.*¹⁵⁷ I z důvodové zprávy k navrhované právní úpravě je patrná vůle zákonodárce zaručit právo dítěte na seznámení se s okolnostmi, které mu pomohou lépe pochopit jeho původ a nalézt vlastní identitu, kteréžto jsou nepostradatelnými činiteli zejména pro budoucí vyrovnaný vývoj jednotlivce.

---

¹⁵⁵ Viz § 61 odst. II, věta 1 PStG ; citováno dle Kohnen-Trawny, I. Postavení rodičů dítěte při osvojení a právo dítěte na znalost svého původu (spojeno s otázkou anonymního porodu). Správní právo. 2003, Sv. 5-6.

¹⁵⁶ Vládní návrh nového občanského zákoníku k 30. 06. 2009.

Zdroj: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>.

¹⁵⁷ Tamtéž, ustanovení §§ 780-781.

5 Závěr – Potřeba revize právního řádu České republiky. Jakým směrem se vydat?

Cílem mé práce bylo analyzovat právní předpoklady rodičovství, tedy zejména institut určování mateřství a otcovství, který je z pohledu práva určující pro vznik rodičovství, a to zejména z pohledu práv dítěte. Tato jsou dle mého názoru často opomíjena, a to nejen při přijímání právních předpisů a jejich novel v zákonodárném sboru, ale i v různých jiných oblastech ovlivňujících naši právní kulturu.

Ačkoliv by se z pohledu zákona o rodině mohlo zdát, že právní úprava určování mateřství je v zákoně o rodině definitivní a jasná, není tomu zdaleka tak. Právě s expanzí lékařské vědy, vůlí zákonodárce a mnoha lobbistických organizací implementovat do našeho právního řádu i nové instituty ze zahraničí se úprava určování mateřství eo ipso rozšiřuje a nezvratně mění, i přesto, že původní koncepce starořímské zásady „mater semper certa est“ zůstává nezměněna. A právě při této doslova „legislativní smršti“, která je často pod tlakem různých politických ústupků a mnohdy vede k různým populistickým krokům, zůstávají práva dítěte v této oblasti poněkud opomíjena. V těchto chvílích se leckdy nestačí objevit subjekt, chránící jeho zájmy, a to v oblastech, ve kterých o práva dítěte jde především.

Právě z tohoto důvodu jsem se v této práci snažila nahlížet na právní úpravu institutů tzv. utajených porodů, baby schránek a asistované reprodukce z pohledu práva dítěte, s využitím poznatků z judikatury Evropského soudu pro lidská práva a Ústavního soudu České republiky, jejichž role je v této oblasti nepostradatelná.

Nejednou jsem v této práci dospěla k závěru, že předmětný institut je koncipován velmi kuse a úprava je nedostatečná, ba naopak zcela absentuje, jak je zřejmé při praxi instalace tzv. baby schránek k odkládání dětí. V takových případech se revize současné právní úpravy jeví zcela nezbytná a naskýtá se otázka, zda je v některých případech dostatečná pouhá revize právní úpravy či je nutná souhrnná změna a zda spolu se zavedením určitého institutu není nutné pozměnit i jiné oblasti právní úpravy způsobem přesněji definující práva a povinnosti jednotlivých subjektů.

Nejednou jsem narazila na skutečnost, že v případech, kdy se v právním řádu vyskytne oblast právem dostatečně neupravená či dokonce nepředvídaná, a subjektům právního vztahu není *expressis verbis* stanoveno, jaká mají práva a povinnosti, dochází

k tomu, že právní řád začne sloužit těm nejsilnějším a práva dítěte, jako nejslabšího subjektu v této oblasti, ustupují do pozadí.

Přes veškeré kritiky v oblasti právně upravených institutů určování rodičovství je neopominutelné, že právní úprava určování rodičovství České republiky má i své světlé stránky. Zejména oblast určování otcovství je koncipována na základě konstruktivního systému právních domněnek, který zaručuje dítěti právo mít svého otce. Vzhledem k lidské vynalézavosti se však i zde setkáváme s úskalími, která umožňují právní úpravu ignorovat a obcházet.

Významná je v této oblasti i snaha o revizi rodiněprávní oblasti ve vládním návrhu nového občanského zákoníku, který do sebe zahrnul i rodinné právo. Směr, kterým se zákonodárce vydal, je velmi správný: ve většině případů zde došlo k revizi stávající právní úpravy právě se zřetelem na práva dítěte, zaručena mezinárodními úmluvami. Je však nutno podotknout, že oblast určování mateřství zůstává dále nedotčena, a to i přes všechny instituty, které s sebou moderní doba přináší.

Dovolím si zakončit svoji práci přáním, aby práva dítěte, obzvláště v oblasti determinující jeho statusová práva, byla brána na zřetel vždy jako první. Soulad biologického, právního a sociálního rodičovství umožňuje dítěti jeho zakořenění ve společnosti, nalezení vlastní identity a zcela svobodný rozvoj a upevnění vlastních sociálních vazeb ve společnosti. Z každého dítěte jednoho dne vyroste dospělý jedinec, avšak jeho vyrovnanost, postoj k životu, sociální zázemí je budováno již od raných let.

Právní předpisy české i zahraniční a mezinárodní úmluvy

Právní předpisy:

1. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.
2. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
3. Zákon č. 422/2004 Sb., o utajených porodech, ve znění pozdějších předpisů.
4. Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů.
5. Zákon č. 301/2001 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů .
6. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
7. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
8. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.
9. Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.
10. Zákon č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů.
11. Zákon č. 160/1992 Sb., o zdravotní péči v nestátních zdravotnických zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.
12. Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů.
13. Zákon o právu rodinném č. 265/1949 Sb., ve znění pozdějších předpisů.
14. Vládní návrh nového občanského zákoníku. 2009. (Verze po zapracování připomínek, dle stavu ke dni 30. 06. 2009).
Zdroj: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>
15. Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů.
16. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu nového občanského zákoníku. 2009. (Verze po zapracování připomínek, dle stavu ke dni 30. 06. 2009).
Zdroj: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>
17. Ústava České republiky č. 1/1993 Sb, ve znění ústavního zákona č. 515/2002 Sb..

18. Listina základních práv a svobod. *znovu vyhlášena pod č. 2/1993*, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb..
19. Pokyn obecné povahy nejvyšší státní zástupkyně ze dne 10. března 2008. Č. *3/2008*.

Mezinárodní úmluvy a zahraniční právní předpisy:

1. Decreto del Presidente della Repubblica 396/2000.
2. Deklarace práv dítěte. New York. 20. Listopad 1959.
3. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950, ve znění dodatkových protokolů .
4. Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství. *vyhlášena pod č. 41/2001 Sb.*
5. Legge n. 127 del 15/5/1997. *Modifica del Regio decreto No. 1238 del 9/7/1939 (artt. 67-74).*
6. Úmluva o právech dítěte . *Vyhlášena na základě sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 104/1991 Sb.*

Použité zdroje

Odborné publikace:

1. **Glos a kolektiv.** *Rodinné právo.* Orbis, 1970.
2. **Holub, M., Nová, H. a Hyklová, J.** *Zákon o rodině. Komentář.* 8. vydání. Praha : Nakladatelství Linde Praha, a. s., 2007.
3. **Hrušáková, M. a kolektiv.** *Rodinné právo.* Brno : Masarykova Univerzita Brno, Doplněk Brno, 1995.
4. **Hrušáková, M. a kolektiv.** *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář.* 4. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009.
5. **Knappová, M., a další.** *Občanské právo hmotné* 3. 4. vydání. Praha : Nakladatelství ASPI, a. s., 2007.
6. **Radimský, J., Radvanová, S. a kolektiv.** *Zákon o rodině. Komentář.* Praha : Panorama, 1989.
7. **Radvanová, S. a M., Zuklínová.** *Kurs občanského práva (Instituty rodinného práva).* Praha : C. H. Beck, 1999.
8. **Radvanová, S.** Osvojení v proměnách společnosti. [autor knihy] A. Winterová a J. Dvořák. *Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám.* Praha : Nakladatelství ASPI, a. s. , 2004.
9. **Winterová, A.** Otcovství (úvaha). [autor knihy] A. Winterová a J. Dvořák. *Pocta Sentě Radvanové k 80. narozeninám.* Praha : Nakladatelství ASPI, a. s., 2009.
10. **Xavier, H.a kol.** *Code civil.* Paris : Dalloz, 2005.

Články v odborných periodících:

1. **Frank, R.** Právo znát svůj genetický původ? *Zeitschrift f.d.ges. Familienrecht.* 1988, Sv. 2.
2. **Frinta, O.** Asistovaná reprodukce – nová právní úprava. *Právní fórum.* 2007, Sv. 4, str. 123 a násl.
3. **Frinta, O.** Asistovaná reprodukce – právo a současná praxe. *Právní fórum.* 2005, Sv. 4, str. 133 a násl.
4. **Haderka, J.** K některým paternitním problémům. *Bulletin Advokacie.* 1981, Sv. říjen - prosinec.
5. **Haderka, J.** Právní ochrana statusu dítěte narozeného z lékařsky navozeného oplodňování: co je a co není právně přípustné v ČR. *Správní právo.* 1998, Sv. 4.
6. **Haderka, J.** Soudobé lékařství a jeho význam pro právní úpravu určování otcovství. *Pravny obzor.* 1975, Sv. 7.
7. **Hach, P.** Metody asistované reprodukce a jejich etické problémy. *Bioetika.* 2004, Sv. 2. Doc. MUDr. Hach, P. je přednostou Ústavu pro histologii a embryologii 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze.
8. **Halouzka, V.** Ještě k problematice určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů. *Bulletin Advokacie.* 1982, Sv. duben - červen.
9. **Henych, V.** Aktuální problematika statusových práv ve vztahu k matričnímu právu. *Správní právo.* 2003, Sv. 5-6.
10. **Hrubá, M.** Základní principy osvojení v mezinárodních dokumentech. *Právo a rodina.* 2007, Sv. 7.
11. **Hrubá, M.** Základní principy osvojení v mezinárodních dokumentech. *Právo a rodina.* 2007, Sv. 7.
12. **Hrušáková, M. a Králíčková, Z.** Anonymní a utajené mateřství v České republice - utopie nebo realita? *Právní rozhledy.* 2005, Sv. 2.
13. **Hubálková, E.** Anonymní porody z hlediska článku 8 Evropské úmluvy o lidských právech. *Správní právo.* 2003, Sv. 5-6.
14. **Jíšová, A.** Návrh nejvyššího zástupce na popření otcovství v praxi. *Bulletin Advokacie.* 2006, Sv. 11-12.
15. **Kodriková, Z.** Matka vždycky jistá? *Právo a rodina.* 2006, Sv. 10.

16. **Kohnen-Trawny, Inés.** Postavení rodičů a dítěte při osvojení a právo dítěte na znalost svého původu (spojeno s otázkou anonymního porodu). *Správní právo.* 2003, Sv. 5-6.
17. **Králíčková, Z.** Anonymita osvojení versus právo dítěte znát svůj původ. *Právní rozhledy.* 2009, Sv. 5.
18. **Králíčková, Z.** Kauza právně volné dítě. *Právní rozhledy.* 2004, Sv. 2.
19. **Melicharová, D.** Určení a popření mateřství, problematika surogačního mateřství. *Zdravotnictví a právo.* 2000, Sv. 7-8.
20. **Melicharová, D.** Určení a popření mateřství, problematika surogačního mateřství. *Zdravotnictví a právo.* 2000, Sv. 7-8, str. 24 a násl.
21. **Mikule, V.** Základy statusových práv v právu veřejném a přehled jejich současné úpravy. *Správní právo.* 2003, Sv. 5-6.
22. **Poláková, M.** Určení rodičovství z pohledu práva dítěte znát své rodiče deklarovaného Úmluvou o právech dítěte. *Právní rozhledy.* 2000, Sv. 2.
23. **Radvanová, S.** Kdo jsou rodiče dítěte – jen zdánlivě jednoduchá otázka. *Zdravotnictví a právo.* 1998, Sv. 5,6,7-8.
24. **Radvanová, S.** Rodina jako zdroj statusových práv. *Správní právo.* 2003, Sv. 5-6.
25. **Scheu, Harald Christian.** O smysluplnosti současné koncepce práv dítěte. *Správní právo.* 2003, Sv. 5-6.
26. *The Warnock Committee.* London : Public Medical Journal, 28 6 1984, Vol. 289.
27. **Veberová, M. a Uhlíř, D.** Některé právní aspekty asistované reprodukce. *Právník.* 1999, Sv. 1, str. 89 a násl.
28. **Winterová, A.** Určení otcovství nad rámec zákonných domněnek. *Správní právo.* 2003, Sv. 5-6.
29. **Zoubková, I.** Kriminalita páchaná na mládeži. *Kriminalistika.* 2001, Sv. 2.
Dostupný z:
http://web.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika/2001/01_02/zoubkova.html#5
30. **Zuklínová, Michaela.** Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek. *Právní rozhledy.* 2005, Sv. 7.

Internetové zdroje:

1. BABYBOX-STATIM. *Statim*. www.statim.cz.
2. ECONNECT zpravodajství. *ECONNECT*. <http://zpravodajstvi.ecn.cz/>.
3. eprávo.cz. <http://www.epravo.cz/>.
4. European Court of Human Rights. ECHR Portal Search. <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?sessionId=19978906&skin=hudoc-en>.
5. Fond ohrožených dětí. <http://www.fod.cz/>
6. iDNES.cz. *iDNES.cz*. www.idnes.cz.
7. ISCARE IVF a.s. <http://www.cplo.cz/>.
8. Justice.cz. *portal.justice.cz*.
9. Justice.cz. *portal.justice.cz*
<http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33>.
10. Lex DATA C. H. Beck. <http://abonent.lexdata.cz/>.
11. Ministerstvo spravedlnosti České republiky – Statistické ročenky. <http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?k=3397&o=23&j=33&d=47145>.
12. Ministerstvo vnitra České republiky. Archiv, časopisy. <http://web.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika>.
13. Právník.cz. <http://www.pravnik.cz>.
14. Profiprávo.cz. <http://www.profipravo.cz/>.
15. PubMed Central Journal list. <http://www.pubmedcentral.nih.gov/fprender.fcgi>.
16. TYDEN.cz. *TYDEN.cz / on-line deník*. <http://www.tyden.cz/>.
17. Wikipedie - otevřená encyklopedie. *Wikipedie - otevřená encyklopedie*. <http://cs.wikipedia.org/>.

Soudní rozhodnutí:

1. *Bensaid vs. the United Kingdom*. 44599/98, Strasbourg : European Court of Human Rights, 2001.
2. **Evropská, Komise**. M. vs. the Netherlands, č. 16944/90. *Decision and Reports* 74. 8. Únor 1993.
3. *Gaskin vs. the United Kingdom*. 10454/83, Strasbourg : European Court of Human Rights, 1989.
4. *Mikulić vs. Croatia*. 53176/99, Strasbourg : European Court of Human Rights, 2002-I.
5. *Nález Ústavního soudu*. sp. zn. I. ÚS 987/07, Brno : Ústavní soud, 28. Únor 2008.
6. *Odièvre vs. France*. 42326/98, Strasbourg : European Court of Human Rights, 2003.
7. *Paulík vs. Slovakia*. 10699/05, Strasbourg : European Court of Human Rights, 10. Říjen 2006.
8. *Shofman vs. Russia*. 74826/01, Strasbourg : European Court of Human Rights, 24. Listopad 2005.
9. *Usnesení Nejvyššího soudu*. sp. zn. 30 Cdo 4088/2007, Brno : Nejvyšší soud, 27. Listopad 2007.

Příloha č. 1: Statistika vybraných trestných činů spáchaných ženami, statistika kriminality na dětech do 18 let a na dětech do 15 let.

STATISTIKA VYBRANÝCH TRESTNÝCH ČINŮ SPÁCHANÝCH ŽENAMI

pramen: Ministerstvo spravedlnosti ČR - Statistické ročenky 2000 – 2008

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
§ 212 - Opuštění dítěte									
počet stíhaných žen							6	9	7
počet odsouzených žen							4	7	8
§ 219 - Vražda									
počet stíhaných žen	36	28	24	22	23	22	19	23	29
počet odsouzených žen	20	13	22	18	19	17	13	17	18
§ 220 - Vražda novorozeného dítěte matkou									
počet stíhaných žen							0	2	2
počet odsouzených žen							2	2	1

KRIMINALITA NA DĚTECH DO 18 LET

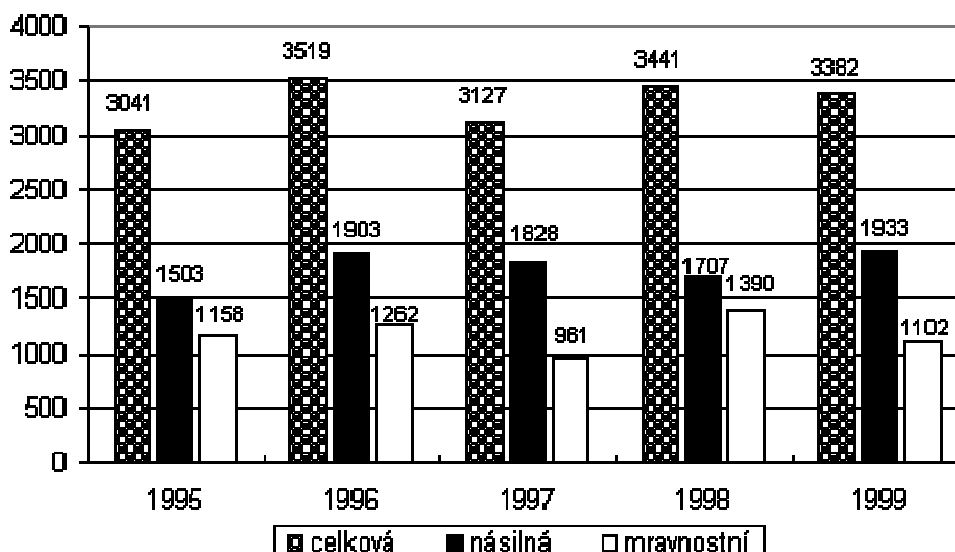
Zdroj: Policejní prezidium ČR

	2005	2006	2007
Týrání svěřené osoby - § 215	196	160	178
Vražda - §219, §220	10	15	20
Ublížení na zdraví - §§ 221 - 224	571	505	584

Statistický přehled o množství soudně prokázaných trestných činů proti dětem a mladistvým neexistuje, neboť statistiky Ministerstva spravedlnosti ČR údaje o obětech trestné činnosti (tedy ani dětských) nevidují. Určité dílčí údaje o trestné činnosti proti dětem a mladistvým lze získat jen od Policie ČR, která údaje o obětech trestných činů registruje nepřímou, prostřednictvím údajů o tzv. objektech napadení. V grafu č. 1 a tabulce č. 1 jsou uvedeny některé z nich.

Graf 1
Trestná činnost páchaná na dětech do 15 let v ČR 1995-1999
(údaje Policie ČR o napadených osobách)

Tabulka 1
Trestná činnost na dětech do 15 let v ČR v roce 1998
(údaje Policie ČR o napadených osobách)

	0 - 15 let	
	chlapci	dívky
Týrání	57	30
úmyslné ublížení na zdraví	306	55
Vraždy	12	6
pohlavní zneužívání	351	957
Opuštění	6	2

Zdroj: Zoubková, I. Kriminalita páchaná na mládeži. Kriminalistika. 2001, Sv. 2. Dostupný z: http://web.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika/2001/01_02/zoubkova.html#5

Název diplomové práce v anglickém jazyce

“Legal presumptions of parenthood”

Resumé

The legal presumptions of paternity and maternity consist in a set of legal regulations which create the rules for the determination of who are the legal parents of a certain child. The legal fact of birth is determining for every individual: at the moment of birth every individual acquires statutory rights, which have important private and public legal consequences. An example for the public legal consequences is the registration of the child in the register of births or the acquisition of the citizenship(s) of a certain state. And in the forming of the personal status of every individual, the legal presumptions of the parenthood, i.e. the determination of maternity and paternity, play a most important role.

These determine in a very important way the personal status and the statutory rights of every individual, and this is the reason why it is of a maximum importance that the legal regulations should be as complete and consistent as possible. Therefore the modern society and every legal state have the duty of setting the legal regulations for the determination of the maternity and the paternity of the child.

The goal of my thesis was not only the analysis of the at present valid law in the Czech Republic in the field of the determination of the parenthood, but this analysis is focused above all on the point of view of the rights of the child, which are a most important but often ignored aspect by the authors of the legal regulations. Here the right of the child of knowing his/her genetic origins is very important, because it makes it possible for the child to fully develop his/her own identity and become a part of the society.

In my thesis I analyse the legal regulations for the determination of maternity and paternity. Finally I have completed the analysis of these two major topics by a short explanation of the adoption, above all the so called not annulable adoption, which in fact means a determination of a new family for the adopted child and the adoptive parents from the legal point of view are assigned the status of his/her parents. Also this problem is approached from the point of view of the child's rights, and above all considering the right of the child to know his/her genetic origins.

In the article concerning the determination of maternity I have focused my attention at present valid law in the Czech Republic, which in certain points appears poor and incomplete. In particular in matter of the modern society institutes, which include so called secret births as well as so called baby boxes, where new-born children can be left anonymously, the law that strictly defines that “the mother is the woman who has given birth to the child” shows its limitations. A fact that cannot be ignored is that these institutes are in discrepancy with the basic rights of the child: the right of being registered immediately after the birth, the right of knowing his/her parents (when it is possible) and the right of knowing his/her genetic origins, guaranteed by a number of international agreements. The area of maternity determination is also in an important way influenced by the rapid progress in medicine, in particular the reproduction medicine. Also these medical methods are analysed from the point of view of the determination of the parenthood and the basic rights of the child. The last passage of this article touches the maternity disputes, which are not explicitly defined in the family law.

The second article explains the traditional system of legal presumption of paternity which has its origins in Roman Law and underlines the possible, frequently appearing problems. It continues with the explanation concerning the disclaiming of paternity legal action and the decision-making by trial courts concerning the determination or disclaiming of paternity. Also this article focuses on the child’s basic rights, using the experience both from European Court of Human Rights and Czech Constitutional Court, the role of which is in this field essential.

In relation to the expected revision of the civil law and the new codex prepared by the government, the single paragraphs are completed by short notes concerning the newly proposed changes in the law.

Many times I have noticed the sad reality that in cases where there is an area not exactly defined or even omitted by the law and the rights and duties of the subjects of the legal relations are not exactly defined, the law in these cases unfortunately frequently serves the strongest ones and the rights of the child, as the weakest subject, are ignored.

Also considering all the critical points in the area of legal regulations governing the determination of parenthood, it must be admitted that the law in the Czech Republic has also its positive aspects. The area of paternity determination above all is based on a system of constructive legal suppositions, which guarantees the child the right to have his/her father. Unfortunately even here it is possible to find imperfections in the law which allow the human invention to find out a way of ignoring what the law actually defines.

Very important in this area is the intended revision of the family law in the new civil law prepared by the government, which should include the family law as well. The direction taken by the authors is very correct: in most cases there are changes in law with respect of the rights of the child, guaranteed by international agreements. But it is necessary to mention that the area of determination of maternity remains still unchanged, despite all the modern institutes, which remain omitted.

The rights of the child in the area determining his/her statutory rights should be considered of primary importance. The harmony of biological, legal and social parenthood makes it possible to the child to find his/her place in the society, his/her own identity and a free personal development and the development of his/her own social relations in the society.

Seznam klíčových slov

Mateřství, otcovství, právo znát svůj genetický původ.

Maternity, paternity, right to know one's genetic origins.